

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Therese Sjöberg

Vitnesskydd

Tillräckligt i förhållande till hot?

Examensarbete
20 poäng

Per Ole Träskman

Straff- och processrätt

HT-05

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Presentation	3
1.2 Syfte och frågeställning	3
1.3 Avgränsning	3
1.4 Metod och material	4
1.5 Disposition	4
2 VITTNEN	5
2.1 Vittnesplikten	6
2.1.1 Sanktioner	7
3 VITNESSKYDD	9
3.1 Vittnesskydd före och efter rättegång	9
3.1.1 Skyddande av vittnesidentitet	9
3.1.1.1 Förutredningen	9
3.1.1.2 Förundersökning	10
3.1.1.3 Slutdelgivning och åtal	11
3.1.2 Kriminaliserade handlingar mot vittnen	13
3.1.2.1 Övergrepp i rättssak	13
3.1.2.2 Brott enligt BrB kapitel 3 och 4	14
3.1.3 Besöksförbud	14
3.1.3.1 Grund	14
3.1.3.2 Utvidgat besöksförbud	15
3.1.3.3 Särskilt utvidgat besöksförbud	15
3.1.3.4 Besöksförbud gällande den gemensamma bostaden	16
3.1.3.5 Ansökan	17
3.1.3.6 Effekter	18
3.1.3.7 Elektronisk övervakning av besöksförbud	18
3.1.4 Fysiskt skydd	19
3.1.4.1 Trygghetspaket	19
3.1.4.2 Livvaktsskydd	19
3.1.5 Folkbokföringsåtgärder	20
3.1.5.1 Sekretessmarkering	20
3.1.5.2 Kvarskrivning	23
3.1.5.2.1 Ansökning	24
3.1.5.2.2 Effekter	24
3.1.5.3 Fingerade personuppgifter	25
3.1.5.3.1 Ansökan	27

3.1.5.3.2	Effekter	27
3.1.5.4	Byte av namn	28
3.2	Under rättegång	29
3.2.1	Vittnesstöd	29
3.2.2	Förhör i tilltalades uteläsa	31
3.2.3	Domstolsförhör	32
3.2.3.1	Vittnesattester	32
3.2.3.1.1	Om vittne inte infinner sig till huvudförhandling	32
3.2.3.1.2	Om vittne infinner sig till huvudförhandling	32
3.2.3.2	Förhör utom huvudförhandling	33
3.2.3.3	Alternativ inställelse till huvudförhandlingen	33
3.2.3.3.1	Telefonförhör	33
3.2.3.3.2	Videoförhör	34
3.2.4	Säkerhetskontroll vid domstol	36
3.2.4.1	Särskild säkerhetskontroll	37
3.2.4.2	Allmän säkerhetskontroll	37
4	HOTBILDEN MOT VITTNEN	39
5	ANONYMA VITTNEN I SVERIGE	45
5.1	Fölgående diskussion	45
5.2	Internationellt	47
5.2.1	Nederländerna	47
5.2.2	Norge	48
5.2.3	Danmark	48
6	VITTNESKYDD ENLIGT EK	49
6.1	Rätten till en rättvis rättegång	49
6.2	Rätten att förhöra vittnen	50
6.3	Anonyma vittnen	52
6.4	Europarådet	55
7	VITTNESKYDD INOM EU	57
8	ETT NATIONELLT PROGRAM OM PERSONSÄKERHET	60
8.1	Personkretsen	60
8.1.1	Bevispersoner	60
8.1.2	Anställd inom rättsväsendet	61
8.1.3	Närstående	61
8.1.4	Andra som kan behöva skydd	61
8.2	Hotbilden	62
8.3	Inträde i programmet	62
8.4	Programmets innehåll	63

8.4.1	Skyddat boende	63
8.4.2	Tekniska åtgärder	64
8.4.3	Fysisk övervakning	64
8.4.4	Kontaktmöjlighet	65
8.4.5	Skyddade uppgifter	65
8.4.6	Inskränkning i vittnesplikten	66
8.4.7	Ekonomisk ersättning	66
8.4.8	Andra typer av åtgärder	67
8.5	Utträde ur programmet	67
8.6	Internationellt samarbete	68
9	ALTERNATIVA METODER FÖR SKYDD	69
9.1	Bevisupptagning inför domstol under förundersökningen	69
9.2	Inspelning av polisförhör	70
9.3	Förhör via telefon eller videokonferens	71
9.4	Vittnesstöd	71
10	ALTERNATIVA RESONEMANG	72
10.1	Avskaffande av vittnesplikten	72
10.2	Civilkuragelag	72
11	AVSLUTANDE KOMMENTARER	75
	LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING	81

Sammanfattning

Syftet med arbetet är att belysa hur skyddsåtgärder står sig i förhållande till hotbilden mot vittnen. Om de anses tillräckliga eller om ytterligare åtgärder bör vidtas.

I Sverige föreligger vittnesplikt. Denna är långtgående och det finns endast ett fåtal undantag. Vittnen utgör en viktig del i vårt rättssystem, vilket innebär ett stort ansvar för dessa individer. Vittnen kan stå mellan en friande eller en fällande dom och blir därför ytterst lämpliga för påtryckningar. Under senare tid har en ökning av våld och hot om våld mot vittnen kunnat märkas. Genom utredningar visar det sig att detta våld och hot främst förekommer i samband med organiserad brottslighet och mellan bekanta personer. Men det har även blivit allt vanligare att våld och hot mot vittnen också riktas från andra håll.

Gällande skyddsåtgärder spänner över ett brett område. Från övergrepp i rättssak som kanske mer uttrycker en attityd mot problemet och besöksförbud som ofta endast fångar upp mindre allvarliga fall av hot, till mer effektfulla åtgärder såsom folkbokföringsåtgärder och fysiskt skydd. Även åtgärder för att förhindra angrepp eller hot under rättegång finns att tillgå. Genom detta utbud av åtgärder kan många situationer om våld och hot avhjälpas. Det kan dock inte anses att skyddet är heltäckande i den bemärkelsen att det ger ett erforderligt skydd för alla hotade vittnen, vilket även bekräftas i den ovillighet att samarbeta som märks hos vittnen. Det är angeläget att hålla jämna steg med brottsutvecklingen av våld och hot om våld, därför bör skyddsåtgärderna ytterligare aktualiseras.

Vissa försök till detta har gjorts genom programmet om nationell personsäkerhet som presenterar en förstärkning av skyddsåtgärderna för vittnen. Programmet ställer upp krav för inträde, men väl inne i programmet finns en mängd olika åtgärder att tillgå. Om skyddet verkligen förstärks kan dock ifrågasättas.

Vitnesskydd har även berörts av EU och Europarådet.

Vidare har det under lång tid diskuterats om möjligheten för ett vittne att få vara anonymt. Enligt EK kan anonyma vittnen tillåtas under vissa förhållanden medan det i Sverige inte anses tillåtet. Viss diskussion har dock förts runt att det ändå i Sverige skulle anses vara tillåtet utifrån gällande lag enligt principen om fri bevisprövning.

Problemet med hotade vittnen är invecklat, därför kan resonemang föras om vittnesplikten fortfarande kan försvaras, liksom det kan föras utifrån civilkurage.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Ds	Departementsserien
DV	Domstolsverket
EK	Europeiska konventionen (d. 4 nov. 1950) om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FUK	Förundersökningskungörelse (1947:948)
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NLT	Nya Lidköpingstidningen
OJ	Official Journal
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätterna
RPS	Rikspolisstyrelsen
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SekrL	Sekretesslagen (1980:100)
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949:105)
TT	Tidningarnas telegrambyrå

1 Inledning

1.1 Presentation

Det har under lång tid rapporterats om våld och hot om våld i samhället. Under senare tid har detta våld och hot om våld kommit att riktas även mot vittnen. Under den gångna sommaren ställdes just vittnen i fokus efter fallet med Marcus Gabrielsen, som blev misshandlad till döds efter att ha tillrättavisat ett par ungdomar då de stod och kissade i en port.¹ Det fanns ett flertal vittnen på plats som i polisförhör pekade ut gärningsmännen. När rättegången sedan inleddes var det ingen som kom ihåg eller ville prata. Det upprör många att en person helt utan anledning blir dödad på en öppen gata och det gör folk arga att inte medmänniskor som sett händelsen ställer upp och vittnar för att få fast gärningsmännen. Istället riktas sedan mot rättssystemet som står handfallet. Tilltron till rättsväsendet skadas, vilket leder till en nonchalans mot polis och domstol.

Vad är det som orsakar att människor som sett en brutal händelse inte vittnar därom?

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att belysa hur skyddsåtgärder står sig i förhållande till hotbilden mot vittnen. Om de anses tillräckliga eller om ytterligare åtgärder bör vidtas. Det uppställs en rad skyddsåtgärder, men ändå samarbetar inte vittnen. Kan denna ovilja till att vittna bero på en misstro till att samhället inte kan skydda dem genom befintliga åtgärder? Är åtgärderna för låga i förhållande till den hotbild, den rädsla och det obehag som finns hos vittnen? Skulle utvidgat skydd leda till en förändrad attityd och samarbetsvilja hos vittnen?

1.3 Avgränsning

Skyddsåtgärder för vittnen kan givetvis tillämpas på andra kategorier av personer som är hotade. Arbetet kommer dock att vinklas utifrån ett vittnesperspektiv. Vidare kommer enbart vittnen i brottmål att behandlas.

Arbetet är koncentrerat till svensk rätt, med endast ett fåtal jämförelser med andra länder. Framställningen har inte som ambition att vara heltäckande gällande skydd utan endast ta upp åtgärder som kan anses vara viktiga för vittnen till hjälp.

¹ Se bl.a. DN 26 juli 2005.

Genom att ämnet är intressant och omfattande finns det en mängd olika avstickare som kan vara av intresse. I vissa fall har några av dessa avstickare nämnts med ytterligare läshänvisning för den intresserade.

1.4 Metod och material

Arbetet genomförs utifrån den rättsdogmatiska metoden, vilket innebär efterforskning om ämnet i lagtext, offentligtryck, praxis och doktrin.

1.5 Disposition

De första kapitlen redogör för vittnesplikten och de skyddsåtgärder som idag finns att tillgå. I anslutning till presentationen om skyddsåtgärderna finns för flertalet en kort beskrivning av statistiksiffror om användnings- eller överträdelsefrekvensen. Denna statistik kommer vidare att utvecklas i kapitlet om hotbilden.

Hotbilden analyseras utifrån olika utredningar och statistik. Detta för att ge en bild av hur hotbilden har utvecklats. Vidare presenteras resonemang om hur Sverige ställer sig till användandet av anonyma vittnen. En internationell utblick till EK och EU sker, då även dessa har behandlat ämnen som är av relevans för framställningen. Ett nytt förslag om åtgärder gällande vittnesskydd presenteras sedan. Kapitlet alternativa metoder resonerar runt möjligheten till att utvidga redan befintliga åtgärder. Medan kapitlet alternativa metoder mer fritt, utifrån egna reflektioner, beskriver vida resonemang omkring problemet med vittnessituationen. Arbetet avslutas med egna tankar kring arbetet.

2 Vittnen

Det måste anses nödvändigt att klargöra begreppet vittne innan redogörelsen för gällande rättstillämpning angående vittnen inleds. Begreppet definieras inte uttryckligen i lag. Enligt RB menas dock som vittne en person som i domstol ska avge utsaga om gjorda iakttagelser.² Även en vidare definition godtas då begreppsförklaring av vittne görs motsatsvis.³ Enligt Europakonventionen,⁴ definieras begreppet i den vidare meningen. Det anses alltså enligt konventionen att vittne inte endast innefattas i ett strikt begrepp utan även kan omfatta andra som kan tänkas ha en vittnesfunktion genom att utgöra bevisning.⁵

Vittnets uppgift var till en början endast att intyga att brottslingen ertappats på bar gärning. Under ed skulle vittne bekräfta ett visst bevistema. Vittnen kunde endast uttala sig till fördel för den part som åberopat vittnet, inga korsförhör hölls. För att begränsa vittnen, som snart blev det viktigaste bevismedlet, fanns omfattande reglering om vittnesjäv i den gamla RB före reformen. Dessa var uppdelade i absolut och relativ jäv.⁶ Absolut vittnesjäv hänfördes till personer som aldrig kunde bli föremål för att vittna då de som person icke ansågs trovärdiga genom att de var underåriga eller led av en psykisk störning. Relativ jäv tillämpades på personer som allmänt ansågs trovärdiga och i allmänhet skulle få vittna, men att det genom ett specifikt fall inte var lämpligt exempelvis då närstående fanns med som part i mål.

Vid processreformen inför den nya RB, som trädde i kraft den 1 januari 1948, skedde stora förändringar.⁷ Principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration grundlades. Från dessa principer som starkt påverkade bevisningen infördes den fria bevisningen vilken i sin tur reducerade bestämmelserna om tidigare vittnesjäv.⁸ Det innebar bl.a. att det inte längre förelåg något hinder mot att höra närstående.

² Diesen, Förhör s. 36.

³ A.a. s. 95.

⁴ Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, 2:23 RF. Är gällande rätt i Sverige sedan 1 januari 1995 genom lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁵ I *Lucá mot Italien* (27.02.2001) ansågs en medåtalad som vittnen enligt konventionen och i *Asch mot Österrike* (26.04.1991) bedömdes en sakkunnig som åklagaren åberopat utgöra vittne, Diesen, Förhör s. 36.

⁶ Diesen, Förhör s. 111.

⁷ SOU 2001:103 s. 77.

⁸ SOU 1938:44 s. 22, SOU 2001:103 s. 77 och Ekelöf och Boman IV s. 20.

2.1 Vittnesplikten

I Sverige råder vittnesplikt, dess omfattning uppställs i 36:1 RB.⁹ Denna plikt är dock inte utformad mot den enskilde medborgaren utan är en rättighet som domstol har att använda sig av. Enligt motiven ska dock bestämmelsen att vittnen *får* höras ge uttryck för en allmän vittnesplikt.¹⁰ Det finns endast ett fåtal begränsningar till denna plikt. Dessa begränsningar av vittnesplikten under huvudförhandlingen¹¹ kan delas upp i två grupper, de som anses *obehöriga*¹² att vittna och de som har *inskränkt*¹³ vittnesplikt.¹⁴

Till den första kategorin, obehöriga, hör de som är att betrakta som part i det aktuella målet.¹⁵ I brottmål får inte heller medhjälpare till den aktuella gärningen vittna.¹⁶ Inte heller målsägande vittnar i brottmål.

Vidare är personer under 15 år eller en person som lider av en psykisk störning obehöriga att vittna.¹⁷ Denna begränsning är dock inte obligatorisk i samma mening som för part i mål. Om en person under 15 år eller en person som lider av en psykisk störning efter avvägning av rätten ändå anses lämplig att avlägga vittnesmål kan detta tillåtas. Rätten ska dock bedöma om ett tillåtande av sådant vittnesmål kan komma att innebära skada eller olägenheter för individen, om så är fallet ska vittnesmål ej företas. Det är även möjligt att under förundersökningen spela in förhöret med person under 15 år på video- eller ljudband. Genom att använda denna inspelning slipper personen att närvara vid rättegången.¹⁸

Person som omfattas av tystnadsplikt, sekretesshinder, genom exempelvis sitt arbete underkastas vittnesplikten i de delar det inte inkräktar på det sekretessbelagda området, resterande del är hon eller han obehörig att yttra sig om.¹⁹ Endast om person som sekretessen berör lämnar sitt medgivande får vittnet även höras angående det som omfattas av tystnadsplikten.²⁰ Den som omfattas av tystnadsplikt måste själv upplysa därom.²¹

Till den andra kategorin, som gäller inskränkningar i vittnesplikten, hör de som till part i mål är att anses som närstående.²² Detta omfattar även

⁹ Ekelöf och Boman, Rättegång IV s. 164.

¹⁰ SvJT 1998 s. 40.

¹¹ Under förundersökningen finns inga inskränkningar i sin skyldighet att låta sig förhöras. Diesen, Förhör s. 37.

¹² 36:1, 36:4 och 36:5 RB.

¹³ 36:3 och 36:6 RB.

¹⁴ Diesen, Förhör s. 112.

¹⁵ 36:1 RB.

¹⁶ 36:1, 2 st RB, Ekelöf och Boman Rättegång IV s. 169.

¹⁷ 36:4 RB.

¹⁸ NJA 1963 s. 555.

¹⁹ 36:5 RB, Ekelöf och Boman Rättegång IV s. 174 och Diesen, Förhör s. 113f.

²⁰ Ekelöf och Boman Rättegång IV s. 174, Diesen, Förhör s. 113.

²¹ Diesen, Förhör s. 38.

²² 36:3 RB.

sambo.²³ Om vittnet är att anse som närstående ska det framgå av förhørsprotokollet.²⁴ För närstående står det fritt att välja att avlägga vittnesmål. Väljer närstående att inte vittna bör detta inte ha något bevisvärde.²⁵ Huruvida närstående som valt att vittna angående specifikt ämne även ska tillåtas få frågor angående andra förhållanden, är omdiskuterat och inte något som vidare kommer att beröras här.²⁶

Inskränkning i vittnesplikten gäller även för uppgifter som genom vittnesmålet kan komma att avslöja att vittnet själv eller till henne eller honom närstående²⁷ har gjort sig skyldig till vanärande eller brott.²⁸ Även intresset av att bevara yrkeshemligheter regleras.²⁹ Rätten ska väga intresse av att bevara en yrkeshemlighet mot utredningsintresset i brottmålet. I de flesta fall bör intresse för yrkeshemligheter få ge vika för brottsutredningen.³⁰

För att tillförsäkra vittnesmålets sanningsenlighet underkastas de som enligt vittnesplikten ska vittna av en ed, med vissa undantag.³¹ Efter avlagt ed är det straffbart att inte hålla sig till sanningen. Bryter man mot detta döms man för mened.³² Undantagen till att avlägga ed ges till personer under 15 år eller de som lider av en psykisk störning.³³ För närstående till tilltalad i brottmålsprocessen ansågs konflikten mellan att hålla sig till sanningen och viljan att hjälpa en närstående att bli för stor, därför avlägger inte heller denna kategori vittnen ed.³⁴

2.1.1 Sanktioner

För att försäkra efterlevnad av vittnesplikten krävs att man har vissa sanktioner att tillgå.

Vittne kallas vid vite att infinna sig till förhandling.³⁵ Uppfyller vittne inte sin vittnesplikt och uteblir efter kallelse ålägges hon eller han vid ytterligare vite att inställa sig eller så förordnas polishämtning.³⁶

Om vittne väl infinner sig men inte uppfyller sin vittnesplikt genom att vägra yttra sig, svara på frågor eller att avlägga ed ska rätten förelägga

²³ Diesen, Förhör s. 114.

²⁴ 21 § FUK.

²⁵ Diesen, Förhör s. 115, Advokaten 1986 s. 46.

²⁶ Vid vidare intresse se bl.a. SvJT 1998 s. 40.

²⁷ Närstående enligt 36:3 RB mening.

²⁸ 36:6 RB, Diesen, Förhör s. 115.

²⁹ 36:6 RB.

³⁰ Diesen, Förhör s. 115

³¹ 36:11 RB.

³² 15:1 BrB.

³³ 36:13, 1 st RB.

³⁴ 36:13, 2 st RB.

³⁵ 36:7 RB.

³⁶ 36:20 RB.

vittne vid vite att uppfylla sin vittnesplikt.³⁷ Sker ingen förändring i vittnes inställning till fullgörandet kan häktning ske. Häktning får dock inte vara längre än tre månader. Vittnet ska då också höras var fjortonde dag om hon eller han står fast vid sin vägran. Bestämmelser om vitesföreläggande och häktning gäller inte kategorierna vittnen under 15 år eller de som lider av psykisk störning. Uteblir vittne eller trilskas på annat sätt kan ersättning utkrävas för de kostnader hennes eller hans frånvaro orsakat.³⁸

Vittnesplikten utgör alltså ett mycket långtgående intrång i den enskildes privatliv. Att den är så omfattande beror på att vårt rättsystem till stort bygger på vittnesmål. Vittnesmål utgör den vanligaste bevisningen i brottmål.³⁹ Samhället lägger härvid en stor börda på de enskilda medborgarna att verka för att brottslingar blir dömda och att ordningen upprätthålls i samhället. Genom att samhället lagt detta stora ansvar på enskilda aktörer har dessa blivit ett lämpligt offer för påtryckningar från kriminella element som vill förhindra att rättvisa skipas. Vittnen kan få stå ut med både våld och hot om våld i samband med vittnesmål. Rädsla för att bli utsatt för repressalier är, enligt vårt regelverk, inte en ursäkt som gör att vittnesplikten faller. Heuman anser dock att det bör finnas en möjlighet för rätten att avstå att tillgripa sanktioner mot ett vittne som står under allvarligt hot och som riskeras att förverkligas pga. vittnesmålet. Heuman menar att 36:21 RB visserligen är obligatoriskt utformad men att möjlighet till undantag för tillgripande av sanktioner kan uttolkas ur lagtextens ”giltigt skäl”.⁴⁰ Fitger är också av den åsikten att sådan möjlighet bör finnas men genom att anse att 36:21 RB är fakultativ och utifrån det kunna göra en intresseavvägning av tillgripandet av sanktioner mot vittnet.

I praxis har Fitgers teori fått visst stöd.⁴¹ Heuman ser dock en risk i att göra bestämmelsen fakultativ. Detta, menar han, skulle kunna urholka vittnesplikten om alla situationer där vittnen har invändningar mot sin plikt att vittna skulle kunna bli föremål för en intresseavvägning enligt proportionalitetsprincipen och inte endast då allvarligt hot föreligger som hans teori innebär.⁴² Resonemanget ger som resultat en relativ vittnesplikt enligt Fitger och en absolut vittnesplikt enligt Heuman.

Läget om bestämmelsens karaktär är oklart då HD inte fann fallet intressant nog att ta upp. Ingen av teorierna kan dock anses ha någon större genomslagskraft gällande inskränkning på vittnesplikten då domstol i fall av rädsla eller obehag inte kan befria vittne från sin skyldighet att vittna.

³⁷ 36:21 RB.

³⁸ 36:23 RB.

³⁹ Ds 1995:1 s. 3.

⁴⁰ JT nr 6 94/95 s. 153.

⁴¹ RH 1995:32 samt det refererade hovrättsfallet i artikeln JT nr 6 94/95 s. 153.

⁴² JT nr 6 94/95 s. 153.

3 Vittneskydd

I Sverige har det under lång tid diskuterats om vilken skyldighet samhället har att hjälpa utsatta vittnen. Många tycker att det skydd som idag finns att tillgå är tillräckligt och att ett mer långtgående skydd skulle hota rättssäkerheten. Andra hävdar att samhället är skyldigt att erbjuda ytterligare skydd för att vittnesplikten ska kunna försvaras.

3.1 Vittneskydd före och efter rättegång

Hot som vittnen får ta emot är oftast menade att skrämja dem till tystnad i en stundande rättegång. Som vittne kan man trotsa hotet och berätta sanningsenligt vad man iakttagit, vilket i vissa fall kan väcka en hämndtanke hos den person som hotet kom ifrån. Om hotet fungerar och vittnet skräms till tystnad och inte uttalar sig i domstolen kanske person som hotet kommer ifrån ändå vill försäkra sig om att vittnet även i fortsättningen kommer att hålla tyst. Därför kan hotet på flera sätt vara överhängande även efter en rättegång. Skydd både före och efter en rättegång är därför relevant.

3.1.1 Skyddande av vittnesidentitet

För att kunna tillförsäkra vittne bästa möjliga skydd handlar det mycket om att se till vilka rättigheter till insyn om vittnets identitet eller utsaga som finns för den tilltalade och allmänheten, vilket är därifrån hot kan tänkas komma. Genom att begränsa insynen så långt som möjligt skyddar man till viss del vittnet.

Rätten att ta del av förundersökningsmaterial är väl reglerad. Däremot är rätten till att ta del av processmaterial⁴³ inte utskrivet i lag då det av rådande rättsprinciper anses vara självklart.⁴⁴

Rätten till insyn varierar i förhållande till vem som begär att få ut uppgift eller handlingar och i vilket skede utredningen befinner sig.

3.1.1.1 Förutredningen

Detta stadium innefattar både spaning och efterforskningsarbete. Det ingår dock inte i förundersökningen, då misstankegraden ”anledning anta” inte föreligger.⁴⁵ Spaning kan inledas på polisens egna misstankar eller genom

⁴³ Med processmaterial menas material som presenteras inför domstol som bevisning och som sedan läggs till grund för domstols- eller myndighetsbeslut. Metodfrågor 1995:2 s. 41.

⁴⁴ Prop. 1986/87:89 s. 145.

⁴⁵ 23:1 RB.

tips från allmänheten. Det är polislagen som tillämpas, RB:s bestämmelser kan dock i analog betydelse komma i fråga.⁴⁶

I Sverige finns en rätt att ta del av allmänna handlingar.⁴⁷ Denna rätt kan dock begränsas i vissa fall.⁴⁸ Polis- och åklagarmyndighetens material för att förebygga, utreda och beivra brott omfattas av sekretess.⁴⁹ Även anmälan av enskild faller under sekretess.

3.1.1.2 Förundersökning

När graden av misstanke ”anledning antaga” att ett visst konkret brott har förövats ska förundersökning inledas. Gärningsmannen kan dock vara okänd.⁵⁰

Underrättelse till en skäligen misstänkt ger rätt till insyn i förundersökningen enligt 23:18 RB. Insynen ska ge misstänkt möjlighet att kunna tillvarata sina intressen och förbereda sitt försvar. Det är inte alltid tydligt vilken insyn RB egentligen ger och det råder ofta delade meningar om hur långt insynen för misstänkt sträcker sig.⁵¹

Det finns två olika synsätt på denna rätt till insyn; det traditionella och det nya synsättet. Dessa synsätt behandlar rätten till insynen olika beroende på att de har olika åsikt om misstänkt är att betrakta som part i förundersökningen eller inte.

Det traditionella synsättet ger insyn genom att ge misstänkt partställning i förundersökningen. Genom partsställningen blir även SekrL tillämplig.

Då regeln om insyn enligt RB och reglerna om sekretess i SekrL kommer i konflikt med varandra uppställs lösningen i 14:5 SekrL.⁵² Bestämmelsen stadgar att den rätt RB ger sökande, klagande eller annan part i målet att ta del av uppgift eller handling inte kan hindras av sekretessbestämmelser. Dock kan utlämning av handling inskränkas genom sekretesslagens bestämmelser om det är av synnerlig vikt att sekretessuppgift inte röjs. I sådant fall ska part bli informerad om uppgift eller handling för att ändå kunna tillvara ta sin rätt. Detta innebär alltså endast en begränsning i att få handling utlämnad i form av kopia och inte en begränsning i parts insyn och

⁴⁶ Metodfrågor 1995:2 s. 37.

⁴⁷ 2:1 TF.

⁴⁸ 2:2, 4, 6 p TF.

⁴⁹ 5:1, 9:17 SekrL.

⁵⁰ Metodfrågor 1995:2 s. 38.

⁵¹ SOU 2003:99 s. 199.

⁵² JO beslut 1995-03-08 (Dnr 2388-1990, det s.k. buggningsmålet). Beslutet gällde målsägandesrätt att få del av sekretessbelagt förundersökningsmaterial - och processmaterial, men beslutet har även ansetts tillämpligt på misstänkt eller tilltalad. Metodfrågor 1995:2 s. 40.

rätt att få del av uppgift eller handling. 14:5 SekrL ger ingen ytterligare rätt till partinsyn.⁵³

Det nya synsättet anser inte att misstänkt är att betrakta som part i förundersökningen. Detta pga. att förundersökningen inte är ett ärende utan ett faktiskt handlande.⁵⁴ Resonemanget ger vid hand att sekretesslagens bestämmelser, som tillämpas av det traditionella synsättet, inte är tillämpbara då dessa kräver partsbegrepp.⁵⁵ Den misstänktes insyn regleras därför uteslutande av RB:s bestämmelser.

Insynen både genom det traditionella och det nya synsättet kan dock begränsas enligt RB. Detta enligt 23:18 RB genom det s.k. men-rekvisitet i samma paragraf. Den misstänkte har därför ingen absolut rätt till att ta del av förundersökningen. Det är snarare en successiv rätt som ges i den mån det kan ske utan att innebära men för den fortsatta utredningen. Presumtion är dock att misstänkt eller dennes försvarare ska få ta del av förundersökningen. Det är således förundersökningsledaren som måste kunna visa på men för utredningen för att få undanhålla uppgift.⁵⁶ Genom detta kan vittnes utsaga och identitet även under förundersökningen till viss del skyddas.

Mycket tyder på att det nya synsättet anses vara det korrekta och bör tillämpas.⁵⁷ Samtidigt finns det skäl att anta att även det traditionella synsättet är gällande. Detta enligt praxis som uttryckt att förundersökningen är att anses som ett ärende, vilken den misstänkte är part i.⁵⁸

Sekretess för allmänheten som fanns under förutredningen utvidgas också från att ha gällt polis- och åklagarmyndighetens allmänna brottsbeivran och utredning till att även gälla den enskilda förundersökningen.⁵⁹ Allmänhetens rätt till insyn kan därför bli mycket begränsad.

3.1.1.3 Slutdelgivning och åtal

När allt material som behövs eller finns tillgängligt är insamlat sker en slutdelgivning. Även här skiljer sig insynen beroende på vilket synsätt som tillämpas.

Det traditionella synsättet ger vid slutdelgivning part rätt att ta del av allt som hör till förundersökningen, vilket innebär att vittnes utsaga eller

⁵³ RÅ 2001 ref 27, SOU 2003:99 s. 196.

⁵⁴ SOU 2003:99 s. 191.

⁵⁵ Se 14:5 SekrL ”..sökande, klagande eller annan part..”

⁵⁶ Det kan handla om att den misstänkte kan komma att undanröja bevis, försvåra utredningen eller att all bevisning ännu inte hunnit samlats in. Den misstänkte kan även vid nekande av brott komma att anpassa sin version efter bevismaterialet. Karnov.

⁵⁷ Buggningsutredningen (SOU 1998:46), JO (JO 1995/96 s. 29), ekosekretessutredningen (SOU 1999:53), RÅ (Metodfrågor 1995:2).

⁵⁸ SOU 2003:99 s. 191.

⁵⁹ 5:1, 9:17 SekrL.

identitet inte längre kan hemlighållas.⁶⁰ Rätten att vid delgivning ta del av allt processmaterial innebär dock inte att man har rätt till en kopia av förundersökningsprotokollet, utan känsliga uppgifter som saknar betydelse för åtal kan fortfarande skyddas från att lämnas ut fram till åtal enligt 14:5, 1 st SekrL.⁶¹ Det är först vid åtal rätten till en kopia av hela förundersökningsprotokollet ges.⁶² Om utlämnande dock sker vid delgivning kan det förenas med ett förbehåll som innebär en inskränkning i rätten att lämna uppgift vidare.⁶³ Detta genom att utlämnandet skett av sekretessbestämmelser och inte RB. Genom detta kan viss begränsning av spridning ske.

Det nya synsättet innebär att den misstänkte vid slutdelgivningen ska ha rätt att ta del av och kopiera hela utredningsmaterialet, för att sedan kunna åtalas.⁶⁴ Det är inte längre möjligt att hemlighålla känsliga uppgifter som av vissa skäl inte ingår i förundersökningsprotokollet och som kommer att ha betydelse för åtalet. Något förbehåll om rätten till att lämna uppgift vidare kan inte heller uppställas då uppgift utlämnades genom RB: s bestämmelser och inte sekretesslagens. Genom detta kan känsliga uppgifter lämnas vidare, till utomstående som annars inte skulle få del i uppgifter, helt utan begränsning.

Allmänhetens insyn i uppgift eller handling när åtal är väckt och handlingar lämnade till domstol regleras av domstolssekretessen. Denna sekretess infaller särskilt vid vissa måltyper.⁶⁵ Om sekretess inte är knuten till uppgift eller handling är de offentliga för allmänheten. Det är domstolen som prövar domstolssekretessen när frågan om utlämning aktualiseras. Om det blir aktuellt med att lämna ut uppgifter och handlingar kan detta ske med förbehållet att det inte får lämnas vidare.⁶⁶

Det finns fler möjligheter till att begränsa rätten till uppgifter för den tilltalade och dennes försvarare enligt det traditionella synsättet.⁶⁷ Detta genom begränsningen till att få avskrift av förundersökning enligt SekrL och genom begränsningsmöjligheten för att lämna material vidare som part fått i avskrift. Även då uppgifter som inte kommer att vara av betydelse för åtalet och som inte tagits upp i förundersökningsprotokollet kan hemlighållas. Genom detta måste det traditionella synsättet anses vara det mest fördelaktiga i ett perspektiv av vittnesskydd.

Det finns även detaljerade bestämmelser om insyn vid en nedlagd förundersökning samt vad som gäller när åtal inte väcks, något som inte kommer behandlas i denna framställning.

⁶⁰ 23:18 RB.

⁶¹ SOU 2003:99 s. 190.

⁶² 23:21, 4 st RB.

⁶³ 14:10 SekrL.

⁶⁴ SOU 2003:99 s. 191.

⁶⁵ 9:16 SekrL.

⁶⁶ 14:10 SekrL.

⁶⁷ Ds 2000:64 s. 52f.

3.1.2 Kriminaliserade handlingar mot vittnen

3.1.2.1 Övergrepp i rättssak

Den som med våld eller genom hot om våld angriper någon som gjort en anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller vid förhör avgett utsaga hos domstol eller myndighet eller den som försöker förhindra någon från dessa åtgärder gör sig skyldig till övergrepp i rättssak.⁶⁸ Kriminaliseringen omfattar även annan gärning som orsakar lidande, skada, olägenhet eller hot om sådan gärning mot person som avlagt vittnesmål eller avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller förhindrat att sådan utsaga kommit till stånd. Övergrepp i rättssak anses vara en ytterst allvarlig överträdelse som dessutom kan äventyra Sverige som rättsstat.

Under lång tid har straffvärdet på övergrepp i rättssak diskuterats. 1982 lades en bestämmelse om grov överträdelse in i lagrummet då vittnen i narkotikabrott blivit mindre benägna till att vittna pga. hot om repressalier.⁶⁹ Normalgraden låg då på böter eller fängelse i högst två år och grov överträdelse gav som högst fyra års fängelse.⁷⁰

Under 1993 sänktes straffskalan för normalgraden för att förhindra överlappning med straffskalan för grov överträdelse.⁷¹ De nya straffskalorna gav för normalgraden böter eller fängelse i högst ett år och för en grov överträdelse lägst sex månaders fängelse och högst fyra år.⁷²

1997 ändrades återigen straffskalorna. Normalgraden gav böter eller fängelse i högst två år. För grov överträdelse förelåg fängelse i lägst ett år och högst sex år.⁷³ Höjning skedde då det ansågs att de tidigare lägre straffskalorna inte i tillräcklig utsträckning uttryckte hur allvarligt samhället såg på just sådana överträdelser.⁷⁴ Det konstaterades också att angrepp mot vittnen ökade och att den trenden måste stoppas.⁷⁵ Man ville dessutom få straffskalorna att stämma överens med de för mened.⁷⁶

Den senaste ändringen av straffskalorna skedde den 1 juli 2002.⁷⁷ Skäl för höjningen uttrycks vara svårigheter att få vittnen att samarbeta när det gäller viss sorts brottslighet.⁷⁸ Idag ligger straffskalorna för normalgraden på

⁶⁸ 17:10 BrB.

⁶⁹ Prop. 1981/82:141 s. 34, 36.

⁷⁰ Ds 1995:1 s 20, SFS 1982:405.

⁷¹ Prop. 1992/93:141 s. 47.

⁷² Prop. 1992/93:141 s. 46, SFS 1993:207.

⁷³ Prop. 1996/97:135 s. 7, SFS 1997:389.

⁷⁴ Prop. 1996/97:135 s. 9.

⁷⁵ A.a. s. 8f.

⁷⁶ A.a. s. 9.

⁷⁷ SFS 2002:117.

⁷⁸ Prop. 2001/02:59 s. 46.

fängelse i högst fyra år, om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader och vid grov överträdelse fängelse i lägst två år och högst åtta år.⁷⁹ Ytterligare ändringar kan sannolikt väntas då straffskalorna verkar följa samhällets värderingar om brottets förkastlighet, straffilosofi och hotbild mot vittnen.

Antal lagförda personer för övergrepp i rättssak har ökat.⁸⁰ År 1990 var det 271 personer som lagfördes och 2002 hade antalet stigit till 603 personer.⁸¹

3.1.2.2 Brotts enligt BrB kapitel 3 och 4

Kriminalisering av brott mot liv och hälsa⁸² samt brott mot frihet och frid⁸³ utgör också en möjlighet att straffa en person som hindrar eller stör ett vittne från att avlägga vittnesmål.⁸⁴

3.1.3 Besöksförbud

Även företeelser som inte är kriminaliserade kan ingå i ett led för att skrämja eller förhindra ett vittne från att lämna utsaga om viss händelse. Oavsett om händelserna inte är kriminaliserade kan de av vittnet uppfattas som mycket obehagliga och skrämjande. Det kan handla om telefonsamtal, eller att personen man vittnar mot eller annan visar sig i närheten av vittnets bostad. Då exempelvis mc-gäng har ryktet om sig att undanröja bevis som inte är till deras fördel kan deras blotta närvaro skrämja någon till tystnad.⁸⁵ Genom möjligheten till att meddela besöksförbud önskar man kunna avskräcka och på så sätt förhindra angrepp och om angrepp ändå sker bidra till ett snabbt polisingripande.⁸⁶

Lagen var vid sin utformning främst tänkt till att skydda och begränsa kvinnomisshandeln.⁸⁷ Lagen har dock en generell utformning som leder till att även andra kategorier kan söka skydd genom besöksförbud.⁸⁸

3.1.3.1 Grund

Förbud får meddelas för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med eller att följa efter annan person. Besöksförbud får meddelas om det pga. särskilda omständigheter finns risk för att den förbudet avses gälla kommer att begå brott, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den

⁷⁹ Prop. 2001/02:59 s. 45, SFS 2002:117.

⁸⁰ SOU 2004:1 s. 119.

⁸¹ Ibid.

⁸² 3 kapitlet BrB.

⁸³ 4 kapitlet BrB.

⁸⁴ SOU 1998:40 s. 282.

⁸⁵ DN 28 juli 2005.

⁸⁶ Ds 1995:1 s. 21, Prop. 1987/88:137 s. 65.

⁸⁷ Prop. 2002/03:70 s. 19, Ds 1995:1 s. 21f.

⁸⁸ Prop. 2002/03:70 s. 20.

förbudet avses skydda.⁸⁹ Det gäller förutom fysisk kontakt även kontakt via tredje man, telefonsamtal, sms, e-mail eller brev.⁹⁰

Vid riskbedömningen ska särskild hänsyn tas till om den mot vilken förbudet avses gälla tidigare har begått brott mot den andre personens liv, hälsa, frihet eller frid.⁹¹ Även de tidigare brottens karaktär och omfattning ska vägas in. Har inte brott tidigare skett ska besöksförbud användas restriktivt.⁹² Besöksförbud får inte meddelas om det finns andra mindre ingripande åtgärder som kan vara effektiva.⁹³

Kontakt som är uppenbart befogat omfattas inte av förbudet.⁹⁴ Det kan exempelvis vara då den person besöksförbudet skyddar och den person förbudet riktar sig mot har gemensamma barn.⁹⁵ Det är i dessa situationer viktigt att besöksförbudet anpassas till det enskilda fallet.⁹⁶

Den som bryter mot ett besöksförbud genom att besöka eller på annat sätt ta kontakt eller förfölja person döms för överträdelse av besöksförbud till böter eller fängelse i högst ett år, ringa fall beivras ej.⁹⁷ Då straffmaximum för överträdelse av besöksförbud ligger på 1 år är det också möjligt att häkta den som överträtt.⁹⁸

3.1.3.2 Utvidgat besöksförbud

Om det kan antas att besöksförbud enligt 1§ inte är tillräckligt kan s.k. utvidgat besöksförbud tillämpas.⁹⁹ Detta utvidgade besöksförbud kan dock meddelas direkt dvs. besöksförbud enligt 1§ behöver inte först prövas om det är tillräckligt.

Utvidgat besöksförbud förbjuder att den vilken förbudet riktas emot inte får befinna sig i närheten av den andre personens bostad, arbetsplats eller något annat ställe där personen brukar vistas.¹⁰⁰

3.1.3.3 Särskilt utvidgat besöksförbud

⁸⁹ 1§ Lag (1988:688) om besöksförbud.

⁹⁰ Karnov.

⁹¹ 1§, 2st Lag om besöksförbud, Prop. 1987/88:137 s. 17ff.

⁹² Prop. 2002/03:70 s. 20, Prop. 1987/88:137 s. 18 och SOU 1998:40 s. 101.

⁹³ Prop. 1987/88:137 s. 20, SOU 1998:40 s. 89.

⁹⁴ 1§, 4 st Lag om besöksförbud, Prop. 1987/88:137 s. 35.

⁹⁵ SOU 1998:40 s. 105f, Prop. 2000/01:79 s. 45f. Barnen kan utnyttjas för att få ta kontakt. Men samtidigt kan ett besöksförbud bli en begränsning i umgängesrätten med sina barn för den person förbudet riktas mot. Man skulle eventuellt kunna undvika dessa effekter genom att mer precist ange besöksförbudets innehåll och verkan.

⁹⁶ 3§ Lag om besöksförbud.

⁹⁷ 24§ Lag om besöksförbud.

⁹⁸ 24:1 RB, Ds 1993:29 s. 66.

⁹⁹ 2§, 1st Lag om besöksförbud.

¹⁰⁰ 2§, 1 st Lag om besöksförbud, Prop. 1987/88:137 s.16.

Besöksförbudet kan utvidgas ytterligare ett steg genom s.k. särskilt utvidgat besöksförbud.¹⁰¹ Särskilt utvidgat besöksförbud får enbart tillämpas då en överträdelse av ett tidigare meddelat utvidgat besöksförbud skett.¹⁰² I annat fall skulle förbudet komma att strida mot rörelsefriheten enligt EK.¹⁰³ Givetvis måste även de allmänna förutsättningarna för besöksförbud enligt 1§ vara uppfyllda.

Förbudet kan omfatta större områden i anslutning till den skyddades bostad, arbete eller område där den skyddade i vanliga fall rör sig. Det kan handla om stadsdelar eller kvarter, men ska även kunna gälla större områden.¹⁰⁴ Området ska vara anpassat efter individens behov av skydd och ska aldrig gälla större område än nödvändigt. Förbudet ska också endast meddelas om skyddsbehovet väger väsentligt mycket tyngre än vad inskränkningen i den andres rörelsefrihet innebär.¹⁰⁵ Detta kan leda till att den förbudet gäller emot kan tvingas flytta eller att byta jobb, dock i enlighet med proportionalitetsprincipen.¹⁰⁶

Det blir en avvägning av två personers rätt till rörelsefrihet. Dels rätten att fritt kunna röra sig för personen som förbudet riktas emot och dels den skyddades rätt att kunna röra sig utan att vara rädd och på så vis riskera att bli isolerad i sitt hem samt intresse av att kunna förebygga och förhindra brott, förföljelse eller andra trakasserier.¹⁰⁷

3.1.3.4 Besöksförbud gällande den gemensamma bostaden

Besöksförbudet kan komma att gälla även den gemensamma bostaden om det pga. särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att personen som förbudet riktas mot kan komma att begå brott mot den samboendes liv, hälsa, frihet eller frid.¹⁰⁸ Det måste alltså vara frågan om brott till skillnad från besöksförbud, utvidgat besöksförbud och särskilt utvidgat besöksförbud.¹⁰⁹ Risken för brott ska också vara påtaglig och konkret.¹¹⁰ Beslut ska fattas efter proportionalitetsprincipen i avvägning av skyddsbehovet och inskränkningen för den andra parten.¹¹¹

Besöksförbud gällande gemensamma bostaden utgör en kvalificerad form av besöksförbudet i 1§.¹¹² Därför ska två riskbedömningar ske, först i enlighet

¹⁰¹ 2§, 2st Lag om besöksförbud.

¹⁰² 2§, 2st Lag om besöksförbud.

¹⁰³ Artikel 2 i tilläggsprotokoll 4, Prop. 2002/03:70 s. 28.

¹⁰⁴ Prop. 2002/03:70 s. 72.

¹⁰⁵ 2§, 3 st Lag om besöksförbud, Prop. 2002/03:70 s. 28.

¹⁰⁶ Prop. 2002/03:70 s. 28f.

¹⁰⁷ Ds 2001:73 s. 43f, SOU 2002:71 s. 56.

¹⁰⁸ 1a§ Lag om besöksförbud, Prop. 2002/03:70 s. 34.

¹⁰⁹ Om inte kravet på överträdelse av ett utvidgat besöksförbud, för att få ett särskilt utvidgat besöksförbud meddelas, räknas som ett krav på brott.

¹¹⁰ Prop. 2002/03:70 s. 34.

¹¹¹ 1a§, 2st, 1p Lag om besöksförbud, Prop. 2002/03:70 s. 34, 71.

¹¹² Prop. 2002/03:70 s. 34.

med 1§ och sedan efter det som ovan beskrivs gälla för just den gemensamma bostaden.

Förbudet kan meddelas i endast 30 dagar. Finns det särskilda skäl kan förbudet förlängas med högst sju dagar åt gången.¹¹³

Denna typ av besöksförbud inkräktar, precis som det särskilt utvidgade besöksförbudet, till viss del på de lagfästa fri- och rättigheterna. Regeringsformen uppställer en frihet att kunna förflytta sig i riket och ett skydd mot frihetsberövning.¹¹⁴ Dessa fri- och rättigheter kan endast under vissa förutsättningar inskränkas.¹¹⁵ Vidare uppställs också ett särskilt skydd för egendom.¹¹⁶ Det krävs också att principer om mänskliga fri- och rättigheter i internationella konventioner som Sverige har åtagit sig att följas tas i beaktande. Hänsyn måste alltså tas både till EK¹¹⁷ och FN: s internationella konvention om medborgliga och politiska rättigheter.¹¹⁸

Utredning visar dock att man inte går utöver någon av dessa bestämmelser genom att bevilja besöksförbud angående den gemensamma bostaden i enlighet med nuvarande utformad bestämmelse.¹¹⁹

3.1.3.5 Ansökan¹²⁰

Det är åklagaren som prövar behovet av att meddela besöksförbud på ansökan av den som önskar erhålla skyddet.¹²¹ Besöksförbudet meddelas för en viss bestämd tid, högst ett år. Förbudet kan dock vid behov komma att förlängas med max ett år i taget.¹²² För besöksförbud gällande den gemensamma bostaden gäller särskilda regler på denna punkt.¹²³ Om annat ej meddelats ska ett beslut om ett besöksförbud börja gälla med omedelbar verkan.¹²⁴

Vid åklagarens utredning angående beslut att meddela besöksförbud får hon eller han ta hjälp av polisen.¹²⁵ Begär den som förbudet ska skydda eller den det gäller att tingsrätten ska pröva åklagarens beslut ska detta beviljas och

¹¹³ 4§ Lag om besöksförbud, Prop. 2002/03:70 s.38.

¹¹⁴ 2:8 RF.

¹¹⁵ 2:12 RF.

¹¹⁶ 1:2 och 2:18 RF.

¹¹⁷ Artikel 8 EK som uppställer rätten till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens som endast i vissa fall kan inskränkas. Samt även artikel 2 i protokoll 4 om rätten till att fritt röra sig inom ett territorium. (Prop. 2002/03:70 s. 31f).

¹¹⁸ Artikel 17 (d. 16 dec. 1966) som ger skydd mot bl.a. godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- eller familjeliv. (Prop. 2002/03:70 s. 32).

¹¹⁹ Prop. 2002/03:70 s. 33.

¹²⁰ Detta avsnitt gäller för samtliga av de olika besöksförbuden som finns att tillgå om annat ej anges.

¹²¹ 7§ Lag om besöksförbud, Prop.1987/88:137 s. 23f.

¹²² 4§ Lag om besöksförbud.

¹²³ Se särskilt kapitel 3.1.3.4.

¹²⁴ 4§ Lag om besöksförbud.

¹²⁵ 9§ Lag om besöksförbud.

åklagaren ska då föra talan för den förbudet avser att skydda.¹²⁶ Åklagaren kan vid ändrade förhållanden häva eller ändra ett beslut om besöksförbud, dock inte om ärendet är föremål för rättens omprövning.¹²⁷

3.1.3.6 Effekter

Enbart därför att ett besöksförbud riktats mot någon som utgör en risk för en annan person är inte detta en garanti för att ett angrepp ändå kan komma att ske. 2004 var det omkring en tredjedel av alla besöksförbud som överträdes.¹²⁸ Det är dock en liten grupp individer som svarar för större delen av dess anmälda överträdelser.¹²⁹

Den förbudet ska skydda kommer alltid att leva med ett visst hot hängande över sig som kommer att påverka hennes eller hans vardag oavsett meddelat besöksförbud. Den förbudet gäller får finna sig i en viss inskränkning i platser hon eller han inte får vistas på. I vissa fall kan besöksförbud, då speciellt det utvidgade, det särskilt utvidgade och det för den gemensamma bostaden vara ganska ingripande.

Ansökningar om besöksförbud har ökat med 48% mellan 2000-2004, medan beviljande av besöksförbud minskat något, från 53% till 48%.¹³⁰ Av samma utvärderingar visar det sig att de senaste tilläggen till besöksförbudet inte utnyttjas i större utsträckning. Särskilt utvidgat besöksförbud hade 2004 aldrig används och förbudet gällande gemensam bostad enbart i ett fåtal fall.¹³¹

3.1.3.7 Elektronisk övervakning av besöksförbud

I de flesta fall fungerar besöksförbudet tillfredsställande. Detta till trots finns det behov av att se över om det går att göra förbudet ännu effektivare och säkrare för de mest allvarliga och komplicerade fallen. Därför har möjlighet till elektronisk intensivövervakning diskuterats. Redan för några år sedan efterfrågades en utredning och en försöksverksamhet på området.¹³²

Det har i senare undersökningar redogjorts för om elektronisk övervakning i samband med meddelat besöksförbud skulle var möjligt att införa i svensk rätt. Det har inte ansetts trovärdigt eller försvarligt att övervaka alla besöksförbud genom elektronisk kontroll, utan endast då besöksförbud

¹²⁶ 14§ och 16§ Lag om besöksförbud.

¹²⁷ 23§ Lag om besöksförbud.

¹²⁸ BRÅ-rapport, Nya regler i lagen om besöksförbud, s. 36, BRÅ-rapport, Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning s. 12.

¹²⁹ BRÅ-rapport, Nya regler i lagen om besöksförbud s. 36.

¹³⁰ Se tabell BRÅ-rapporten, Nya regler i lagen om besöksförbud s. 17.

¹³¹ BRÅ-rapport, Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning s. 12, BRÅ rapport, Nya regler i lagen om besöksförbud s. 18.

¹³² SOU 1998:40 s. 103.

överträds. I förhållande till EK kräver en sådan åtgärd också koppling till brottmålsdom, om inte övervakningen har sin grund i sådan dom anses det strida mot artikel 5 EK.¹³³

Vilka krav som ska uppställas för att få använda denna sorts övervakning i samband med besöksförbud är ännu inte fastställda. Även hur denna elektroniska övervakning ska genomföras är på förslagsstadiet och därför inget som vidare kommer att behandlas här.¹³⁴

Frågan om användandet av elektronisk intensivövervakning ska återupptas då tekniken blivit bättre.¹³⁵

3.1.4 Fysiskt skydd

Genom kriminalisering av våld och hot mot vittnen och för överträdelser av meddelade besöksförbud visar samhället att det inte tolererar dessa gärningar, men skyddar det verkligen den hotade? En kriminalisering är för vissa enbart en text, inget som egentligen hindrar om man verkligen vill eller måste handla. För hotade personer kanske en kriminalisering eller ett besöksförbud inte känns som någon säkerhet gentemot den som hotar henne eller honom. Ett mer konkret skydd behövs om ett angrepp skulle ske.

3.1.4.1 Trygghetspaket

Det s.k. trygghetspaketet är ett konkret utformat skydd då hoten om våld blir verklighet. Trygghetspaketet innehåller en skyddstelefon vilken larmar direkt till polisen, en trygghetstelefon som innebär en fast larmordning i bostaden, ett larmband som kan aktivera ett trygghetslarm, ett ljudlarm och en telefonsvarare.¹³⁶

Det finns även tillgång till tårgasspray, vilket kräver vapenlicens och viss utbildning. Även skalskydd för bostaden kan bli aktuellt, vilket i och för sig enbart skyddar då den hotade personen befinner sig i bostaden, men för just detta ändamål är mycket effektivt. Hotade personer kan även i vissa fall få tillgång till en skyddshund.¹³⁷

3.1.4.2 Livvaktsskydd

Det är polisens uppgift att skydda hotade personer.¹³⁸ Om hotet är mycket allvarligt finns möjlighet till livvaktsskydd från polisen.¹³⁹ Detta är en

¹³³ Ds 2001:73 s. 102.

¹³⁴ Vid intresse se vidare BRÅ-rapport, Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning.

¹³⁵ Prop. 2002/03:70 s. 64, 67.

¹³⁶ SOU 1998:40 s. 286.

¹³⁷ Prop. 1997/98:9 s. 34.

¹³⁸ Ds 1995:1 s. 22.

kortsiktig lösning då det är resurskrävande och ett stort intrång i den hotades liv.

3.1.5 Folkbokföringsåtgärder

Sverige är ett litet land som dessutom förespråkar och värdesätter offentlighet. Det finns en mängd register och upplysningar om en persons namn, adress, personliga förhållanden o dyl. som går att få tag på endast genom ett telefonsamtal. Då detta kan missbrukas i fall av förföljelse och våldsutövning har det därför ansetts nödvändigt att införa viss sekretess till skydd. Register som avser folkbokföring eller annan liknande registrering av hela befolkningen omfattas av sekretess s.k. folkbokföringssekretess som gäller för den enskildes personliga förhållanden om det av särskild anledning kan antas att enskild eller närstående till denne lider men om uppgift röjs.¹⁴⁰ I januari 1988 utvidgades denna folkbokföringssekretess till att även omfatta annan verksamhet som avser registrering av en betydande del av befolkningen.¹⁴¹ Fortfarande omfattas inte mindre register.

Vidare finns ett förslag på att personer som utsätts för hot och förföljelse ska kunna folkbokföras med ett högre sekretesskydd s.k. skyddad folkbokföring.¹⁴²

Utöver detta har det även skapats ytterligare åtgärder gällande folkbokföringen för att underlätta för hotade vittnen att undkomma förföljelse. Alla åtgärder sker efter avvägning mellan den enskilda individens behov av skydd och den inskränkning som sker i offentlighetsprincipen. Folkbokföringsåtgärderna som nedan kommer att beskrivas gäller givetvis inte bara till skydd för vittnen utan alla tänkbara kategorier av personer som lever under hot.

3.1.5.1 Sekretessmarkering

I vissa fall kan man på förhand misstänka att personuppgifter kommer efterfrågas för att användas på ett sätt som innebär men för den enskilde såsom förföljelse eller våld. Då kan en särskild s.k. sekretessmarkering eller sekretesspärn införas i folkbokföringsregistret som ger skattemyndigheten en anvisning om att iaktta extra försiktighet vid bedömningen av om uppgift bör lämnas ut då de kan vara skyddade av folkbokföringssekretess genom

¹³⁹ SOU 1998:40 s. 287.

¹⁴⁰ 7:15, 1st SekrL.

¹⁴¹ Prop. 1990/91:153 s. 114.

¹⁴² SOU 2002:71 s. 102. Redogörs ytterligare för i slutet på kapitel 3.1.5.1.

att hot föreligger mot personen.¹⁴³ Sekretessmarkeringen kan också omfatta samtliga i det aktuella hushållet för att få avsedd verkan.¹⁴⁴

Sekretessmarkering är inget som stadgas i lag. I stället finns det inarbetade rutiner då förfarandet har används och varit accepterat under många år.¹⁴⁵ Sekretessmarkering anses dock motsvara hemligstämpling för allmänna handlingar, som det finns bestämmelser om i 15:3 SekrL.¹⁴⁶

Folkbokföringsåtgärder ska ske med minsta möjliga ingripande åtgärd.¹⁴⁷ Då sekretessmarkeringen är den minst ingripande av folkbokföringsåtgärderna som idag finns att tillgå är det denna som först ska komma i fråga.

Det är ofta den enskilda personen som ansöker om sekretessmarkering till skattemyndigheten. Det måste finnas ett konkret hot eller en objektiv risk för förföljelse eller våld för att sekretessmarkering ska beviljas. Det är vanligt att en kortare utredning av det påstådda hotet eller förföljelsen efterfrågas, vilket kan bestå i form av intyg från polis, social myndighet, ideell verksamhet eller läkarintyg. Det är även skattemyndighetens uppgift att hjälpa till med utredningen i det enskilda ärendet så erforderligt skydd ges.

I senare uttalanden har det framkommit åsikter om att sekretessmarkering i allt för stor omfattning meddelas och bör skärpas.¹⁴⁸ Annars finns det en risk att markeringens funktion urholkas då det för skattemyndigheten bli en vana och inget man fäster större vikt vid när var och varannan innehar sekretessmarkering. Samtidigt menar andra att möjligheten till sekretessmarkering borde utvidgas.¹⁴⁹

Det är endast chefen på skattemyndigheten som har rätt att ta del av uppgifter om en person som har sekretessmarkering. Övriga medarbetare kan inte ta del av sekretessmarkerade uppgifter.

Sekretessmarkeringen är tidsbegränsad till maximalt ett år. Vid utgången av denna period kan en ny ansökan om sekretessmarkering ske från den enskilda personen. Det måste dock fortfarande kunna visas på ett konkret hot eller en objektiv risk för förföljelse eller våld för att få förnyad markering. Har sekretessmarkeringen varit effektiv kan denna risk vara svår att påvisa.¹⁵⁰ Hotet kan dock fortfarande finnas och accelerera då

¹⁴³ Se föregående avsnitt 3.1.5.

¹⁴⁴ Prop. 1997/98:9 s. 35, SOU 1998:40 s. 289.

¹⁴⁵ SOU 2002:71 s. 66, Prop. 1997/98:9 s. 35 även JO 1984/85 s. 282 och JO 1987/88 s. 195.

¹⁴⁶ Prop. 1997/98:9 s. 35.

¹⁴⁷ Prop. 1997/98:9 s. 33, SOU 1998:40 s. 288.

¹⁴⁸ SOU 1998:40 s. 329.

¹⁴⁹ Prop. 1997/98:9 s. 37.

¹⁵⁰ SOU 2002:71 s. 66.

sekretessmarkeringen inte längre skyddar personuppgifterna om den enskilde.

Genom att förfarandet med sekretessmarkering inte är lagreglerat kan ett beslut om avslag på ansökan av sekretessmarkering inte överklagas. Den enskilde kan endast inkomma med en ny ansökan som visar på ytterligare konkreta hot eller objektiva risker för förföljelse eller våld. Det har diskuterats om en lagstiftning angående sekretessmarkeringsförfarandet ska införas. Dels för att få en enhetlig reglering och dels för att ge en möjlighet till att kunna överklaga ett beslut om nekad sekretessmarkering.¹⁵¹ Beslut om sekretessmarkering från högre instans skulle dock inte binda skattemyndigheten i sin prövning om sekretess föreligger för uppgifterna enligt folkbokföringssekretessen i 7:15 SekrL.¹⁵² Genom detta skulle ett överklagningsförfarande vara tämligen verkningslöst. Enbart därför att man erhåller sekretessmarkering är man alltså inte garanterad att uppgifter om ens personliga förhållande aldrig utlämnas, markeringen är inte bindande.

Sekretessmarkeringsystemet har även varit utsatt för annan kritik. Giltighetstiden har ansetts vara alltför kort och det efterfrågas mer samarbete mellan skattemyndighet och polis i utredningen om hotet eller risken för förföljelse vid ansökan om sekretessmarkering.¹⁵³

Genom att informationsspridning om personuppgifter är stora mellan myndigheter finns risk för att uppgifter som inte borde lämnas ut och som har sekretessmarkering ändå görs det genom bristfälliga rutiner och slarv. Det har varit uppe till diskussion om skyddet skulle förstärkas. Det konstaterades i slutet av 90-talet att det dittills inte funnits skäl för att förstärka sekretessen runt personuppgifter.¹⁵⁴

Under hela 90-talet ökade dock antalet personer med sekretessmarkering och år 2001 var det 7690 personer i Sverige som använde sig av sekretessmarkeringen.¹⁵⁵

Ett starkare skydd skulle därför kunna vara lämpligt. Ett nytt institut för skydd av personliga uppgifter, skyddad folkbokföring, har varit uppe till förslag i utredningen gällande våld i nära relationer.¹⁵⁶ Detta skydd skulle bli aktuellt för personer som av särskilda skäl kan antas bli utsatta för brott, förföljelse eller allvarliga trakasserier på annat sätt dvs. samma krav som ställs för att uppfylla skydd genom kvarskrivning.¹⁵⁷

Principen om minsta ingrepp ska tillämpas även på skyddad folkbokföring, därför skulle det endast bli aktuell om besöksförbud eller skydd på annat

¹⁵¹ SOU 1980:40 s. 328.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ SOU 2002:71 s. 102.

¹⁵⁴ Prop. 1997/98:9 s. 37.

¹⁵⁵ SOU 2002:71 s. 66.

¹⁵⁶ SOU 2002:71 s. 103.

¹⁵⁷ Folkbokföringsåtgärden kvarskrivning behandlas i nästkommande kapitel 3.1.5.2.

sätt inte anses vara tillräckligt. Den skyddade personens familj bör också omfattas.

Beslut om detta skydd ska tas av skattemyndigheten på ansökan av enskild. Skattemyndigheten ska under sin utredning kunna ta hjälp av polisen. Den enskilde ska även vid ett avslag kunna överklaga till högre instans.

Omvänt skaderekvisit ska gälla dvs. sekretess presumeras. Genom detta måste det för utlämning stå klart att skada inte uppkommer om uppgift röjs. Beslut om skyddad folkbokföring skulle även komma att gälla för en längre tid dock högst tre år. Detta skydd anses starkare än sekretessmarkering, då det är överklagbart, har omvänt skaderekvisit och en längre giltighetstid.

Genom att skyddet uppställer samma krav som för att erhålla kvarskrivning skulle de kunna kombineras. Det skulle bli ett led med sekretessmarkering, skyddad folkbokföring eventuellt i kombination med kvarskrivning och fingerade personuppgifter.¹⁵⁸

3.1.5.2 Kvarskrivning

Då det finns särskilda skäl att anta att en person kommer att bli utsatt för brott, förföljelse eller allvarliga trakasserier på annat sätt får denne vid flyttning fortsätta att vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten s.k. kvarskrivning.¹⁵⁹ Den verkliga adressen registreras inte i folkbokföringen utan den kvarskrivne registreras istället på den skattemyndighet som fattar beslutet om kvarskrivning. I princip är det alltså endast skattemyndigheten som känner till den verkliga adressen hos en kvarskrivne person.¹⁶⁰ Skattemyndigheten sänder vidare post till den kvarskrivne och de kan också i sällsynta fall utlämna den verkliga adressen. Kvarskrivning kan, för att få full effekt, även omfatta den hotades familj. Kvarskrivning är mycket effektiv. I slutet av 90-talet hade det inte kommit till skattemyndighetens kännedom att förföljelsen fortsatt för någon som beviljats kvarskrivning.¹⁶¹

Grunderna för kvarskrivning motsvarar besöksförbudsgrunderna, som tidigare har behandlats i detta arbete.¹⁶² Kvarskrivning ska endast medges om omständigheterna är sådana att besöksförbud inte kan anses tillräckligt.¹⁶³ Sådana omständigheter kan vara då hotet kommer från en oidentifierad individ, från en grupp människor eller om hotet är så allvarligt att besöksförbud framstår som lönlöst för att avvärja risken för angrepp.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Folkbokföringsåtgärden fingerade personuppgifter behandlas i kapitel 3.1.5.3.

¹⁵⁹ 16§ Folkbokföringslagen (1991:481).

¹⁶⁰ Prop. 1997/98:9 s. 33.

¹⁶¹ A.a. s. 41.

¹⁶² Prop. 1997/98:9 s. 42.

¹⁶³ Karnov.

¹⁶⁴ Prop. 1997/98:9 s. 47.

Det finns dock inga krav på att man måste ha prövat andra åtgärder innan.¹⁶⁵

Liksom besöksförbud är kvarskrivning en förebyggande åtgärd då det inte förutsätter att något brott, förföljelse eller andra trakasserier har skett.¹⁶⁶ Det måste, som konstaterats, dock föreligga en hotbild om brott, förföljelse eller andra allvarliga trakasserier. Det kan också vara att hot förmedlats genom tredje man.

I bedömningen om kvarskrivning beaktas tidigare förekommen brottslighet, särskilt sådan som riktats mot den ansökande personens liv, frihet eller hälsa.¹⁶⁷ Hänsyn tas även till de tidigare brotternas karaktär, om det var en engångsföreteelse eller om det skett upprepade gånger.¹⁶⁸ Har brott tidigare förekommit mot den som begär kvarskrivning och detta fortsätter talar starka skäl för kvarskrivning.¹⁶⁹ Handlar det om allvarlig brottslighet bör kvarskrivning beviljas.¹⁷⁰

3.1.5.2.1 Ansökning

Ett beslut om kvarskrivning kan vara i högst tre år.¹⁷¹ Beslutet ska dock upphävas tidigare om det inte finns skäl för fortsatt kvarskrivning.

Ansökan om kvarskrivning kan endast ske av den enskilde och det är skattemyndigheten som prövar beslutet.¹⁷² Skattemyndigheten får under utredningen ta hjälp av polisen.¹⁷³ Den risk som skattemyndigheten utreder, eller ”särskilda skäl” som lagtexten uttrycker det, måste vara att anses som konkret. Detta konstateras i en dom från Högsta domstolen.¹⁷⁴ Domen gällde visserligen i samband med fingerade personuppgifter,¹⁷⁵ med uttalandet anses även vara tillämpligt på bedömning av hotbild vid kvarskrivning.¹⁷⁶

3.1.5.2.2 Effekter

Kvarskrivning är en mycket ingripande åtgärd och ger en mängd oönskade effekter. Genom att den kvarskrivne inte är folkbokförd på samma ställe som den i realiteten bor på medför detta svårigheter i att tillvarata

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Prop. 1997/98:9 s. 46, SOU 1998:40 s. 292.

¹⁶⁷ Prop. 1997/98:9 s. 42.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Prop. 1997/98:9 s. 46, SOU 1998:40 s. 292.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ 17§ Folkbokföringslag.

¹⁷² 16§ Folkbokföringslag, Prop. 1997/98:9 s. 51 och SOU 1998:40 s. 291.

¹⁷³ 17§ Folkbokföringslag, Prop. 1997/98:9 s. 48.

¹⁷⁴ NJA 1994 s. 497, Prop. 1997/98:9 s. 46.

¹⁷⁵ Folkbokföringsåtgärden fingerade personuppgifter kommer att redogöras för i kapitel

3.1.5.3.

¹⁷⁶ Prop. 1997/98:9 s. 46, SOU 1998:40 s. 292.

grundläggande rättigheter och skyldigheter som oftast är förknippade med folkbokföringen.¹⁷⁷ Det är även problematiskt att hålla den verkliga adressen hemlig från myndigheter man måste ha kontakt med.

Problem kan uppstå från att inte veta vart man ska infinna sig för att rösta och var skatten ska betalas till mer kännbara effekter för individen såsom rätten till sociala tjänster exempelvis barnomsorg. För socialtjänstens verksamhetsområde råder dock stark sekretess genom att sekretess presumeras. Sekretess gäller då även för grundläggande uppgifter såsom adress. Detta underlättar kontakt med just socialtjänsten.¹⁷⁸

Även ekonomisk ersättning från försäkringskassan såsom barnbidrag, sjukpenning och pension påverkas.¹⁷⁹ För försäkringskassans verksamhet presumeras offentlighet dvs. endast om enskild eller närstående kan antas lida men om uppgift röjs träder sekretess in, vilket försvårar för en kvarskrivna person.¹⁸⁰

Rätten till hälso- och sjukvård är också knuten till folkbokföringen. Lagstiftaren har dock i detta avseende tagit speciell hänsyn till kvarskrivna personer och tillgång till hälso- och sjukvård behöver därför inte bli alltför problematisk.¹⁸¹

Kvarskrivning kan för maximal skyddseffekt kombineras med sekretessmarkering.¹⁸² Utan denna markering, som ger skattemyndigheten en varning om att det föreligger risk för förföljelse, kan lätt uppgifter om personen lämnas ut. Kanske inte just adressen men ändå uppgift som gör det möjligt för en förföljare att spåra sitt objekt.

Under senare år har personer med kombinerad kvarskrivning och sekretessmarkering ökat. År 2001 hade 404 personer detta kombinerade skydd.¹⁸³

3.1.5.3 Fingerade personuppgifter

Som en åtgärd vid risk för allvarlig brottslighet som riktar sig mot liv, hälsa eller frihet kan en person som är folkbokförd i Sverige få beviljat att använda sig av andra personuppgifter än sina verkliga, s.k. fingerade personuppgifter.¹⁸⁴ Skyddsåtgärden kan även ges till familjemedlemmar som varaktigt bor ihop med den sökande.¹⁸⁵

¹⁷⁷ Prop. 1997/98:9 s. 42f.

¹⁷⁸ 7:4 SekrL.

¹⁷⁹ Prop. 1997/98:9 s. 43.

¹⁸⁰ 7:7 SekrL.

¹⁸¹ 3§ Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763).

¹⁸² Prop. 1997/98:9 s. 49.

¹⁸³ SOU 2002:71 s. 68.

¹⁸⁴ 1§ Lag (1991:483) om fingerade personuppgifter.

¹⁸⁵ 1§, 3 st Lag om fingerade personuppgifter, SOU 1998:40 s. 293.

Detta är den mest ingripande åtgärden av folkbokföringsåtgärderna och ska alltså användas först då de andra åtgärderna anses verkningslösa.¹⁸⁶ Det är främst brott som är direkt livshotande eller som syftar till svår kroppsskada eller grov frihetskränkning och som regleras i kapitel 3, 4 och 6 i BrB som åsyftas.¹⁸⁷ Det är dock inte alla brott i dessa kapitel som ger upphov till ett beviljande av fingerade personuppgifter, utan det är främst brott med högt straffvärde, runt ett år, som ska kunna utgöra grund för skyddet.¹⁸⁸ Att enbart fokusera till straffvärdet ansågs dock inte motiverat. Därför kan även ett brott med straffvärde runt 6-8 månader förekomma. Men till skillnad från prövning om sekretessmarkering eller kvarskrivning måste det alltså handla om brott, dessutom allvarligt sådant.

Risken för allvarlig brottslighet mot persons liv, hälsa och frihet ska vara objektiv och uppenbar.¹⁸⁹ Vid utredning om uppenbar risk för allvarlig brottslighet föreligger tas hänsyn till eventuellt tidigare brottslighet och i vilken omfattning den förekommit samt vilken karaktär brotten har haft.¹⁹⁰ Man tar inte bara hänsyn till brott som tidigare har riktats mot personens liv, hälsa eller frihet utan väger även in i bedömningen om förmögenhetsbrott begåtts mot den som ansöker om fingerade personuppgifter.¹⁹¹ Det krävs också att risken att bli utsatt för allvarlig brottslighet fortfarande föreligger. För en person som anmält någon, medverkar i en polisutredning eller ska vittna anses det finnas en särskild risk för att bli utsatt för allvarligt brott. Risken ökar i förhållande till hur allvarligt brott personen har med att göra.

För att bli beviljad fingerade personuppgifter krävs inte att ett brott måste vara begånget mot personen, åtgärden är alltså preventiv.¹⁹²

Vid utredningen inför beviljandet av fingerade personuppgifter krävs det att man kartlägger förföljaren, om denne kan gestaltas i en person, det kan ju även handla om en grupp eller en okänd förföljare. Risken för repressalier anses exempelvis öka vid viss sorts kriminalitet såsom organiserad brottslighet och vid narkotikarelaterade brott.¹⁹³ Sekretess om förföljaren hindrar i vissa fall denna utredning. Problemet måste dock anses löst då paragraf uppställer att myndighet ska lämna ut sekretessbelagd uppgift på begäran av RPS när det handlar om ärende om fingerade personuppgifter.¹⁹⁴

I vissa fall kan det finnas behov att använda sig av den gamla identiteten, exempelvis om den skyddade personen har barn som förföljaren är underhållsskyldig gentemot. För att få ut underhållet utan att avslöja de

¹⁸⁶ 1§, 2 st Lag om fingerade personuppgifter, Prop. 1997/98:9 s. 53.

¹⁸⁷ Prop. 1997/98:9 s. 53.

¹⁸⁸ A.a. s. 56.

¹⁸⁹ NJA 1994:497, Prop. 1997/98:9 s. 46, 53.

¹⁹⁰ Prop. 1997/98:9 s. 57.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ SOU 1998:40 s. 297, se även vidare kapitel 4.

¹⁹⁴ 5§ Lag om fingerade personuppgifter.

fingerade personuppgifterna kan den verkliga identiteten användas.¹⁹⁵ Person oavsett om den använder sig av de fingerade personuppgifterna eller de verkliga är denne ett och samma rättssubjekt.

3.1.5.3.1 Ansökan

Ansökan om fingerade personuppgifter görs till tingsrätten av RPS på ansökan av enskild.¹⁹⁶ RPS ska avslå ansökan om utredningen visar att framgång hos tingsrätt skulle vara osannolikt.¹⁹⁷ Den enskilde kan då på egen hand ansöka direkt till Stockholms tingsrätt.¹⁹⁸ Därifrån kan ärendet vidare överklagas till Svea hovrätt och sedan vidare till Högsta domstolen.

Beslut om fingerade personuppgifter meddelas för obestämd tid men kan även tidsbestämmas.¹⁹⁹ Om skydd genom fingerade personuppgifter inte längre behövs, exempelvis om förföljaren dör eller om skyddet missbrukas kan RPS, enskild eller båda gemensamt komma överens om att de fingerade personuppgifterna ska avvecklas.²⁰⁰ Om beslut upphävs ska fingerade och verkliga personuppgifter sammanföras och de fingerade personuppgifterna avregistreras i folkbokföringen.

3.1.5.3.2 Effekter

Effekterna av fingerade personuppgifter är omfattande, särskilt genom att åtgärden är även mycket ingripande i den enskildes privatliv på så sätt att den förutsätter flytt, jobbyte och en ändrad livsföring för den enskilde och dennes närstående. Skydd i form av fingerade personuppgifter bör därför användas restriktivt.

1994 var det endast 20 personer som medgivits använda fingerade personuppgifter.²⁰¹ Under perioden 1991-2000 tillkom 11-24 nya ärenden per år och nivån låg ganska konstant. Sedan sommaren 2001 har en ökning kunnat konstateras.²⁰²

Den största svårigheten för en person med fingerade personuppgifter är kontakten med myndigheter då risken är stor att deras fingerade identitet måste kopplas ihop med den verkliga. Vid vissa ärenden som kräver att man ser tillbaka i en persons liv exempelvis vid pension eller återopandet av äldre betyg eller intyg måste en sammankoppling av de båda identiteterna ske. RPS kan i vissa fall medverka så att de myndigheter som behöver det

¹⁹⁵ Prop. 1997/98:9 s. 54.

¹⁹⁶ 2§ Lag om fingerade personuppgifter, Prop. 1997/98:9 s. 53, 62.

¹⁹⁷ 3§ Lag om fingerade personuppgifter.

¹⁹⁸ 3§ Lag om fingerade personuppgifter, Prop. 1997/98:9 s. 62.

¹⁹⁹ 1§ Lag om fingerade personuppgifter, Prop. 1997/98:9 s. 60f.

²⁰⁰ 8§ Lag om fingerade personuppgifter, Prop. 1997/98:9 s. 69.

²⁰¹ SOU 1998:40 s. 293.

²⁰² SOU 2002:71 s. 69.

ska kunna koppla i hop identiteterna för att tillvarata den enskildes rätt.²⁰³ Det sker dock först efter ett medgivande av den person som innehar de fingerade personuppgifterna.²⁰⁴ I andra fall kan RPS endast tillhandahålla de uppgifter från personens verkliga personuppgifter som behövs för att tillvarata den enskildes rätt utan att direkt behöva sammankoppla de olika identiteterna.

RPS ska även erbjuda personer med fingerade personuppgifter en ren servicefunktion. En person som använder sig av fingerade personuppgifter har stort behov av hjälp i sin kontakt med olika myndigheter men även vid reglering av skulder, bankärenden etc. Den enskilde kan i detta vända sig till RPS för hjälp.²⁰⁵

En annan effekt av åtgärden är att det alltid uppkommer kostnader för den enskilde som beviljas fingerade personuppgifter, liksom för kvarskrivna. Det kan vara kostnader efter ett tvingat byte eller avyttring av bostad eller byte av arbete etc. Ersättning kan endas bli aktuellt genom skadestånd, brottskadeersättning och ersättning inom socialtjänsten. Ytterligare ersättning finns idag inte att tillgå.²⁰⁶ De två första möjligheterna till ersättning tillkommer inte heller i full utsträckning alla typer av personkategorier som kan bli föremål för fingerade personuppgifter, såsom personer som inte blivit utsatta för något brott exempelvis vittnen som vidtar preventiva åtgärder.

3.1.5.4 Byte av namn

En åtgärd för att förhindra förföljelse kan vara att byta namn. Hos skattemyndigheten finns möjlighet till ett administrativt namnförvärv efter anmälan till skattemyndigheten för byte till annan förälders efternamn m.m. eller hos patent- och registreringsverket vid byte till andra efternamn.²⁰⁷

I namnämde gäller sekretess om den enskildes personliga förhållande endast om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller till denne närstående lider men om uppgift röjs. Trots liten möjlighet till sekretess då offentlighet presumeras kan ändå sekretessen vara av betydelse då namnbyte sker pga. förföljelse.²⁰⁸

Vid byte av efternamn på barn under 18 år kan problem uppkomma om namnbytet är en åtgärd för att förhindra förföljelse och förföljaren är barnets mor eller far. Detta genom att då båda föräldrarna står som vårdnadshavare ska anmälan av namnbytet ske gemensamt.²⁰⁹ Även när endast ena föräldern

²⁰³ Prop. 1997/98:9 s. 64.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ 7§ Lag om fingerade personuppgifter, Prop. 1997/98:9 s. 66ff.

²⁰⁶ Prop. 1997/98:9 s. 69.

²⁰⁷ 5§ respektive 11§ namnlag (1982:670), Metodfrågor 1995:2 s. 65.

²⁰⁸ 7:28 SekrL.

²⁰⁹ 48§ namnlag, SOU 2002:71 s. 70.

är vårdnadshavare, men då barnet bär den andre förälderns efternamn, fordras samtycke från den andre föräldern.²¹⁰ Om förälder inte samtycker kan domstol få avgöra vad som är att anse som det bästa för barnet, domstolen hör då den vars efternamn barnet bär.²¹¹ Utgör namnbytet ett skydd för förföljelse och förföljaren är den andra föräldern är detta förfarande verkningslöst, då det avslöjar namnbytet.

Det har lagts som förslag att man vid speciella situationer av förföljelse ska kunna göra undantag från samtycket av den andre föräldern och av domstolen.²¹² Detta förslag skulle innebära en ökad skyddsmöjlighet för hotade och förföljda personer. Undantaget ska tillämpas i situationer då barnet, till den förföljda föräldern, bär den andre förälderns efternamn och för att byta namn antingen skulle behöva hennes eller hans samtycke eller domstolens.²¹³ Vidare skulle krävas att kvinnan²¹⁴ eller hennes barn utsätts för brott som innefattar våld eller hot om våld från den andre förälderns sida och att de riskerar att utsättas för nya trakasserier. En avvägning ska ske mellan möjligheten att kunna påverka bytet av ett barns efternamn om barnet bär förälderns namn och intresset av skydd. Undantaget ska användas restriktivt och det ska krävas starka skäl för att få tillstånd ett namnbyte utan samtycke. Det bör krävas att föräldern vid upprepade tillfällen har blivit utsatt för våldsbrott eller hot från den andre föräldern och att det föreligger fortsatt risk för dessa angrepp. Även mycket allvarliga brott som endast skett en gång ska kunna utgöra skäl för att få tillämpa undantagsregeln. Detta är dock ännu inte gällande rätt utan endast ett förslag.

3.2 Under rättegång

Hotbild som finns före och efter en rättegång kan även finnas under själva huvudförhandlingen, så även en obehagskänsla. Därför finns det också under rättegången ett antal åtgärder att tillgå för att avvärja angrepp och för att minska obehaget.

3.2.1 Vittnesstöd

Domstolen är ofta en ny och ovan miljö för de flesta vittnen. Många av dem känner också ett visst obehag i att behöva möta den tilltalade. Genom vittnesstöd i form av en stödperson önskar man uppnå en lugnande effekt på vittnet. Vittnesstöd är något alla vittnen ska ha möjlighet att utnyttja.

²¹⁰ 6§ namnlag, SOU 2002:71 s. 70.

²¹¹ 45§ namnlagen

²¹² SOU 2002:71 s. 108.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Olyckligt att "kvinnan" används i förslaget, bestämmelsen bör eventuellt vara könsneutral, även om det i realiteten nog mest kommer att handla om just kvinnor.

Det finns inget motsvarande målsägarbiträde för vittnen, inte heller finns någon lagstadgad rätt till stödperson.²¹⁵ Det har dock växt fram frivilliga organisationer som erbjuder stöd till vittnen, som hämtat inspiration från det engelska systemet ”Witness Service”.²¹⁶

1994 inrättades brottsoffermyndigheten, med säte i Umeå, som har till uppgift att stödja dessa frivilliga vittnesstödsorganisationer.²¹⁷ Denna myndighet fick tillsammans med DV i uppgift av regeringen att se till att vittnesstöd erbjuds på samtliga tings- och hovrätter i Sverige.²¹⁸ Detta i samråd med brottsofferjourenas riksförbund och andra berörda organisationer. Uppdraget anses idag vara uppfyllt och man diskuterar nu frågan om dess finansiering.²¹⁹

Detta vittnesstöd, som idag alltså finns på nästan samtliga tings- och hovrätter, har till uppgift att öka grundtryggheten hos vittnet detta bl.a. genom att informera hur processen kommer att se ut och vilka rättigheter man har som vittne.²²⁰ En viktig del i vittnesstödet är också att avdramatiserar situationen och fungerar som ett sällskap. Att prata om rättegången efteråt kan också vara lugnande. Vittnesstödjare diskuterar dock inte målet i sig. Genom att stärka vittnet genom vittnesstöd önskar man också förstärka villigheten till att vittna.²²¹

Man har i strävan efter att förhindra eller i alla fall minska oron hos vittnen även som ambition att inför särskilda väntrum så de ska slippa möta den tilltalade i väntan på huvudförhandlingen.²²² Förslaget mottogs överlag positivt av remissinstanserna. Det anmärktes dock att införandet av särskilda väntrum inte var någon garanti för att risken för angrepp eller hot skulle avta. I stället skulle de särskilda väntrummen kunna förvärra situationen. Detta genom att de antagligen skulle vara undre mindre uppsikt än ”vanliga” väntrum och att det förmodligen inte heller skulle vara lika många personer runtomkring vittnet som kanske avskräcker för angrepp eller hot.²²³ De olika vittnena skulle även kunna prata ihop sig. Man har därför som ambition att dessa rum ska hållas under uppsikt.

Det finns inget krav på att domstolar ska göra ombyggnationer för att kunna erbjuda ett särskilt vittnesväntrum, men det ska efter förutsättning kunna tillhandahållas ett separat rum.²²⁴ Vid en framtida ombyggnad ska dock detta vägas in i planeringen.²²⁵

²¹⁵ 20:15 RB, Ds 1995:1 s. 26 och Prop. 2000/01:79 s. 24.

²¹⁶ DV-rapport JU 2001-4716/KRIM s. 40, Advokaten nr 9 2002 s. 17.

²¹⁷ Vittnesstödshandboken s. 12.

²¹⁸ Prop. 2000/01:79 s. 25f.

²¹⁹ DV-rapport JU 2001-4716/KRIM s. 24ff, SOU 2004:61 s. 117.

²²⁰ Vittnesstödshandboken s. 28ff, DV-rapport JU 2001-4716/KRIM s. 13 och Lindgren m. fl. Brottsoffer – från teori till praktik s. 176f.

²²¹ Ds 1995:1 s. 26.

²²² DV-rapport JU 2001-4716/KRIM s. 27, DV-rapport 2002:6 s. 32.

²²³ Ds 1995:1 s. 126.

²²⁴ Prop. 2000/01:79 s. 33, Ds 1995:1 s. 76.

²²⁵ Ds 1995:1 s. 76.

Hur vittnen bemöts i rättssalen, av de olika aktörerna är också viktigt för att minska obehaget. Många vittnen berättar om hur de av åklagarens frågor känt sig kränkta och fått sin trovärdighet ifrågasatt och att de fått känslan av att det är de som är de anklagade.²²⁶ Vittnen måste till viss del finna sig i att bli ifrågasatta då det hör till processen att kunna bryta ner vittnesmålet eller att dra ut hjälpsamma fakta. Det ska dock ske inom rimliga gränser. Det är därför viktigt att informera vittne om hur ett förhör går till under förhandlingen. Är vittnen beredda på att de kommer att bli ifrågasatta kanske förhöret ändå inte skulle uppfattas som lika jobbigt. Detta är en viktig uppgift för vittnesstödarna.

Även utformning av kallelsen om att infinna sig till förhandling för att avlägga vittnesmål kan av vissa uppfattas som nästintill hotfull och inte särskilt välkomnande.²²⁷ Att formulera kallelsen välkomnande och samtidigt ge information om kontaktperson som man kan vända sig till vid frågor är också av stor betydelse.

DV tillhandahåller på samtliga domstolar en enkel broschyr som informerar vittne om processen och om dennes roll i förfarandet.²²⁸ Denna broschyr bör även skickas med i kallelsen så vittnen kan ta del av informationen.

3.2.2 Förhör i tilltalades utevaro

Det är domaren som ansvarar för att det är ordning i rättssalen.²²⁹ För att upprätthålla denna ordning står vissa åtgärder till hennes eller hans förfogande.

Om det står klart att vittnen av rädsla eller annan orsak inte fritt vågar tala pga. den tilltalade kan domare visa ut den tilltalade.²³⁰ Den tilltalade ska dock alltid få ta del av vittnesutsagan och få chans att bemöta och ställa frågor till vittnet. Även åhörare som ger denna inverkan på ett vittne kan visas ut från lokalen under förhöret. De har dock ingen rätt att senare ta del av förhöret.

Domaren kan även förordna om stängda dörrar.²³¹ Framkommer sekretessuppgifter eller andra uppgifter som skulle vara av synnerlig vikt att de inte röjs får förhandling ske med stängda dörrar.

Vid ett vittnesförhör skulle tidigare anges både vittnes namn, hemvist, ålder och yrke. Efter 1 juli 1994 är det enbart fullständigt namn som behöver

²²⁶ Lindgren m. fl. Brottsoffer – från teori till praktik s. 175, Ds 1995:1 s. 80f.

²²⁷ Ds 1995:1 s. 70f, 135f.

²²⁸ Ds 1995:1 s. 71, Prop. 2000/01:79 s. 32.

²²⁹ 5:9 RB.

²³⁰ 36:18 RB.

²³¹ 5:1 RB.

uppges.²³² Hemvist, ålder och yrke lämnas bara ut om det är nödvändigt för målet. Det konstateras i samband med denna ändring att detta är så långt som man kan tänka sig att inskränka de grundläggande rättigheterna för den tilltalade att kunna försvara sig genom att få ta del av allt material som läggs henne eller honom till last och som kan komma att grunda ett avgörande hos en domstol eller myndighet.

3.2.3 Domstolsförhör

Bevisning ska upptas vid huvudförhandlingen enligt principerna om omedelbarhet och bevisomedelbarhet.²³³ Det är viktigt för att kunna bedöma ett vittnes trovärdighet och ger möjlighet att ställa frågor till vittnet. Till detta kan det, under vissa omständigheter, göras undantag. Till undantagen hör uppläsning av skriftliga vittnesberättelser s.k. vittnesattester, förhör utom huvudförhandling eller förhör via telefon eller videokonferens.

3.2.3.1 Vittnesattester

Då användandet av vittnesattester avviker från principerna om muntlighet, bevisomedelbarhet och principen om bästa bevisningen innebär det att bevisningen som framkommer genom vittnesattest ofta får ett sämre bevisvärde.²³⁴

3.2.3.1.1 Om vittne inte infinner sig till huvudförhandling

Användande av vittnesattest är i normala fall förbjudet i Sverige.²³⁵ Undantag för detta ges om det är särskilt föreskrivet, om förhör med den som lämnat berättelse inte kan hållas vare sig vid eller utom huvudförhandling eller om det finns särskilda skäl med hänsyn till kostnader eller olägenheter som ett förhör vid eller utom huvudförhandling medför i förhållande till vilken betydelse det har att förhöret hålls.²³⁶ Fonetisk eller liknande upptagning av berättelse omfattas också.

3.2.3.1.2 Om vittne infinner sig till huvudförhandling

Om vittne infinner sig till huvudförhandlingen men vägrar att uttala sig eller att dennes berättelse inför domstol i väsentlig grad skiljer sig från tidigare

²³² 36:10 RB.

²³³ Diesen, Förhör s. 99.

²³⁴ A.a. s. 94.

²³⁵ 35:14 RB.

²³⁶ 35:14 RB.

avlagd berättelse inför domstol, åklagare eller polis får vittnesattest användas.²³⁷

3.2.3.2 Förhör utom huvudförhandling

Förhör med vittne utom huvudförhandlingen får äga rum om det för vittnet inte är möjligt att infinna sig till huvudförhandlingen eller om det skulle medföra kostnader eller olägenheter för vittnet som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att beviset frambringas under huvudförhandling.²³⁸ Det är rätten som beslutar om att vidta förhör utom huvudförhandling.

3.2.3.3 Alternativ inställelse till huvudförhandlingen

Som alternativ till inställelse inför domstol under huvudförhandling, för att avge vittnesutsaga, finns telefon- eller videoförhör.²³⁹ Båda dessa förhörsmetoder är inte direkt menade till att skydda ett vittne utan för att göra domstolsprocessen så smidig och billig som möjligt. Förhör via telefon- och videokonferens skulle dock kunna få en skyddande effekt för vittnen.

Det finns särskilda bestämmelser för telefonförhör respektive videoförhör för de olika parterna i målet. Min framställning kommer som innan endast att koncentreras till vittnen.

3.2.3.3.1 Telefonförhör

Möjligheten till telefonförhör har funnit permanent sedan 1987. Bevisning vid huvudförhandling får tas upp via telefon om det är lämpligt i förhållande till bevisningens art och övriga omständigheter eller om inställelse inför domstol skulle innebära kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisning tas upp på det sättet.²⁴⁰

Förutsättning för telefonförhör är att syftet med bevisupptagningen i allt väsentligt måste uppnå samma nivå som om förhöret hade skett direkt inför domstolen.²⁴¹

Under första förutsättningen för telefonförhör, ”lämpligt i hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter”, måste det också finnas en möjlighet till värdering av vittnesmålet, som inte får bli lidande av att

²³⁷ 36:16 RB.

²³⁸ 36:19 RB.

²³⁹ 46:7, 2st RB, 5§ lag (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång och Diesen, Förhör s. 100f.

²⁴⁰ 46:7, 2 st RB.

²⁴¹ Prop. 1986/87:89 s. 219, 236.

förhöret hålls via telefon.²⁴² Genom detta bör rimligtvis telefonförhör endast bli aktuellt vid upplysningar som rätten kan tillgodogöra sig via telefon. Vidare måste förhöret framstå som ett sakligt likvärdigt alternativ till förhör direkt inför rätten.

Vad gäller andra förutsättningen, ”medföra kostnader och olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sättet”, krävs det inte att vittnesmålet helt sakligt framstår som likvärdigt med ett förhör som hade skett direkt inför domstol.²⁴³ Olägenheterna med inställelsen måste vara lika påfallande som de olägenheter ett telefonförhör medför.

Innan telefonförhör hålls bör rätten samråda med parterna.²⁴⁴

Ansvar för sanningsenlig utsaga och sanktioner därefter är samma för förhör via telefon som förhör direkt inför rätten. Det är dock inte möjligt att förelägga vittne, som ska avlägga telefonförhör, de olika sanktionerna som finns att tillgå vid vittnes utevaro eller trilskande, då telefonförhör bygger på frivillighet.²⁴⁵ Om vittne uteblir vid telefonförhör, som är fakultativt till förhör direkt inför domstol, ska person inställa sig till rätten. Om person då uteblir kan åtgärder i vanlig ordning tillämpas.

3.2.3.3.2 Videoförhör

Samhället använder sig i allt större utsträckning av teknik som hela tiden utvecklas och det är viktigt för domstolarna att följa samhällsutvecklingen. Genom detta har möjligheten till förhör via videokonferens blivit verklighet.²⁴⁶ Med teknikens hjälp kan processen inför domstol bli mer flexibel och billig.²⁴⁷

Från telefonförhör, som används sedan många år tillbaka, är steget inte långt till förhör via videokonferens. Videokonferens är dessutom ett bättre alternativ än telefonförhör då ledamöterna kan iaktta vittnet under tiden vittnesutsagan avläggs. Det borde då bli lättare att göra en trovärdighetsbedömning av vittnesutsagan genom att kunna se gester och kroppsspråk hos vittnet. Förvisso är det inte enbart själva vittnets trovärdighet som ska bedömas utan även dess fysiska eller/och psykiska kapacitet eller förmåga att vid gärningstillfället ha kunnat uppfatta de uppgifter som nu redogörs för.²⁴⁸ Men likväl borde det vara lättare för en ledamot att bilda sig en bättre uppfattning om tillförlitligheten i vittnesutsagan när de kan se vittnet.

²⁴² Prop. 1986/87:89 s. 220, Diesen, Förhör s. 100.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Prop. 1986/87:89 s. 220.

²⁴⁵ 46:7 sista meningen RB, Prop. 1986/87:89 s. 220f, 236 och Diesen, Förhör s. 100.

²⁴⁶ Lag om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

²⁴⁷ SOU 2001:103 s. 87.

²⁴⁸ Diesen, Förhör s. 259f.

I januari 2000 inleddes en försöksverksamhet med förhör via videokonferens. Försöksverksamheten fick en positiv utvärdering och det föreslogs att verksamheten skulle bli permanent.²⁴⁹ Det ansågs dock att ytterligare försöksverksamhet krävdes innan man kunde besluta om ett eventuellt permanent införande. Försöksverksamheten har därför förlängts till den 31 december 2006.²⁵⁰

Bevisupptagning via videoförhör får företas under samma förutsättningar som telefonförhör, dvs. om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter, eller om bevisningsupptagningen enligt reglerna i RB skulle föra med sig kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på sådant sätt.²⁵¹

Det anses att förhör via videokonferens ska kunna ske också av det skälet att vittnet känner rädsla.²⁵² Om vittnet har utsatts eller riskerar att utsättas för hot eller andra övergrepp pga. sin medverkan ska videokonferens få användas. Det ska dock ske återhållsamt och inte på bekostnad av den tilltalades rättssäkerhet. Rädsla är något som inte är ett godtagbart skäl för telefonförhör.²⁵³ Internationellt sätt har det uppmanats att använda audiovisuell teknik för att tillförsäkra skydd för rädda och hotade vittnen.²⁵⁴

Genom att videoförhör är överlägsna telefonförhör anses det att videoförhör skulle kunna användas i större utsträckning än telefonförhör.²⁵⁵ Både förhör via telefon och videokonferens bidrar vidare till att minska antalet förhandlingar som måste ställas in.²⁵⁶

Det är domstolen som beslutar i vilken form förhör ska hållas. Parternas åsikt i frågan bör dock efterfrågas.

Förhör via videokonferens bör liksom telefonförhör bygga på frivillighet.²⁵⁷ Frivilligheten skulle innebära att inte heller förhör via videokonferens skulle få något påföljdssystem för vittnen som inte inställer sig.²⁵⁸ Om förhör via videokonferens skulle användas i större utsträckning än telefonförhör, som verkar vara ett önskemål, skulle det kanske vara lämpligt med ett påföljdssystem att ta till vid vittnes utevaro.²⁵⁹ Sådant påföljdssystem skulle dock bli komplicerat och ge merarbete för domstolen. Det anses istället att om det finns risk för att vittne inte kommer att infinna sig ska förhör via

²⁴⁹ DV-rapport 2002:5 s. 1.

²⁵⁰ Prop. 2004/05:131 s. 84.

²⁵¹ 5§ Förordning om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång, Prop. 1998/99:65 s. 22f.

²⁵² Prop. 2004/05:131 s. 94 och Prop. 1998/99:65 s. 24.

²⁵³ Prop. 1998/99:65 s. 24.

²⁵⁴ Europeiska unionens råd den 23 nov. 1995 (95/C 327/04) p 8.

²⁵⁵ Prop. 1998/99:65 s. 23.

²⁵⁶ Prop. 1998/99:65 s. 23.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ 6§ lag om försöksverksamhet med videokonferens, Prop. 2004/05:131 s. 84.

²⁵⁹ Prop. 1998/99:65 s. 25.

videokonferens inte företas, utan vittne ska istället få inställa sig direkt inför domstolen.²⁶⁰

Det ligger ett färdigt förslag om en permanent användning av förhör via videokonferens som endast inväntar ett beslut från regeringen för att träda i kraft.²⁶¹ Målsättningen är att införandet ska se år 2007, när all nödvändig teknisk utrustning installerats i domstolarna. Bestämmelserna om en permanent användning särskiljer sig inte nämnvärt från försöksverksamheten utom i det hänseendet att påföljdssystemet för då vittne inte inställer sig ska kunna tillämpas även på vittnen som fått kallelse till förhör via videokonferens.²⁶²

3.2.4 Säkerhetskontroll vid domstol

Åklagare och domare har alltid varit utsatta för hot.²⁶³ Ett flertal artiklar vittnar om en ökning av hoten för dessa yrkesgrupper. Våldet verkar också bli allt grövre.²⁶⁴ Det har även inträffat olika tillbud, varav vissa allvarliga, på ett antal av Sveriges domstolar.²⁶⁵ Risknivån för hot och våld vid domstol har alltså höjts.²⁶⁶

Frekvensen av detta våld och hot i våra domstolar har i ett flertal utredningar undersökts.²⁶⁷ Hälften av de hot som sker i en domstol sker i brottmål.²⁶⁸ De utförs av män, ofta ensamt agerande och drogpåverkade.²⁶⁹ Hälften av dessa män är s.k. rättshaverister och har inget med processen att göra, resterande hälft hänför sig till de i processen som känner sig förfördelade av domstolen. I endast fåtal fall kommer hot eller våld från nazistorganisationer, mc-gäng eller organiserad brottslighet.²⁷⁰ Man vill med hoten eller våldet skrämja till viss åtgärd, passivitet eller ge hämnd. Det visar sig i utredningen även att ordningen i de allmänna utrymmena, såsom väntrum, med tiden försämrats.

Med anledning av denna bakgrund finns det anledning att kunna vidta säkerhetsåtgärder om det skulle anses nödvändigt för att minska brottsrisken vid domstolarna. Denna ökade säkerhet medför också ökad trygghet för vittnen, även om det inte främst är deras säkerhet som åsyftas. Då domstolsförhandlingar ska vara offentliga får säkerhetsåtgärder dock inte ske på alltför stor bekostnad av allmänhetens rätt till offentliga

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Prop. 2004/05:131 s. 87, 219.

²⁶² A.a. s. 96f.

²⁶³ SOU 2004:1 s. 121f.

²⁶⁴ Prop. 2000/01:32 s. 19. Se även bl.a. Advokaten nr 1 2001 s. 13.

²⁶⁵ Advokaten nr 1 2001 s. 17.

²⁶⁶ Prop. 2000/01:32 s. 36.

²⁶⁷ Prop. 2000/01:32 s. 19, DV-rapport 2002:6 s. 9ff och Advokaten nr. 1 2001 s. 16.

²⁶⁸ Prop. 2000/01:32 s. 20.

²⁶⁹ Prop. 2000/01:32 s. 20.

²⁷⁰ Ibid.

förhandlingar.²⁷¹ Åtgärderna kan även ha den effekten att vittnen blir uppskrämda av säkerhetspådraget och att deras rädsla och obehag förstärks.²⁷² Avvägningen blir mellan intresset av säkerhet för parter, besökare och domstolsanställda och intresset av offentlighet och personlig integritet.²⁷³

3.2.4.1 Särskild säkerhetskontroll

Särskild säkerhetskontroll får vidtas av åhörare och de som kallats till förhandlingen om det genom särskild omständighet finns risk för att i samband med domstolsförhandlingen kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller omfattande förstörelse av egendom.²⁷⁴ Brottsrisken måste vara konkret och riktad mot viss person.²⁷⁵

Beslut om särskild säkerhetskontroll tas av rätten i samråd med polismyndighet, i brottmål tas samråd även med åklagaren.²⁷⁶ Beslutet om åtgärd gäller endast den aktuella förhandlingen.

Särskild säkerhetskontroll sker av polisman som kan biträdas av ordningsvakt.²⁷⁷ Kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra liknande föremål utförs. Kroppsbesiktning får inte förekomma och identitetskontroll får endast ske för att fastställa att en person inte omfattas av säkerhetskontrollen efter påtalning av den enskilde.²⁷⁸

3.2.4.2 Allmän säkerhetskontroll

Flera av de hot som riktas mot domstol är av allmän karaktär och inte förknippade med viss förhandling. Dessa hot är svåra att komma åt genom den särskilda säkerhetskontrollen, då det krävs att hotet riktas till en specifik person eller förhandling.

Genom att kunna vidta en allmän säkerhetskontroll av besökare i domstolslokalerna som kan ske utan koppling till en viss förhandling höjs skyddsnivån ytterligare. Det erfordras dock att det finns anledning att befara att ett brott ska bli begånget i domstolens lokaler som innebär allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller omfattande förstörelse av egendom.²⁷⁹

²⁷¹ 2:11, 2 st RF, 5:1 RB, Prop. 2000/01:32 s. 24f och Advokaten nr 2 2002 s. 6.

²⁷² Advokaten nr 2 2002 s. 7.

²⁷³ Prop. 2000/01:32 s. 40.

²⁷⁴ 1§, 3 st Lag (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol.

²⁷⁵ Prop. 2000/01:32 s. 31.

²⁷⁶ 2§ Lag om säkerhetskontroll.

²⁷⁷ 4§ lag om säkerhetskontroll.

²⁷⁸ 5§ lag om säkerhetskontroll, Prop. 2000/01:32 s. 31.

²⁷⁹ 1§, 2st Lag om säkerhetskontroll, Prop. 2000/01:32 s. 36.

En viss konkretiserad indikation på säkerhetsrisken behöver finnas, men kravet bör inte vara särskilt högt.²⁸⁰

Allmän säkerhetskontroll beslutas av domstolens chef eller annan lagfaren domare som fått beslutsrätten delegerad till sig, även här sker samråd med polis, dock inte åklagare.²⁸¹ Beslutet om allmän säkerhetskontroll ska vara tidsbegränsat och klart ge uttryck för vilka lokaler åtgärden omfattar.

Allmän säkerhetskontroll får genomföras av ordningsvakt under ledning av polisman.²⁸² En metalldetektor eller liknande ska användas för kroppsvisitering eller för att gå igenom väskor och liknande.²⁸³ Kroppsbesiktning får inte förekomma och identitetskontroll sker endast i syfte att säkerställa att en person inte omfattas av säkerhetskontrollen efter påtalning därom.²⁸⁴

Det finns till synes många olika åtgärder att tillgå både före, under och efter en rättegång, vilket bör underlätta vittnes situation och därmed öka villigheten till att vittna. Men under senare tid vittnar flera händelser, speciellt det uppmärksammade fallet med Marcus Gabrielsen,²⁸⁵ om att viljan hos vittnen att samarbeta har minskat.

Har hotet mot vittnen ökat eller vad beror oviljan att samarbeta hos vittnen på?

²⁸⁰ Karnov.

²⁸¹ 2§ Lag om säkerhetskontroll.

²⁸² 4§ lag om säkerhetskontroll.

²⁸³ 5§ 2st Lag om säkerhetskontroll.

²⁸⁴ 5§ 3st Lag om säkerhetskontroll.

²⁸⁵ Se kapitel 1.1.

4 Hotbilden mot vittnen

Redan i början av 90-talet uppmärksammades problemet med våld och hot om våld mot vittnen. Flera olika utredningar om just detta problem har gjorts.²⁸⁶

Det finns en ovilja till att samarbeta med polis och åklagare hos vittnen.²⁸⁷ Detta kan bero på en mängd orsaker. I olika utredningar är det främst hot om repressalier och obehag som anges vara orsakerna bakom oviljan. Obehaget särskiljer sig från rädslan av hot genom att istället handla om olustkänslor genom att bl.a. behöva blanda sig i något som egentligen rör andra.²⁸⁸ Det kan man se en tendens till även i samhället där var och en sköter sitt. Vittnen kan också känna ett obehag inför hela det förfarandet de tvingas ställa upp i som är omständigt och tar lång tid. Vittnen kan även finna obehag i att bli ifrågasatta av domstolen och dess aktörer och känner vilshenhet i systemet.

Utöver hot och obehag kan okunskap om vilka skyddsåtgärder som finns att tillgå för ett vittne, oavsett det gäller skydd pga. hot eller för att motverka obehaget, va en orsaka till oviljan att samarbeta. Målsägaren har rätt till information om exempelvis stöd och skydd, något liknande rättighet finns inte för vittnen.²⁸⁹ Det kan därför inte uteslutas att även brist på information om skydd kan bidra till ovilligheten hos vittnen. Detta kan dock inte anses utgöra en självständig orsak till oviljan och kommer därför vidare inte behandlas.

Det kan alltså främst urskiljas två olika slags självständiga orsaker till vittnens motvilja att medverka; hot och obehag. Det måste anses viktigt att kunna skilja dessa åt i strävan efter att kunna motverka vittnets ovilja till samarbete då olika åtgärder mot hot och obehag krävs.

Har då just hotet mot vittnen verkligen blivit större eller är det en obefogad rädsla för hot som vittnen känner som mer liknar obehagskänslor?

Det är därför intressant att se lite mer ingående på hot och obehag. Genom att se till hur kriminaliteten i samhället i stort ser ut kan det också ge en bild av vilken situation rättsväsendet befinner sig i. Detta innebär inte nödvändigtvis att våldet i samhället och domstolen går hand i hand, men rent logiskt borde brottsligheten i samhället spegla det våld som förekommer inför domstol vid lagföring.²⁹⁰

²⁸⁶ Se bl.a. SOU 2004:1, SOU 1990:92 och SOU 1998:40.

²⁸⁷ SOU 1998:40 s. 306, 308, Ds 1995:1 s. 3.

²⁸⁸ Obehag kan givetvis sammanfalla med känslan att vara rädd pga. hot. I framställningen om hotbilden kommer dock ordet obehag att definieras som något som särskiljer sig från rädslan pga. hot om repressalier.

²⁸⁹ 13a§ FUK, Vittnesstödshandboken s. 52f.

²⁹⁰ Prop. 2000/01:32 s. 21.

Det har konstaterats att den organiserade brottsligheten²⁹¹ ökar i Sverige.²⁹² En stor del av den kvalificerade brottsligheten²⁹³ såsom narkotikahandel, människosmuggling och ekonomisk brottslighet sker av den organiserade brottsligheten som ofta är gränsöverskridande.²⁹⁴ Denna organiserade brottslighet orsakar stora problem i samhället och medför ett ökat hot mot rättsväsendet, och då även mot vittnen, i strävan efter att förhindra lagföring.²⁹⁵ Även extremistgrupper som är mycket våldsbenägna utgör ett allvarligt hot.²⁹⁶ Hot från dessa kriminella grupperingar kan ske på många olika sätt både direkt och indirekt.²⁹⁷ Hot utdelas systematiskt från vissa av dessa kriminella element.²⁹⁸ Det är inget som tyder på att den kvalificerade brottsligheten förväntas minska eller upphöra.²⁹⁹

Det är dock viktigt att inse att våld och hot om våld mot vittnen inte enbart kommer ifrån den organiserade brottsligheten. I många fall har man sett att våld och hot om våld även i stor utsträckning kommer från närstående eller bekanta.³⁰⁰ Dessa hot är minst lika allvarliga och kanske svårare att skydda sig från genom att våldet och hoten kommer från en person som känner vittnet och som är väl insatt i dess vardag, vänner, vanor, områden personen brukar röra sig i etc. Svårigheten att skydda vittne från sådant hot blir än mer komplicerat om personerna har gemensamma barn.

Hot mot unga vittnen och hot från ungdomsgäng ökar också.³⁰¹ Det är gängets värderingar som gäller, inte samhällets. Det verkar alltså som om de kriminella gruppernas metod att hota till tystnad eller lydnad har smittat av sig till samhället i övrigt.

²⁹¹ I Sverige finns ingen klar avgränsad definition av organiserad brottslighet. Inte heller är den namngiven som exempelvis Italiens maffia. Sverige använder dock uttrycket ”sofistikerad systemhotande verksamhet” som en slags definition. EU har däremot en mer detaljerad definition som dock främst används som ett operativt klassifikationsinstrument. För att organiserad brottslighet ska förekomma krävs att det handlar om fler än två personer, aktiviteten ska vara lång eller obegränsad i tid, ska finnas misstanke om allvarlig brottslighet och det ska finnas en strävan efter vinning eller makt. Utöver dessa som samtliga måste vara uppfyllda finns ett antal andra kriterier och minst två av dem som räknas upp ska vara uppfyllda. De inblandade ska ha egna tilldelade uppgifter, ska finnas disciplin och kontroll, verksamheten ska ligga på det internationella planet, våld eller andra metoder för hot ska användas, kommersiella eller affärsmässiga metoder ska användas, penningtvätt ska förekomma, påverkan på politik, media, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin ska förekomma. SOU 2000:25 s. 153.

²⁹² SOU 2003:74 s. 61.

²⁹³ Brottslighet som bedrivs yrkesmässigt.

²⁹⁴ SOU 2003:74 s. 62.

²⁹⁵ A.a. s. 63f.

²⁹⁶ A.a. s. 64.

²⁹⁷ SOU 2004:1 s. 116f.

²⁹⁸ SOU 2003:74 s. 63.

²⁹⁹ SOU 2003:74 s. 64, SOU 2000:25 s. 208.

³⁰⁰ SOU 2002:71.

³⁰¹ DN 7 feb. 2005, SOU 2004:1 s. 118.

Denna kriminella utveckling är något som måste tas på allvar och bekämpas med kraftiga åtgärder, annars riskeras att våld och hot om våld normaliseras i samhället. Det är viktigt att förhindra en utveckling av en brottslighet som befinner sig vid sidan av den svenska rättsordningen, då det annars skulle kunna få allvarliga konsekvenser.

Aktiva aktörer anser dock att hot mot vittnen inte är speciellt vanligt förekommande i en rättsprocess, men att det har ökat.³⁰² Bevitnat våld eller hot om våld inom lagföring verkar enligt aktörerna mest utbrett mellan bekanta och mellan medgärningsmän och i kretsar av personer med alkoholmissbruk eller socialt utslagna personer.³⁰³ Även butikskontrollanter, väktare eller personer med liknande jobb är en riskgrupp. Hot är också mer förekommande vid viss typ av brottslighet, sådan som till viss del sammanfaller med den organiserade brottslighetens verksamhetsområde.³⁰⁴ Polisen anser dock att rädslan för repressalier är större än det reella hotet.³⁰⁵

Är då verkligen rädslan för repressalier obefogad trots att en allt mer våldsbenägen kriminalitet växer fram? Vad skulle i så fall vara upphovet till denna obefogade rädsla?

I anslutning till detta kan massmedias roll diskuteras. Att massmedia granskar domstolarna är en viktig del i en demokrati, samtidigt som det innebär ett ansvar att förmedla korrekt information. Om medias rapportering visar en överdriven bild av hotet mot vittnen, så att det skrämmer vittnen till tystnad, måste massmedia i sin tur anses ansvariga för att vittnen inte samarbetar.³⁰⁶

Av utredningarna tycks det ändå som om den reella hotbilden mot vittne har ökat i takt med att brottsligheten i samhället utvidgas. Även media beskriver en ökning av hot mot vittnen. Trots medias benägenhet till att förstora upphävelser och problem måste det ändå förutsättas att majoriteten av massmedia tar sitt ansvar och visar upp en sanningsenlig bild. Därför bör rädslan för repressalier vid hot inte vara alltför obefogad.

Ett annat sätt att studera hotbilden mot vittnen är att använda sig av statistik. Tillförlitligheten av sådana uppgifter minskar dock i och med alla mörkertal. Statistiken särskiljer heller inte vilken kategori våld eller hot om våld riktas emot dvs. det är svårt att utläsa hotbilden mot just vittnen. Statistik kan också vara mycket svårtolkat och man ska vara försiktig med att dra allt för stora slutsatser.

³⁰² SOU 1998:40 s. 306ff.

³⁰³ SOU 1990:92 s. 162, SOU 1998:40 s. 303.

³⁰⁴ Prop. 2001/02:59 s. 46.

³⁰⁵ SOU 1998:40 s. 303.

³⁰⁶ SOU 2000:25 s. 20, Advokaten nr 5 2002 s. 4.

I tidigare respektive kapitel³⁰⁷ av kriminaliseringar och skyddsåtgärder har viss statistik gällande användning och överträdelser presenterats mycket kort. Denna statistik kommer kortfattat att belysas nedan, viss upprepning är ofrånkomlig.

Av statistiksiffrorna kan utläsas en ökning av nästan samtliga kriminaliseringar och skyddsåtgärder som tidigare redogjorts för, men detta anger inte varför ökningen skett. Genom att analysera statistiksiffrorna kan orsakerna bakom ökningen eventuellt förklaras.

Om man ser närmare på just kriminaliseringen, övergrepp i rättssak, finns ett visst samband mellan straffhöjningar som skedde i början av 2000-talet och att det har blivit svårare att få vittnen att samarbeta när det gäller viss kriminalitet.³⁰⁸ Kriminalitet som nämns enligt utredningen är den organiserade brottsligheten, narkotikarelaterade brott, mc-gäng och organisationer med rasistiska inslag.³⁰⁹ Även antal lagförda för övergrepp i rättssak har ökat.³¹⁰ Den påvisade ökningen kan dock bero på annat än just en ökad hotbild, exempelvis ökade polisinsatser och mindre mörkertal.

Statistiken visar vidare en ökning av ansökningar om besöksförbud medan det skett en minskning av dess beviljande. Kanske kan detta vara effekten av att fler känner till skyddet och ansöker, men det kan också vara en indikation på ökat våld och hot om våld mot vittnen. Det minskande antalet beviljande ansökningar kan även visa på att rädslan för våld och hot om våld kanske många gånger är obefogad, i alla fall inte tillräcklig för att det anses befogat med besöksförbud. Men det kan också bero på att åklagaren tillämpar besöksförbud mer restriktivt. Det är svårt att dra en slutledning av detta då det finns resultat som pekar på både en eventuell ökning som en minskning av hot.

Vad det gäller sekretessmarkeringen har dess användning ökat under hela 90-talet.³¹¹ Vissa anser att sekretessmarkeringsåtgärden har blivit allt för generös och att den meddelas alltför lättvindigt.³¹² Ökningen kanske kan bero på just att förfarandet blivit mer generöst, men det kan även visa på att hotet mot vittnen har ökat. Andra menar att sekretessmarkeringsåtgärden bör utvidgas. Detta kan tolkas som om hotet har ökat och det därför måste vara lättare för fler att få skydd genom sekretessmarkering. Statistiken är även här svårtolkad.

Ökningen man kan se av kvarskrivningsbeslut gäller för kvarskrivning i kombination med sekretessmarkering och kan eventuellt tolkas som att hotet

³⁰⁷ Se kapitel 3.1.

³⁰⁸ Prop. 2001/02:59 s. 46.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ SOU 2004:1 s. 119, SOU 1990:92 s. 159.

³¹¹ SOU 2002:71 s. 66.

³¹² A.a. s. 67.

har ökat och det krävs ett kombinerat starkare skydd.³¹³ Det kan även vara resultatet av en generösare tillämpning.

Personer med fingerade personuppgifter är få i Sverige, men en konstant ökning kan urskiljas även här.³¹⁴ Då denna åtgärd är mycket inskränkande för den enskilde och enbart meddelas i mycket allvarliga situationer kanske man eventuellt kan tolka detta som om att de grova hoten ökar. Men ökningen kan också bero på en rad andra orsaker.

Då inget entydigt resultat av varför statistiken påvisar en ökning av användandet av skyddsåtgärder och lagförda för övergrepp i rättssak finns att tillgå riskerar tolkningen att bli aningen subjektiv. Dessa svårtolkade siffror kan också bidra till en alltför överdriven allmän oro om ökat hot, då det är lätt att bortse från de alternativa förklaringarna till ökningen av kriminaliseringar och skyddsåtgärderna till skydd för vittnen.

Resultatet av orsaksanalysen måste dock ändå anses peka på att ökningen av användandet av skyddsåtgärder och överträdelse av kriminaliseringar, som statistiksiffrorna påvisar, ändå till stor del orsakas av att hot mot vittnen har ökat.

Utifrån att både sett till brottsligheten i samhället, aktörers iakttagelser och statistik måste det kunna konstateras att våld och hot om våld mot vittnen har ökat, om än inte lika drastiskt som det först verkade. Ökningen måste också anses vara så pass allvarlig att det utgör ett hinder för en fungerade rättsskipning.

Har då våld och hot om våld i den ökade hotbilden ändrat karaktär och blivit grövre?

Genom att kriminella sammanslutningar som är våldsbenägna växer är det troligt att även våldet mot vittnen blivit grövre till sin karaktär, på samma sätt som att våldet i samhället blir det. Även massmedia rapporterar om grövre våld. På samma sätt som media kan förstora upp utbredningen av våld och hot om våld som sker mot vittnen, måste det beaktas att de även kan förstora upp karaktären på våldet och hoten.

Det verkar som om det råder delade meningar om våld och hot om våld har ändrat karaktär och blivit grövre.³¹⁵ Inga större undersökningar om just våldets och hotens karaktär har dock vidtagits utan det är ett område som det är svårt att få en bra bild utav.

Om man istället riktar in undersökningen på den andra stora orsaken till oviljan att samarbeta hos vittnen, obehaget.

³¹³ SOU 2002:71 s. 68.

³¹⁴ SOU 2003:99 s. 176, SOU 2002:71 s. 69.

³¹⁵ SOU 1998:40 s. 306ff.

Det behöver inte vara hotet i sig som orsakar motviljan till att vittnen inte vill samarbeta, det kan även/också vara ett allmänt obehag. Uppgifter om i vilken utsträckning oviljan beror just på obehaget finns inte att tillgå. Men det framkommer genom utredningar att obehaget kan uppkomma av flera olika anledningar som givetvis kan variera från vittne till vittne då det handlar om en känsla.

För att motverka detta obehag kan små saker göras. Den första kontakt vittne får med domstolen är kallelsen, denna skulle kunna mjukas upp i sin ton.³¹⁶ Vidare är det viktigt att i möjligaste mån undvika att vittnen får vänta långa stunder på att avlägga sin utsaga.³¹⁷ Många vittnen känner också att de får sin trovärdighet ifrågasatt, känner sig attackerade och i vissa fall förödmjukade.³¹⁸ Genom att ändra attityden och bemötandet av vittnen kanske en viss obehagskänsla för flera vittnen aldrig skulle infinna sig. Ett led i detta är att informera vittnen om processen och ge dem stöd. Därför är vittnesstödarna som finns på nästan samtliga tings- och hovrätter otroligt viktiga.

Är då de åtgärder som idag finns att tillgå tillräckliga för att skydda vittnen och i längden vårt rättsamhälle i förhållande till den nya hotbilden och obehaget?

Eftersom vittnen fortfarande skräms till tystnad och känner rädsla som i många fall är befogad är skyddet inte tillräckligt. Det är viktigt att ha i åtanke att ett heltäckande skydd aldrig kommer att kunna garanteras men väl bör det kunna uppställas ett skydd så flertalet av vittnen vågar medverka. För detta krävs att man ser till ytterligare åtgärder gällande hotet. Har det åter blivit dags att ta upp frågan om att tillåta anonyma vittnesmål?

Utan ett riktigt skydd ställs hotade vittnen i en omöjlig position. Om de vittnar finns det kanske risk för repressalier från part eller till denne närstående och samhället kan inte hjälpa till att skydda dem i brist på åtgärder. Om de inte vittnar slipper de repressalier men kan förvänta sig mindre trevliga åtgärder från samhällets sida.

Om det inte görs något åt våldet kan det komma att leda till att vittnen inte tar kontakt med polis vilket skulle vara förödande för vårt rättssystem som i stora delar är beroende av personers vittnesmål.³¹⁹ Det är därför viktigt med en snabb förändring. För att principiellt även kunna försvara den ingripande vittnesplikten måste det ställas krav på att samhället uppställer ett fungerande skydd för sina vittnen.

³¹⁶ Ds 1995:1 s. 70.

³¹⁷ A.a. s. 79f.

³¹⁸ Ds 1995:1 s. 80f, Lindgren m. fl. Brottsoffer - från teori till praktik s. 175f.

³¹⁹ SOU 2004:1 s. 124.

5 Anonyma vittnen i Sverige

Anonyma vittnen är inte tillåtet i svensk rätt då det anses strida mot de grundläggande principerna i vårt rättssamhälle, nämligen att part ska ha full insyn i det som tas upp emot henne eller honom och som läggs till grund för ett domstolsavgörande.³²⁰ Diskussionen om tillåtandet av anonyma vittnen har pågått under hela 90-talet. Enda inskränkningen i parts rätt till full insyn, i material som förts inför domstol gällande vittnesidentitet, är att om det inte anses nödvändigt för ärendet kan vittnes hemvist, yrke och ålder utlämnas.³²¹ Fullständigt namn måste dock alltid anges.

5.1 Förgående diskussion

Det är endast den s.k. KRIPUT-gruppens rapport från 1990³²² som funnit att anonyma vittnesmål skulle kunna anses försvarbart. Gruppen menade att anonyma vittnesmål skulle kunna genomföras om det finns en uppenbar risk för repressalier som är orsakade av vittnesutsagan och om det föreligger en beaktansvärd grad av risk för men.³²³

KRIPUT-gruppen delade in vittnen i relationsvittnen och tillfällighetsvittnen/slumpvittnen. Ett relationsvittne är en person som vittnar mot en närstående eller bekant, någon som den tilltalade känner eller vet vem det är. Ett tillfällighetsvittne, som jag i fortsättning valt att kalla denna kategori, är en person som av en ren tillfällighet råkar bli vittnen till en händelse och som inte har någon relation till gärningsmannen.³²⁴ Det var för den senare kategorin som anonyma vittnesmål skulle bli aktuellt enligt KRIPUT-gruppen. Man resonerade att relationsvittnens identitet ändå, trots anonymt vittnesmål, skulle bli känd för den tilltalade, detta genom att vittnesmålet i sig skulle avslöja vittnets identitet.

Däremot skulle ett tillfällighetsvittnes identitet i större utsträckning kunna förbli anonym då den tilltalade av vittnesmålet inte skulle kunna utläsa vittnets identitet. Tilltalad eller dennes försvarare har dock rätt att ta del av uppgifter som läggs emot dem och som sedan används som grund för en dom.³²⁵ Genom att identiteten på ett tillfällighetsvittne inte anses ha någon betydelse i målet kan identiteten inte heller anses ligga till grund för dom. Ett tillfällighetsvittne kan därför förbli anonymt utan att någon rättsförlust pga. anonymiteten uppkommer, menar KRIPUT-gruppen.³²⁶

³²⁰ SOU 2004:1 s. 203, Prop. 1993/94:143 s. 44.

³²¹ 36:10 RB, se tidigare kapitel 3.2.2.

³²² RPS Rapport 1990:4.

³²³ Ds 1995:1 s. 44.

³²⁴ A.a. s. 45.

³²⁵ Se kapitel 3.1.1.

³²⁶ Ds 1995:1 s. 45.

För att dock tillförsäkra trovärdigheten av en anonym vittnesutsaga gav gruppen på förslag att försvararen, åklagaren och domstolen skulle få känna till vittnes identitet under tystnadsplikt.³²⁷ Den tilltalade skulle även få möjlighet att ställa frågor till det anonyma vittnet men utan att röja dess identitet.

Domstolen bör även ta i beaktande vid sitt avgörande att den tilltalade inte fått tagit del av vittnets identitet. För att kompensera det handikapp försvaret haft pga. vittnets anonymitet skulle anonym vittnesbevisning kunna ges ett lägre bevisvärde.³²⁸

Intresset mellan att kunna skydda vittnet ställs emot rättsäkerhet för den tilltalade i form av full vetskap om vittnets identitet. Det anses av många att vittnets säkerhet bör gå före. Den allmänna opinionen i samhället verkar också ha liten förståelse för rättsäkerheten för den tilltalade.

Populism kan dock vara farligt. ”Hotbilder och säkerhetstänkande styr och legitimerar våldsanvändning och åsidosättandet av mänskliga rättigheter. Detta kan på kort sikt leda till effektivitetsvinster, men riskerar på längre sikt att urholka allt det som kallas rättssäkerhet och rättstrygghet och därmed också effektiviteten.”³²⁹

Våldskommissionen ansåg i sin utredning³³⁰ att KRIPUT-gruppens förslag i vissa delar gick för långt.³³¹ De ansåg att inskränkningen i rätten till insyn för den tilltalade i allt för hög grad begränsades och detta på vagt formulerade grunder. Anonyma vittnen ansågs av kommissionen inte som något acceptabelt. Inte heller godtogs att försvararen skulle veta vittnets identitet. Kommissionen menade att om försvararen kände till identiteten skulle det uppkomma en lojalitetskonflikt mellan henne eller honom och den tilltalade.³³² Man ifrågasatte vidare om en försvarare verkligen kan arbeta under dessa förutsättningar; att tillhandahålla hemlig information som sedan inte får användas så den kommer till hennes eller hans klients kännedom.³³³ Detta skulle även strida mot god advokatssed som uttrycker att man ska vara uppriktig mot sin klient och inte ta emot information som inte får ges till klienten.³³⁴ Vidare ansåg våldskommissionen att KRIPUT-gruppens uppdelning mellan olika vittnetyper var olycklig och att skyddsåtgärd i stället skulle avgöras utifrån vilket hot som föreligger.³³⁵

³²⁷ Ds 1995:1 s. 44.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Advokaten nr 6 2005 s. 4.

³³⁰ SOU 1990:92.

³³¹ A.a. s. 175.

³³² Ibid.

³³³ Ds 1995:1 s. 51.

³³⁴ 8:4 RB.

³³⁵ SOU 1990:92 s. 175.

Kommissionen ansåg att skydd måste erbjudas på annat sätt än genom anonymitet exempelvis genom frikostigt fysiskt skydd och identitetsbyte.³³⁶

Inställningen till att anonyma vittnen inte är tillåtna gäller fortfarande. Det uttrycktes dock i mitten av 90-talet att frågan om anonyma vittnen skulle kunna tas upp för diskussion i framtiden om situationen skulle ändras och våldet och hoten skulle bli grövre och att det skydd som erbjöds inte skulle komma att räcka till.³³⁷

5.2 Internationellt

Flera länder har en lagstadgad möjlighet att använda anonyma vittnen. Även EK tillåter anonymt vittnesmål under vissa förutsättningar.³³⁸ Eftersom Sverige i sin lagstiftning strävar efter att göra den svenska rätten så samstämmig som möjligt med annan internationell rätt och då främst i förhållande till våra grannländer är det av intresse att se till hur andra länder ställer sig till anonyma vittnen.

5.2.1 Nederländerna

Nederländerna har sedan 1 februari 1994 kunnat använda sig av anonyma vittnen, vilket de flitigt utnyttjat.³³⁹ Tillämpningen har dock sjunkit på senare tid då EK stramat upp användningen och Nederländerna fått domar emot sig när Europadomstolen funnit att de kränkt den enskildes rätt genom att använda anonyma vittnen felaktigt, vilket kommit att inskränka allt för mycket på försvarets rätt.³⁴⁰

Enligt nederländsk rätt kan anonymitet ges då det finns skäl att anta att vittnets liv, hälsa, familjens säkerhet eller vittnets sociala eller ekonomiska förhållanden riskeras och att vittnet har uttalat att hon eller han inte vill lämna uppgifter pga. dessa omständigheter.³⁴¹ Ett beslut om anonymitet som undersökningsdomaren fattar kan överklagas till allmän domstol.

Undersökningsdomaren ska sedan hålla ett förhör med vittnet på ett sådant sätt att vittnes identitet inte röjs. Om detta inte kan säkerställas ska den misstänkte och dennes försvarare samt åklagaren inte få närvara vid förhöret. Undersökningsdomaren ska istället låta dem ta del av förhöret senare och ge dem möjlighet till att ställa frågor till vittnet. Undersökningsdomaren ska under förhöret bedöma vittnets tillförlitlighet.

³³⁶ Ds 1995:1 s. 47, SOU 1990:92 s. 175.

³³⁷ Ds 1995:1 s. 51.

³³⁸ Se kapitel 6.3.

³³⁹ SOU 1998:40 s. 318.

³⁴⁰ Holdgaard, Bukh, Modafhøring af vidner s. 288.

³⁴¹ SOU 2004:1 s. 206.

Endast om förhöret gått till på detta sätt och brottet som vittnet ska uttala sig om utgör ett allvarligt brott mot rättsordningen får anonymiteten behållas.³⁴² Bevisningen som kommer från det anonyma vittnet får dock inte vara den enda bevisningen i fallet.

5.2.2 Norge

Norge tillåter anonyma vittnen sedan 2001.³⁴³ Anonyma vittnen kan komma ifråga när vittnes eller till denne närståendes liv, hälsa eller frihet kan vara i fara att utsättas för ett allvarligt brott. Användningen av anonyma vittnen kan bara komma i fråga om det är alldeles nödvändigt och om det inte medför väsentliga olägenheter för försvaret. Anonymiteten kan upprätthållas på olika vis; genom att vittnets namn utelämnas och/eller att övrig information omkring vittnet hemlighålls. Anonymt vittnesmål genomförs med hjälp av fysiska och tekniska hjälpmedel. Domaren och försvararen ska ha vetskap om vittnets identitet. Försvararen ska dock inte ges kännedom om identiteten om denne motsätter sig det. Ännu har inte bestämmelsen tillämpats.³⁴⁴

5.2.3 Danmark

Från 2002 finns det en viss möjlighet att tillämpa anonymt vittnesmål i Danmark.³⁴⁵ Med hänsyn till vittnets säkerhet kan vittnets namn och adress hemlighållas för den tilltalade. Det kan dock endast ske om det inte har någon betydelse för den tilltalades försvar. Anonyma vittnen har hittills används endast i ett fåtal fall.³⁴⁶

³⁴² SOU 1998:40 s. 319, SOU 2004:1 s. 207.

³⁴³ §130a Straffeprocessloven.

³⁴⁴ SOU 2004:1 s. 206.

³⁴⁵ §848 Stk. 2. retsplejeloven.

³⁴⁶ SOU 2004:1 s. 206.

6 Vittneskydd enligt EK

Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna framarbetades av Europarådet och undertecknades 1950 i Rom. Detta för att skapa ett samarbete mellan europeiska stater angående demokratiska och grundläggande rättigheter.³⁴⁷ Konventionen har sedan utvidgats genom olika tilläggsprotokoll.³⁴⁸ Till en början fanns det två organ sammanhörande med Europakonventionen, den europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter och Europadomstolen för mänskliga rättigheter. Genom reformen 1998, som gjordes för att uppnå ökad effektivitet och snabbhet i handläggningen, togs Europakommissionen bort och kvar blev efter en omorganisering Europadomstol med säte i Strasbourg.

Europakonventionen verkar som bekant som lag i Sverige. Detta leder till att svensk rätt i möjligaste mån ska tolkas så den överensstämmer med EK. Likaså ska EK:s praxis ges företräde framför svenska förarbeten och doktrin som inte stämmer överens med EK.³⁴⁹ Även svensk äldre praxis får vika för senare dom av Europadomstolen om de två är i konflikt med varandra.

6.1 Rätten till en rättvis rättegång

EK uppställer grundläggande rättigheter däribland rätten till en rättvis rättegång genom artikel 6. Det är denna artikel och då särskilt 6.1 och 6.3d som vidare kommer att beröras. Artikel 6.1 gäller både civil- och brottmål och behandlar rätten till en rättvis rättegång, ”*fair hearing*”, vilket är ett mycket omfattande begrepp. Utmärkande för begreppet, även om det inte framgår av artikeln, är bl. a. att parterna ska vara jämställda, s.k. ”*equality of arms*”, vilket innebär att den tilltalade i brottmål inte får ha sämre rättigheter än vad åklagaren har att föra sin talan inför domstol.³⁵⁰

Nära i samband ligger också principen om ett kontradiktoriskt förfarande, ”*adversarial procedure*”, som betyder att den tilltalade ska ha möjlighet att bemöta åklagarens framställning mot henne eller honom.³⁵¹ Den tilltalade ska därigenom ges tillträde till materialet i processen och ha samma möjlighet som åklagaren att åberopa vittnen.

³⁴⁷ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 17.

³⁴⁸ A.a. s. 18.

³⁴⁹ NJA 1992 s. 532.

³⁵⁰ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 195.

³⁵¹ Ibid.

Även i rättspraxis från Europadomstolen har den tilltalades rätt till en rättvis rättegång utifrån dessa principer behandlats.³⁵² Av ett antal fall kan det konstateras att både principen om kontradiktion och ”*equality of arms*” är ytterst viktiga, dock inte undantagslösa. Som huvudregel gäller att den tilltalade ska få tillgång till allt material som ligger till grund för åtalet. Men har materialet tillräcklig styrka för motstående intresse, såsom uppgifter som hänförs till det allmänna intresset om nationell säkerhet eller skydd av vittnen, kan den tilltalades rätt att ta del av detta material inskränkas. Detta får dock endast ske om det är att anse som absolut nödvändigt och om den tilltalades intresse ändå kan anses vara tillräckligt tillgodosett. Denna avvägning är dock något som måste prövas kontradiktoriskt i domstol för att inte strida emot EK: s regler.

6.2 Rätten att förhöra vittnen

På samma sätt som den tilltalade ska ha tillgång till processmaterialet ska den tilltalade också ha tillgång till vittnen som åberopas emot henne eller honom för att kunna angripa denna bevisning. Den tilltalade ska också på samma villkor som åklagaren kunna åberopa egna vittnen. Detta stadgas som en minimirättighet i brottmål i artikel 6.3d och är en förutsättning för en rättvis rättegång.³⁵³ Det upprätthåller även principen om parternas likställighet.

Artikel 6 EK uttrycker ingen särskild hänsyn för just vittnets intresse. I fall då vittnets liv, frihet eller personlig säkerhet står på spel kan detta dock hänföras till artikel 8 EK, om rätten till skydd för privat- och familjeliv.³⁵⁴ Genom detta bör konventionsstaterna ta hänsyn till vittnets intresse så det inte äventyras på ett otillbörligt sätt. Man bör väga försvarets möjlighet till försvar mot vittnets intresse.

Europadomstolens praxis uppställer vissa riktlinjer för hur långt en inskränkning i den tilltalades rätt till försvar kan sträcka sig till fördel för vittne, målsägare m.fl.³⁵⁵ Utan att närmare gå in på enskilda fall kan vissa principer urskiljas.

Europadomstolen har som huvudprincip att bevisning som legat till grund för fällande dom ska ha frambringas vid en offentlig förhandling i närvaro av den tilltalade eller dennes försvarare för att upprätthålla den kontradiktoriska principen och därigenom försvarets rätt till försvar.³⁵⁶

³⁵² Jasper mot Storbritannien (dom 16.2.2000), Fitt mot Storbritannien (dom 16.2.2000) och Rowe and Davis mot Storbritannien (dom 16.2.2000). SvJT 2000 s. 359.

³⁵³ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 196, 239, 249.

³⁵⁴ A.a. s. 211.

³⁵⁵ Se bl.a. Unterpertinger mot Österrike (24.11.1986), Asch mot Österrike (26.04.1991), Delta mot Frankrike (19.12.1990), Isgró mot Italien (19.02.1991), Lucà mot Italien (27.02.2001), och Saïdi mot Frankrike (20.09.1993). Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 207f.

³⁵⁶ Ds 1995:1 s. 42.

Om vittne inte inställer sig till förhandling, enligt huvudprincipen, kan det bli aktuellt att använda sig av uppgifter från förundersökningen. Detta förfarande anses uppfylla artikel 6 EK om den tilltalade eller dennes försvarare fick närvara och bemöta vittnet vid förhöret under förundersökningen.³⁵⁷ Närvaro av antingen den tilltalade eller dennes försvarare anses likvärdig och de uppfyller var och en kravet på kontradiktion.

Har bemötande av vittnesutsaga varken skett under förhandling eller under förundersökningen kan förfarandet trots sin inskränkning i den tilltalades rätt till försvar ändå vara förenligt med EK. Dock inte om det utgör hela eller huvudsakliga bevisningen.

För att inte någon kränkning av EK alltså ska ske vid inskränkning i försvarets rätt till försvar, krävs att det ges möjlighet för den tilltalade eller dennes försvararen att utfråga vittnet. Detta speciellt då utsagan utgör den enda eller huvudsakliga bevisningen. Om möjligheten till att bemöta en vittnesutsaga används är sedan upp till den tilltalade eller dennes försvarare. Det krävs alltså viss aktivitet även från part för att få till stånd kontradiktion enligt EK.³⁵⁸

Då det tidigare konstaterats att Europadomstolens praxis är vägledande för svensk rätt kan det vara av intresse att se till hur svensk praxis ser ut på området.

I NJA 1992 s. 532 godtog HD inte bevisning, som ensamt legat till grund för fällande dom, i form av uppgifter som lämnats av målsägande under förundersökningen och som inte varit föremål för kontradiktion. I fallet hänvisas till EK: s principer.

I NJA 1991 s. 512 bedömdes två fall om dess överensstämmande med EK. Bevisningen i det ena fallet hade lämnats vid ett polisförhör i England där den tilltalade och dennes försvarare hade närvarat och fått möjlighet att ställa frågor. I det andra fallet hade också polisförhör skett men utan att varken den tilltalade eller dennes försvarare hade fått varit närvarande för att ställa frågor. Bevisningen kom i båda fallen att utgöra den huvudsakliga bevisningen för de fällande domarna. HD konstaterade att förfarandet i England där kontradiktion skett vara förenligt med artikel 6 EK. Däremot var förhöret då den tilltalade inte hade närvarat i strid med samma artikel.

Hovrätten konstaterade i ett liknade fall, där uppgifter som lämnats av målsägande under förundersökningen utan kontradiktion och som sedan lades till grund för fällande dom var förenligt med EK.³⁵⁹ I detta fall fanns stödbevisning.

³⁵⁷ Karnov.

³⁵⁸ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 209.

³⁵⁹ RH 1997:95.

Utifrån de få svenska rättsfall detta arbete har tagit del av och presenterat är det svårt att dra några generella slutsatser. De verkar dock som om de svenska avgörandena, som sig bör, ligger i tydlig linje med Europadomstolens praxis.

6.3 Anonyma vittnen

Föregående kapitel sammanställning om tillåtna inskränkningar i den tilltalades rätt till försvar kan i stora delar appliceras även på regler för anonyma vittnen,³⁶⁰ då detta också är en inskränkning om än mer långtgående. Då detta är det bästa skydd ett vittne kan få, då hon eller han kan förbli okänd har det stor betydelse för vittnesskydd.

Att under förundersökningen använda sig av uppgifter som kommer från en anonym källa föreligger inga hinder emot enligt EK.³⁶¹ Om dessa uppgifter sedan läggs fram inför domstol och utgör grund för dom kan situationen bli mer problematisk. I olika avgöranden har det prövats vad som enligt konventionen kan anses vara tillåtet att grunda ett domstolsbeslut på vad det gäller anonym bevisning. Från Europadomstolens praxis, utan att vidare gå in och redogöra för de enskilda fallen, kan alltså vissa riktlinjer för användandet av anonyma vittnen utläsas.³⁶²

Utgångspunkten är att även ett anonymt vittne ska höras inför rätten. Om det finns behov³⁶³ av att vittnet ska vara anonymt ska den anonyma vittnesförklaringen avläggas inför rätten där den tilltalade och dennes försvarare befinner sig. Där ska den tilltalade och dennes försvarare ges möjlighet att utfråga vittnet. Sådant förhör får ligga till grund för en avgörande om endast om det inte utgör den enda eller den avgörande bevisningen.³⁶⁴

Om det anonyma vittnet inte inställer sig inför rätten kan dennes vittnesmål ändå användas i vissa typsituationer som Holdgaard använder sig av.

Den första typsituationen föreligger när anonymt vittne inte förhörs vid huvudförhandlingen men då den tilltalade eller dennes försvarare haft möjlighet till att under förundersökningen utfrågat det anonyma vittnet. Om

³⁶⁰ Anonymt vittne definieras som en person vars identitet inte är känd för den tilltalade. Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 211.

³⁶¹ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 211.

³⁶² Kommande uppställning är tagen efter Marianne Holdgaard Bukh presentation i Modafhøring af vidner.

³⁶³ Förutsättning för anonymitet är att vittnes liv eller personliga frihet är i fara. Vid en bedömning om det finns ett behov av att låta vittnet vara anonymt har brottets karaktär betydelse. Det behöver inte rent faktisk föreligga någon konkret risk för hot utan en generell riskavvägning anses tillräcklig. Vidare ska en proportionalitetsavvägning användas så att det minst ingripande sättet tillämpas. Holdgaard Bukh, Modafhøring af vidner s. 290 och 2002/03:JO 1 s. 74.

³⁶⁴ Se Kurup mot Danmark (10.07.1985), ingen kränkning.

det finns ett behov³⁶⁵ av att vittnet förblir anonymt kan sådan utsaga ändå ligga till grund för ett avgörande i domstol dock under förutsättning att det inte är den enda eller den avgörande bevisningen.³⁶⁶ I en samlad avvägning i bedömningen om användandet av anonym bevisning i denna situation beaktas även bl.a. om rätten kan värdera vittnets trovärdighet, om den person som höll i förhöret under förundersökningen kände till vittnets identitet, om försvaret haft möjlighet till att invända mot vittnesutsagan och vittnets trovärdighet och om vittnesutsagan används med försiktighet.³⁶⁷

Den andra typsituationen föreligger om den tilltalade eller dennes försvarare inte fått möjlighet att vare sig utfråga det anonyma vittnet vid huvudförhandlingen eller tidigare under förundersökningen och att det finns ett behov³⁶⁸ av att vittnet förblir anonymt. Av rättspraxis från Strasbourg kan man förmodligen även få använda sig av sådan anonym vittnesutsaga, dock inte om den utgör den enda eller den avgörande bevisningen för avgörandet.³⁶⁹ Hur mycket annan bevisning som krävs är oklart. Vid den samlade avvägningen om ett anonymt vittnesmål ska få användas under denna andra typsituationen finns en mängd liknande omständigheter som vid första typsituationen som ska beaktas bl.a. vem som höll i förhöret under förundersökningen, om försvaret har haft möjlighet att invända mot vittnet, om försvaret har kallat egna vittnen, om rätten har haft möjlighet att värdera vittnets trovärdighet, om rätten känner till vittnes identitet, om försvaret fått möjlighet att ställa skriftliga frågor till vittnet, om det har påtalats att den anonyma vittnesutsagan har ett mindre bevisvärde, att vittnesutsagan ska används försiktigt etc.

Ingen anonym vittnesutsaga får dock, under inga omständigheter, vara den avgörande bevisningen för en fällande dom.

Rätten ska också alltid göra en avvägning ifråga om alla anonyma vittnen. Denna avvägning ska se till att försvarets handikapp genom användandet av anonyma vittnen vägs upp på andra sätt i processen.

Europadomstolen öppnar alltså upp för användandet av anonyma vittnen, i alla fall de situationer som faller under utgångspunkten och typsituation ett. En uppstramning av användandet av anonyma vittnen har dock skett. Likaså ställs mer precisa krav på när anonyma vittnen ska tillåtas.³⁷⁰

³⁶⁵ Se not 363.

³⁶⁶ Se Doorson mot Nederländerna (26.03.1996), ingen kränkning.

³⁶⁷ Holdgaard Bukh, Modafhøring af vidner s. 289.

³⁶⁸ Se not 363.

³⁶⁹ Se X mot Belgien (04.05.1979), ingen kränkning, Kostovski mot Nederländerna (20.11.1989), Windisch mot Österrike (27.09.1990), Saïdi mot Frankrike (20.09.1993), Lüdi mot Schweiz (15.06.1992), Beagen mot Nederländerna (27.10.1995), ingen kränkning, Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna (23.04.1997).

³⁷⁰ Holdgaard Bukh, Modafhøring af vidner s. 288. (jfr X mot Belgien – 04.05.1979 med Windisch mot Österrike – 27.09.1990 och Lügi mot Schweiz – 15.06.1992).

Det är dock upp till varje enskild konventionsstat att besluta i frågan om användandet av anonyma vittnen. EK är i förhållande till svensk rätt endast minimirättigheter till skydd för den enskildes rättssäkerhet och i detta fall främst den tilltalades minimirättigheter. Sverige har ett mer långtgående skydd för den tilltalade då bl.a. anonyma vittnesmål inte tillåts, därför måste frågan om tillåtandet av anonyma vittnen även bedömas efter reglerna i RB.

I ett hovrättsfallet³⁷¹ bestod bedömningen av om en anonym vittnesattest som tagits upp under förundersökningen och som varit föremål för kontradiktion, dock utan att försvaret känt till vittnets identitet, skulle få användas som bevis. Det fanns stödbevisning. Enligt EK tillåts anonym bevisning från förundersökningen om det varit föremål för kontradiktion och då det finns stödbevisning (jfr andra typsituationen). Därmed skulle den anonyma vittnesattesten vara giltig enligt EK. Enligt RB, som ska beaktas då EK endast är minimirättigheter, är inte anonym bevisning tillåtet. Något uttryckligt förbud därom finns dock inte utan endast en hänvisning till att vittnen måste uppge sitt fullständiga namn.³⁷² I Sverige tillämpas fri bevisning. Bevisning som inte tillkommit i enlighet med gällande regler kan ändå tillmätas betydelse. Fri bevisning inskränks dock genom principen om bästa bevisning. Genom detta kan en anonym vittnesattest tillåtas, förutsatt att den utgör det bästa bevismedlet. Då det i fallet verkar som om den anonyma vittnesattesten utgör bästa bevisning ska den tillåtas. Det uttrycks dock att den skulle ha ett lågt bevisvärde. Detta resonemang som tillåter anonym bevisning har tidigare i Sverige ansett alltför långtgående strida mot den tilltalades rättssäkerhet.

JO var av motsatt uppfattning till detta resonemang om förhållandet mellan EK och svensk rätt gällande anonyma vittnen.³⁷³ Denna motsatta uppfattning anser att då Sverige uppställer ett förbud mot anonym vittnesbevisning, oavsett avsaknaden på ett direkt uttryckligt förbud, spelar det ingen roll att EK i vissa fall godkänner anonyma vittnen. Detta genom att hänsyn till EK inte ska behöva tas gällande anonyma vittnen då EK endast uppställer minimirättigheter och åberopande av dessa skulle begränsa den tilltalades rätt i Sverige. Genom detta kan alltså inte anonym bevisning godtas. Detta resonemang måste i sin tur anses strida mot Sveriges princip om fri bevisprövning.

Det har hittills ännu inte prövats om anonymt vittnesmål direkt inför domstol skulle få användas utifrån principen om fri bevisprövning.

Det är alltså inte enligt EK förbjudet med anonyma vittnen. Konventionen uppställer dock vissa krav för att väga upp försvarets handikapp när anonyma vittnen används. Sverige har som princip att inte tillåta anonyma vittnen. Lagstiftningen uttrycker dock inget klart förbud. När inget klart förbud finns ska en anpassning i möjligaste mån göras till EK: s praxis och

³⁷¹ RH 2001:71.

³⁷² 36:10 RB.

³⁷³ 2002/03:JO 1 s. 74.

regler. Även utifrån RB genom principen om fri bevisning bör anonym bevisning få förekomma. Detta resonemang har gett en öppning för de svenska domstolarna att använda sig av anonym bevisning, vilket de också gjort. Genom detta måste det anses att rättsläget angående användandet av anonym bevisning i Sverige inte är helt enkelt och klart.

6.4 Europarådet

Europarådet, som vakar över de mänskliga rättigheterna, har kommit med en rekommendation om hur vittnen ska kunna skyddas.³⁷⁴

Rekommendationen innefattar uttalande om att då varje medlemsstat har vittnesplikt bör också varje enskild stat kunna uppställa ett erforderligt skydd för vittnen.³⁷⁵ Samtidigt uppmanas det till att EK:s regler om försvarets rättigheter ska beaktas men att en konfrontation ansikte mot ansikte mellan vittne och tilltalad eller dennes försvarare inte alltid är nödvändigt.

Rekommendationen uttalar att vittnen på ett oförhindrat sätt och utan hot ska kunna avlägga vittnesmål (p1). Om hot förekommer ska åtgärder mot detta finnas. Dessa åtgärder ska staten tillhandahålla. Skydd ska finnas att tillgå både före, under och efter rättegången (p2). Enligt rekommendationen kan det bl.a. handla om att låta vittne avge sitt utlåtande i ett annat rum (p6), eller att använda sig av audiovisuell upptagning av förundersökningsförhöret (p9). Man ska även kunna använda sig av förundersökningsuppgifter som lämnats vid juridisk myndighet när vittnen inte kan eller vill inställa sig inför rätten pga. fara för vittnet själv eller för dennes närstående (p9). Det ska också i det längsta kunna väntas med att avslöja vittnets identitet och att endast nödvändiga uppgifterna ska utlämnas (p9). Media och allmänheten ska även kunna stängas ute från domstolen (p9).

Vidare ges riktlinjer för användandet av anonyma vittnen om den nationella lagstiftningen ger sin tillåtelse (p10). Om det tillåts ska det användas endast som en exceptionell åtgärd och försvarets handikapp av att anonymt vittne används måste vägas upp. Försvaret ska även få tillfälle att utfråga vittnet. Vidare uppställs vissa krav för användandet av anonyma vittnen; vittnets liv eller frihet ska vara allvarligt hotat, bevisningen ska komma att bli betydelsefull samt att vittnet ses som trovärdigt (p11).

För att praktiskt kunna avlägga ett anonymt vittnesmål inför rätten ges det rekommendationer om användandet av skärmar och röstförvrängare (p12).

³⁷⁴ Europarådets rekommendation No. R (97) 13.

³⁷⁵ Enligt rekommendationen definieras vittne som person, oberoende av hans status enligt nationell lagstiftning, som har upplysningar att lämna vilka är relevanta för brottmålsprocessen.

Ett domstolsavgörande får dock aldrig endast grunda sig på bevisning från ett anonymt vittne (p13).

Rekommendationen tar även upp möjlighet för vittne att ingå i ett vittnesskyddsprogram som ska öka säkerheten för henne eller honom samt dennes anhöriga och närstående (p14). Även samarbetande kriminella ska kunna erbjudas detta skydd (p16). Det uppställs även förslag på vad programmet ska innehålla, exempelvis identitetsbyte, byte av bostadsort, hjälp till ny anställning, livvaktsskydd och annat fysiskt skydd (p15).

Brottslighet inom familjen behandlas speciellt i rekommendationen som ser dessa vittnen som extra utsatta. Att bereda dessa skydd för att minska pressen är viktigt (p17).

Vittnen bör höras så tidig som möjligt under processen då minnet fortfarande är färskt. Sådant förhör ska ske med omsorg och respekt (p25). Förhör bör hållas av juridisk myndighet och den tilltalade bör få tillfälle att bemöta vittnesutsagan (p26). Sådant förhör bör inte upprepas. Under rättegången kan audiovisuell teknik användas för att återge förhöret (p27).

Till sist uppmuntras ett internationellt samarbete på området (p30).

Sverige uppfyller till stora delar rekommendationen. Det är främst inställningen till användandet av anonyma vittnen och användandet av förhör från förundersökningen som Sverige avviker. Efter förslaget om ett nationellt program om personsäkerhet öppnar Sverige även upp för ett vittnesskyddsprogram och ett internationellt samarbete.³⁷⁶

³⁷⁶ Se kapitel 8.

7 Vittneskydd inom EU

Alla medlemsstater i EU är idag anslutna till EK.³⁷⁷ EU kan själv som organisation inte ansluta sig till EK då EK endast är öppen för länder, inte organisationer samt att EU inte kan ingå internationella avtal.³⁷⁸ Det var i ett yttrande från 1996 som EG-domstolen slog fast att EU inte kunde ansluta sig till EK.³⁷⁹ EU har dock ändrat bestämmelserna på denna punkt och väntar nu på att EK ska formulera om sina regler, vilket också pågår, så en anslutning kan ske.³⁸⁰

Frågan om skyddet för de mänskliga rättigheterna inom EU uppmärksammades genom att nationella domstolar började hota med att de skulle ifrågasätta EG-rättens företrädare framför nationell lag då den nationella lagen omfattades av EK, medan EG-rätten inte uppställde likvärdigt skydd.³⁸¹ Genom detta började skyddet för de mänskliga rättigheterna att utvecklas i en rad rättsfall.³⁸²

Utvecklingen av skyddet angående de mänskliga rättigheterna kom till uttryck även i en rad uttalanden de kommande åren. Dessa gav uttryck för en tillämpning av EK var att eftersträva. I en förklaring av Europaparlamentet, rådet och kommissionen från 1977 uttalades det att EU fäster stor vikt vid EK: s regler om mänskliga rättigheter.³⁸³ Vidare gavs det stöd för de mänskliga rättigheterna i ingressen till Europeiska enhetsakten från 1986 och även via en förklaring från Europaparlamentet 1989.³⁸⁴ Mänskliga rättigheter var som oskrivna principer.³⁸⁵

Idag hänvisas det uttryckligen till EK i fördragstexten, som uttrycker att gemenskapsrätten ska respektera EK: s bestämmelser om de mänskliga rättigheterna som allmänna principer.³⁸⁶ Detta är dock endast en hänvisning till EK: s bestämmelser och principer. Då EU inte har något direkt bindande

³⁷⁷ www.eu-upplysning.se/templates/EUU/standardTemplate_1586.aspx

³⁷⁸ Ibid.

³⁷⁹ EG-domstolens yttrande 2/94 om gemenskapens anslutning till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, REG 1996 I-1759. Europeiska gemenskapernas officiella tidning 96/C 180/01.

³⁸⁰ Artikel I-9.2 Europeiska konstitutionen, Fördrag om upprättande av en konstitution för Europa. Europeiska unionens officiella tidning 2004/C 310/01.

³⁸¹ Solange I BVerf GE 37, 271. Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 17.

³⁸² Se Stauder från 1969 (mål 29/69), Internationale Handelsgesellschaft (mål 11/70), Nold (mål 4/73) och Rutili från 1975 (mål 36/75). Se Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 16ff.

³⁸³ OJ C 103, 27.4.1977 s. 1 och Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 18.

³⁸⁴ OJ C 102, 16.5.1989 s. 51 och Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 18.

³⁸⁵ Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 18.

³⁸⁶ Artikel 6.2 Amsterdampfördraget. Europeiska gemenskapernas officiella tidning 97/C 340/01.

dokument som skyddar de mänskliga rättigheterna, ansågs det därför angeläget att stärka skyddet inom EU.³⁸⁷

EU har därför, i samarbete med Europarådet, författat bestämmelser som ska kompensera EK: s regler och principer. Resultatet blev en stadga om de grundläggande rättigheterna som proklamerades den 7 december 2000.³⁸⁸ Denna stadga är införlivad i det konstitutionella fördrag som idag dock inte är mer än politiskt bindande.³⁸⁹

Även om detta framtida konstitutionella EU-fördrag skulle inkorporeras av medlemsstaterna skulle stadgan om mänskliga rättigheter däri endast vara av symboliskt värde. Detta pga. att stadgan till stor del innehåller oskrivna principer som redan existerar och därför bör inte skyddet komma att förstärkas nämnvärt. Stadgan innebär dock ändå en viss förstärkning av en del fri- och rättigheter.³⁹⁰

Genom att EU fortfarande inte är ansluten till EK och stadgan från 2000 inte är mer än politiskt bindande har EU fortfarande endast en vagt formulerade anvisning i artikel 6.2 Amsterdambfördraget om att mänskliga rättigheter ska respekteras.³⁹¹ Detta är dock egentligen inget skydd för de mänskliga rättigheterna. Men viljan till en ändring finns således. Förslag till att ratificera EK och inkorporera stadgan har satt de mänskliga rättigheterna i EU i ett helt annat ljus.

Unionen har även i ett rambeslut gett uttryck för denna vilja till förändring av skyddet för de mänskliga rättigheterna.³⁹² Syftet med detta rambeslut är att fastställa miniminormer för vissa rättsäkerhetsgarantier.³⁹³ Trots att alla medlemsstater i EU är anslutna till EK har det visat sig att tillämpningen av EK: s regler inte alltid är enhetliga.³⁹⁴ Därav kommer en viss misstro mot varandras straffrättsliga system. Med gemensamma grundläggande rättsäkerhetsgarantier inom hela unionen bör det komma att leda till ett ökat förtroende för varandras straffrättsliga system vilket i sin tur leder till ökad effektivitet i det rättsliga samarbetet.³⁹⁵ Åtgärder nödvändiga för rambeslutet ska vidtas före den 1 januari 2006.³⁹⁶

³⁸⁷ Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 11

³⁸⁸ Utkast till Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Europeiska gemenskapernas officiella tidning 2000/C 364/01. Hellner, skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 11.

³⁸⁹ Artikel I-9.1 Europeiska konstitutionen, Fördrag om upprättande av en konstitution för Europa. Europeiska unionens officiella tidning 2004/C 310/01.

³⁹⁰ Hellner, Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU s. 11.

³⁹¹ Europarättslig tidskrift 2004 s. 74.

³⁹² Rådets rambeslut, KOM (2004) 328 slutligt.

³⁹³ P. 1 inledningen till rambeslutet s. 2.

³⁹⁴ P. 16 inledning till rambeslut s. 5.

³⁹⁵ P. 5, 9 rådets rambeslut s. 22.

³⁹⁶ Artikel 18 rambeslutet.

Rambeslutet gäller dock endast vissa rättigheter för den misstänkte eller tilltalade och kommer antagligen inte direkt få någon större inverkan på just vittnes intresse i processen.

Just gällande vittnesskyddet har EU i en rekommendation uppmanat medlemsstaterna att garantera vittnen och deras anhöriga erforderligt skydd.³⁹⁷ Vittnet ska skyddas från alla direkta och indirekta påtryckningar eller hot (p2). Skyddet bör ges före, under och efter rättegången (p3). Ett visst mått av sekretess för personuppgifter bör kunna uppställas (p6), även identitetsbyte ska kunna tillåtas (p7). Det uppmanas även till att ta hjälp av audiovisuella hjälpmedel för att underlätta för vittnen, i samband med detta hänvisas det till Europadomstolens praxis om hur kontradiktion ska anses vara uppfyllt (p8).

Det har ifrågasatts, särskilt i samband med framarbetandet av stadgan, om EG-domstolen i sin tillämpning av mänskliga rättigheter kan bortse ifrån mäktiga privata särintressen på den inre marknaden. Det finns en risk att EG-domstolen i valet mellan mänskliga rättigheter och den inre marknaden ändå kommer att väljer den inre marknaden.³⁹⁸

³⁹⁷ Europeiska unionens råd 23 nov. 1995, (95/C 327/04).

³⁹⁸ Europarättslig tidskrift 2004 s. 76.

8 Ett nationellt program om personsäkerhet

1999 fick RPS i uppdrag att utarbeta ett nationellt program till skydd för bevispersoner. År 2000 lämnade de sitt förslag, vilket har legat till grund för arbetet med ett nationellt program om personsäkerhet som kom 2004.³⁹⁹

Programmet ska bidra till att stärka skyddet för hotade vittnen då våld och hot om våld mot vittnen ökar och påverkar rättsskipningen.

Programmet föreslås utformas som en ramlag för att få en enhetlig tillämpning men också för att behålla flexibiliteten som vid en detaljreglering tenderar att försvinna.

8.1 Personkretsen

Det är endast en snäv krets av personer som ska omfattas av programmet. Detta pga. att det är resurskrävande samt att det är mycket påfrestande för den enskilde som erhåller skydd då det inkräktar långtgående i dennes privatliv.

8.1.1 Bevispersoner

Första kategorin av personer som ska omfattas av programmet är bevispersoner. Under det begreppet ska inte bara vittne falla utan även målsägare, sakkunnig och medtilltalad.⁴⁰⁰ Definitionen stämmer väl överens med andra internationella dokument på området. För att som bevisperson falla under programmets personkrets räcker det att man lämnat uppgift under förundersökningen. Man behöver alltså inte ha framträtt inför domstol för att kvalificera sig.

Övriga förutsättningar för att bevilja bevisperson inträde är att⁴⁰¹

- 1) uppgifter som bevispersonen lämnar kan bedömas ha betydelse för att uppnå bevisning för att få till stånd åtal eller en fällande dom.
- 2) det finns ett samband mellan hotbilden och de uppgifter bevispersonen lämnar.
- 3) bevispersonen samtycker till skydd enligt programmet och att man bedömer att bevispersonen kommer att följa de villkor som ställs.
- 4) bevispersonen har rätt att stadigvarande befinna sig i landet och
- 5) andra säkerhetsåtgärder inte är tillräckliga.

³⁹⁹ SOU 2004:1 s. 109, 127.

⁴⁰⁰ A.a. s. 134.

⁴⁰¹ A.a. s. 138ff.

8.1.2 Anställd inom rättsväsendet

Till den andra kategorin hör anställda inom rättsväsendet. Det syftas främst på polisen, åklagare, domstolsväsendet och kriminalvården, men även andra yrkesgrupper kan komma ifråga.⁴⁰²

Övriga förutsättningar för anställda inom rättsväsendet att beviljas inträde är att⁴⁰³

- 3) anställd inom rättsväsendet samtycker till skydd enligt programmet och att man bedömer att personen kommer att följa de villkor som ställs.
- 4) personen har rätt att stadigvarande befinna sig i landet och
- 5) andra säkerhetsåtgärder inte är tillräckliga.

Det bör även finnas ett samband mellan hotet och tjänsten.

8.1.3 Närstående

Den sista kategorin gäller närstående till de två första kategorierna. Till närstående räknas make, sambo och barn.⁴⁰⁴ Men även andra såsom föräldrar och syskon kan inräknas.

Övriga förutsättningar för närstående att beviljas inträde är att⁴⁰⁵

- 3) närstående samtycker till skydd enligt programmet och att man bedömer att personen kommer att följa de villkor som ställs.
- 4) personen har rätt att stadigvarande befinna sig i landet och
- 5) andra säkerhetsåtgärder inte är tillräckliga.

8.1.4 Andra som kan behöva skydd

Förutom dessa tre kategorier föreslås det även att andra personkategorier ska kunna komma att innefattas till personkretsen om det föreligger särskilda skäl. Det syftar främst på politiker, journalister och andra exponerade yrkesgrupper.⁴⁰⁶ Skydd enligt programmet ska även erbjudas dessa närstående. För dessa personer som inte faller inom någon av de tre renodlade personkategorierna ska andra säkerhetsåtgärder utanför programmet först väljas.

⁴⁰² SOU 2004:1 s. 137.

⁴⁰³ A.a. s. 140.

⁴⁰⁴ A.a. s. 136.

⁴⁰⁵ A.a. s. 140.

⁴⁰⁶ A.a. s. 137.

8.2 Hotbilden

Säkerhetsprogrammet är tänkt att användas som en sista utväg. Det är därför endast vid risk att bli utsatt för brott mot liv, hälsa, frihet eller frid som beviljar inträde i programmet, dvs. brott endast riktade mot egendom utgör inte skäl för skydd enligt programmet.⁴⁰⁷ Det finns dock inget krav på att brottsligheten ska vara av allvarligt slag.⁴⁰⁸ Hotet måste dock vara påtaglig och objektiv konstaterbart.

Utredningen anser att de allvarligaste hoten kommer från den grova eller organiserade brottsligheten.⁴⁰⁹ Det är därför personer som hotas av denna slags brottslighet som främst ska erhålla skydd enligt programmet.⁴¹⁰ Hot som härstammar från andra håll än just den organiserade brottsligheten kan också bli föremål för programmet, men då ska det röra sig om grova brott exempelvis allvarliga våldsbrott eller hedersrelaterade brott.⁴¹¹ I fall då gärningsmannen är känd, som vid våld i nära relationer, kan ofta andra åtgärder än programmet sättas in för att ge tillräckligt skydd menar utredningen.⁴¹²

Vissa remissinstanser har reagerat mot att man gör en uppdelning av hoten som kommer från organiserad brottslighet och de som kommer från annat håll exempelvis från våld i nära relationer.⁴¹³ De menar att man bagatelliserar alla hot som inte kommer från den organiserade brottsligheten och att resurserna då kommer att fördelas fel. Denna uppdelning är intressant men då den ligger något utanför ramen för min framställning kommer den vidare, tillsammans med våld i nära relationer, inte att behandlas.

8.3 Inträde i programmet

Det är polisen som ska ha huvudansvaret för handläggningen av programmet.⁴¹⁴ Förfarandet ska koncentreras till små personsäkerhetsenheter som ska ta det avgörande beslutet om inträde i programmet. Bedömning av hur hotbilden ser ut för en bevisperson⁴¹⁵ som söker inträde ska också lämpligast göras av polisen som ofta utreder brottet som ger upphov till hotbilden.⁴¹⁶ Om utredningen bedrivs av annan myndighet ska denna myndighet efter en hotbilda-bedömning ansöka hos

⁴⁰⁷ SOU 2004:1 s. 132.

⁴⁰⁸ A.a. s. 132f.

⁴⁰⁹ A.a. s. 115.

⁴¹⁰ A.a. s. 135.

⁴¹¹ A.a. s. 135f.

⁴¹² A.a. s. 136.

⁴¹³ Remissammanställning Ju2004/860/PO. Remissvar från avdelning för samhällsvetenskapliga genusforskning vid Uppsala universitet s. 9f.

⁴¹⁴ SOU 2004:1 s. 140.

⁴¹⁵ Kommer vidare att främst behandla bevispersoner för att hålla mig till min avgränsning.

⁴¹⁶ SOU 2004:1 s. 143.

polisen om att den hotade ska få inträde i programmet.⁴¹⁷ Förfarandet ska handläggas skyndsamt och lämpliga åtgärder ska under tiden vidtas till skydd för den sökande.

Även kriminalvården ska få ett visst ansvar för de som antagits i programmet och som avtjänar ett fängelsestraff. Beslutet om inträde för dessa personer fattas dock fortfarande av polisens särskilda enheter, så efter en hotbilda-bedomning ligger det på kriminalvården att ansöka om inträde.⁴¹⁸

Skulle inte inträde beviljas finns möjlighet till skyddsåtgärder som ligger utanför programmet såsom folkbokföringsåtgärder, besöksförbud, livvaktsskydd etc.

Beslut om avslag till inträde i programmet kan överklagas.⁴¹⁹ Detta görs till RPS och föreslås vara tidsbegränsat till tre veckor från dagen för beslutet. RPS: s beslut kommer inte att vara överklagbart dock är det inget som hindrar den enskilde att återigen ansöka om inträde i programmet.

Beviljas inträde har polisen rätt att uppställa vissa villkor för att man ska få använda sig av skydd enligt programmet.⁴²⁰ Den hotade får inte begå brott eller sprida information om programmet så det drar uppmärksamhet till sig och äventyrar sin egen, handläggarnas och andras skydd som erhålls genom programmet. Godtas inte villkoren bör inte inträde till programmet beviljas utan skyddsåtgärder utanför programmet bör istället användas. Skulle den hotade personen som beviljats inträde senare bryta mot villkoren kan det bli aktuellt med utträde ur programmet.

8.4 Programmets innehåll

Det krävs ett särskild anpassat skydd för varje enskild individ beroende på typ av hot, levnadssituation, familj etc. För att kunna anpassa skyddet efter olika förutsättningar har man uppställt ett basutbud av skyddsåtgärder vilka kan kombineras. Förslagna åtgärder kommer mycket kort att presenteras nedan.

8.4.1 Skyddat boende

Att kunna erbjuda den hotade en trygg hemmamiljö är viktigt. Programmet erbjuder tre alternativ för att uppnå denna trygghet.⁴²¹ Den minst inskränkande åtgärden skulle bestå i att man vidtar säkerhetshöjande åtgärder i den hotades befintliga bostad. Två mer ingripande åtgärder är

⁴¹⁷ A.a. s. 144.

⁴¹⁸ Ibid.

⁴¹⁹ A.a. s. 153.

⁴²⁰ A.a. s. 145.

⁴²¹ A.a. s. 146f.

tillfällig flyttning och definitiv flyttning, vilket med ett gemensamt ord i utredningen kallas skyddat boende.

Då det vid skydd enligt programmet rör sig om allvarliga situationer skulle den första åtgärden om att säkerhetsåtgärda befintlig bostad i vanliga fall inte bli aktuellt. Det finns dock hotade personer som inte hjälps av att de flyttar då de är kända av allmänheten. Då kan säkerhetsåtgärder på befintlig bostad vara bästa alternativet.

För skyddat boende finns tre nivåer. Nivå ett innebär akut och omedelbar förflyttning av den hotade för några dygn eller några veckor i avvaktan på en mer utförlig bedömning av situationen.⁴²² Den hotade skulle under denna period kunna bo på pensionat, hotell eller liknande. Åtgärden ska kunna vidtas vilken tid som helst på dygnet.

Boendenivå två innebär tillfälligt boende i polisens s.k. skyddslägenheter. Dessa används då permanent flyttning är aktuellt. Hotad familj eller person flyttas under en mellanperiod från exempelvis ett hotell från skyddsnivå ett till dessa särskilda lägenheter. Utredningen konstaterar att den hotade innan en flytt till en skyddslägenhet bör konfronteras med om hon eller han vill ingå i programmet. Annars skulle lägenheten som utredningen uttrycket det riskera att bli ”bränd” och vara oanvändbar pga. risken för att den hotade, som sedan inte vill ingå i programmet, sprider information om lägenhetens placering och då äventyra nästkommande som använder lägenheten.

Skyddat boende på nivå tre innebär en permanent flyttning om hotet efter en tid i en skyddslägenhet kvarstår. Den hotade ska var delaktig i anskaffande av ny bostad. Det krävs även att annat runtomkring den hotade blir ordnat såsom arbete, skola osv.

8.4.2 Tekniska åtgärder

Detta riktar sig särskilt till de som inte lämnar sin befintliga bostad.⁴²³ Åtgärder som kan komma ifråga är larm i bostad, bil etc. Det kan även vara övervakningskameror vid ingång till bostad.

8.4.3 Fysisk övervakning

Utredningen konstaterar att livvaktsskydd ska finnas att tillgå, men de säger samtidigt att det är mycket resurskrävande och inkräktar i den enskildes privatliv på ett mycket långtgående sätt. Polisövervakning kan också ske i vissa situationer såsom i samband med domstolsförhandling. Även skydd genom särskilt upptränade hundar ska finnas som en skyddsmöjlighet.

⁴²² SOU 2004:1 s. 147.

⁴²³ A.a. s. 147f.

8.4.4 Kontaktmöjlighet

För att underlätta för den hotade och motverka den psykiska stress som en person som befinner sig i programmet kan antas leva under, ska ett telefonnummer erbjudas den hotade där denne kan få direktkontakt, dygnet runt, med en handläggare hos polisen.

8.4.5 Skyddade uppgifter

Folkbokföringsåtgärderna ska kunna tillämpas.⁴²⁴ Programmet kräver dock ett starkare skydd av sekretess för att fungera. Sekretessen får samtidigt inte vara så omfattande att det hindrar olika myndigheter från nödvändigt informationsutbyte.

Presumtion för sekretess finns redan hos flera myndigheter som kommer att arbeta med programmet såsom polis, hälso- och sjukvård och socialtjänst. Inom andra myndigheter som även de kommer att vara sysselsatta med programmet föreligger dock offentlighet.⁴²⁵ Utredningen föreslår därför två nya sekretessbestämmelser som ska gälla för hela den offentliga förvaltningen för uppgifter gällande den enskildes personliga förhållande som hänför sig till programmet och för uppgifter om verksamheten. Dessa uppgifter ska, enligt förslaget, endast lämnas ut om det står klart att det är utan risk för verksamheten, den skyddade eller till denna närstående. Detta innebär ett omvänt skaderekvisit, där sekretess presumeras. Detta skulle i viss mån begränsa onödig spridningen av skyddade uppgifter om den enskilde.

Då programmet kräver samarbete mellan en rad olika myndigheter är det därför viktigt att sekretess består även mellan dessa för att förhindra att känsliga uppgifter lämnas ut. Idag om myndighet har ett sekretesskydd för vissa uppgifter men sedan lämnar ifrån sig dessa uppgifter till annan myndighet som inte har likvärdiga sekretessbestämmelser omfattas inte uppgifterna automatiskt av tidigare sekretess och en avvägning av att lämna uppgift vidare måste göras.⁴²⁶ Sekretess följer alltså inte med uppgifterna. Genom att de nya programsekretessbestämmelserna ger en allmän sekretess för all offentlig förvaltning angående programmet kommer detta garantera fortsatt sekretess vid överföring till myndighet som inte i sig har sekretessbestämmelser. Detta ger även skydd för uppgift som inlämnas till myndighet av enskild, vilket skulle hindra denne från att själv ofrivilligt sprida sina skyddade uppgifter.⁴²⁷

I fall där de nya programsekretessbestämmelserna skulle komma att överlappa folkbokföringsåtgärdernas sekretess ska den strängare

⁴²⁴ Se kapitel 3.1.5.

⁴²⁵ SOU 2004:1 s. 154f.

⁴²⁶ SOU 2003:99 s. 181.

⁴²⁷ SOU 2004:1 s. 156.

programsekretessen gälla. Utredningen anser att en överlappning därför är godtagbar. Genom programsekretessen skulle kvarskrivning eller fingerade personuppgifter inte behövas inom programmet som erbjuder en strängare sekretess. Men för att myndigheter ska uppmärksamma programsekretessen föreslås ändå att åtgärder som kvarskrivning och fingerade personuppgifter ska kvarstå.

Den som olovligen utnyttjar eller röjer uppgift som skyddas av programsekretessen döms för brott mot tystnadsplikt till böter eller fängelse i högst ett år.⁴²⁸ Sker gärningen av oaktsamhet utdömes böter. Är överträdelsen ringa ådöms inget ansvar.

Någon tidsbestämmelse för sekretessen ska inte uppställas. Då skyddet kan komma att vara behövligt under lång tid, även för kommande generation, anses detta skäligt.

För ökad säkerhet bör åklagare eller andra delar av polisen, som inte sköter skyddet enligt programmet, inte få direktkontakt med den skyddade.⁴²⁹ Det diskuteras att handläggarna till och med skulle få möjlighet att använda sig av en skyddsidentitet, vilket skulle öka säkerheten för de själva, deras anhöriga och den skyddade de arbetar med.⁴³⁰

8.4.6 Inskränkning i vittnesplikten

Det är av stor vikt att uppgifter om programmet inte kommer ut, då det kan äventyra hela verksamheten samt handläggares och de skyddades säkerhet. Genom vittnesmål i domstol kan många uppgifter om den skyddade personen vara tvunget att lämnas ut, vilket skulle vara olyckligt.

Utredningen ger på förslag att vittnesplikten ska kunna inskränkas, såsom vid yrkeshemligheter.⁴³¹ Uppgifter som skulle kunna skada det skydd programmet ger ska enbart behöva omfattas av vittnesplikten om det föreligger synnerliga skäl för det. Domstolen ska vid bedömning om synnerliga skäl föreligger göra en avvägning mellan vikten av en fullständig utredning och intresset av en skyddad persons säkerhet.

8.4.7 Ekonomisk ersättning

En viktig del för personer som pga. att de lever under hot och därför måste vidta skyddsåtgärder är att de kan få ersättning för sina omkostnader från staten.

⁴²⁸ 20:3 BrB.

⁴²⁹ SOU 2004:1 s. 150.

⁴³⁰ A.a. s. 151.

⁴³¹ 36:6 RB.

Ersättning enligt förslaget s.k. personsäkerhetsersättning ska kunna betalas ut både till programmets personkrets och till personer som står utanför men som riskerar att utsättas för brottslighet som riktar sig mot dennes liv, hälsa, frihet eller frid, om det föreligger synnerliga skäl.⁴³² Det uttrycks att ersättning till personer utanför programmet endast ska beviljas i speciella undantagsfall. Det är fall där hotbilden kräver lika långtgående skyddsåtgärder som inom programmet (då främst fingerade personuppgifter men även kvarskrivning). Vid en samlad bedömning ska situationen framstå som lika allvarlig som ett fall inom programmet.

Ersättningen ska lämnas i skälig utsträckning för rena förmögenhetsskador såsom förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid bostadsavyttring som orsakats av förebyggande åtgärder för att förhindra att utsättas för brott.⁴³³ När ersättningsbeloppet fastställs beaktas även andra möjligheter för den hotade personen att få ersättning. Ersättning ska vara att bedöma som skälig. Kostnaderna för de vidtagna åtgärderna ska också stå i proportion till skyddsbehovet. Ett tak för ersättning ska införas. Ersättningen ska vara skattefri.⁴³⁴ Utredningen understryker att åtgärder inom programmet och ekonomisk ersättning inte ska ses som en motprestation för att man lämnat uppgifter, då det skulle kunna inverka på vittnesmålets trovärdighet.⁴³⁵

8.4.8 Andra typer av åtgärder

Polisen ska för personer som erhåller skydd enligt programmet kunna hjälpa till med diverse olika saker. I förslaget handlar det om kontakt med läkare, betala räkningar, eftersända post, skaffa telefonabonnemang med hemligt nummer, informera den skyddades släkt, arbetsplats och skola etc. De ska även kunna erbjuda hjälp med att avveckla eller sälja tidigare bostad eller annan egendom.

8.5 Utträde ur programmet

Polisenheterna som beslutar om inträde ska även vara de som beslutar om utträde. Om den skyddade inte längre behöver skyddet då hotbilden förändrats eller om skyddspersonen inte längre vill erhålla programmets skydd ska utträde ske.⁴³⁶ Utträde kan även aktualiseras om skyddspersonen skulle bryta mot de uppställda villkoren för programmet.⁴³⁷ Vid lindriga överträdelser ska en varning från polisen vara tillräckligt.

⁴³² SOU 2004:1 s. 170.

⁴³³ A.a. s. 171.

⁴³⁴ A.a. s. 174.

⁴³⁵ A.a. s. 171.

⁴³⁶ SOU 2004:1 s. 152.

⁴³⁷ *ibid.*

8.6 Internationellt samarbete

Det är viktigt för den skyddade personen att komma så långt bort ifrån hotet som möjligt. Då Sverige är ett litet land kan det vara svårt för en person att komma tillräckligt långt bort eller kunna förbli gömd. Genom samarbete med andra länder skulle detta problem kunna lösas. Genom förslaget till nationellt program för personsäkerhet har man kommit en bit på väg då många av de nya bestämmelserna har anpassats efter redan rådande internationella dokument på området.⁴³⁸

⁴³⁸ A.a. s. 158f.

9 Alternativa metoder för skydd

Alternativa metoder för vittnesskydd som presenteras nedan är endast föreslagna åtgärder om att kunna dra skyddet lite längre utifrån redan befintliga skyddsåtgärder. Även om det är relativt små ändringar skulle det kunna innebära stor skillnad för vittnessituationen.

9.1 Bevisupptagning inför domstol under förundersökningen

Det skulle underlätta för vittnen, som löper risk att utsättas för repressalier, att få lämna vittnesutsaga inför domstol redan under förundersökningen.⁴³⁹ Detta ska dock inte ersätta förhör vid huvudförhandling. Ny bestämmelse i 23:13a RB skulle kunna göra det möjligt. Det skulle kunna gå till på samma sätt som förhör utom huvudförhandling förutom att ed inte ska avläggas. Om vittnesuppgift redan lämnats inför domstol bör det inte vara lika meningsfullt att hota vittnet. När trycket på vittnen minskar finns det dock en risk för att hoten kan riktas mot nya kategorier av personer för att förhindra lagföring.

Detta förfarande skulle ge ytterligare ett förhörstillfälle i domstol, vilket kan motverka syftet med att försöka underlätta vittnets situation. Det garanterar inte heller att vittnet vidhåller sitt tidigare vittnesmål. Utan avlagd ed sjunker också bevisvärdet. Genom dessa effekter kan inte förslaget anses utgöra ett tillfredsställande alternativ för skydd för vittnen.⁴⁴⁰

Ett annat lagförslag som ligger vilande i väntan på regeringsbeslut, men som väntas träda i kraft 2007, behandlar vidare ämnet något mer nyanserat.⁴⁴¹ Om förhör ska hållas med någon som redan tidigare inför rätten lämnat utsaga och som upptagits via videoupptagning får denna dokumenterade bevisupptagning spelas upp vid inledningen till förhöret i tingsrätten. Vittnet kan dock behöva inställa sig även till det senare förhöret för ett tilläggsförhör.⁴⁴²

Detta förslag om att tidigare videodokumenterat förhör inför domstol under förundersökningen ska kunna spelas upp vid inledningen av förhöret bör få större genomslagskraft i tingsrätterna om bestämmelserna när förhör inför domstol under förundersökningen får hållas utvidgas.⁴⁴³ Detta i enhet med förslaget på att införa ny bestämmelse om att hotade vittnen skulle kunna lämna bevisning inför domstol under förundersökningen vid risk för

⁴³⁹ SOU 2004:1 s. 213ff.

⁴⁴⁰ A.a. s. 216.

⁴⁴¹ Prop. 2004/05:131.

⁴⁴² A.a. s. 162.

⁴⁴³ 23:13, 15 RB.

repressalier. En sådan bestämmelse behandlades dock inte i det nu vilande lagförslaget.

I lagförslaget föreslås också att förhör i hovrätten ska inledas genom att tidigare vittnesförhör i lägre rätt som videodokumenteras ska spelas upp, om det inte är olämpligt. Detta kommer att påverkas av i vilken grad som förhören under huvudförhandlingen i tingsrätten dokumenteras genom videoupptagning. Detta genom att hovrätterna på så sätt få tillgång till videodokumenterade förhör. Det vilande lagförslaget anger som presumtion att vittnesförhör under förhandling i tingsrätten ska videodokumenteras, om det inte finns särskilda skäl där emot.⁴⁴⁴ Detta bör ge hovrätten tillgång till fler videodokumenterade förhör.

Vittnen besparas genom dessa förslag att ännu en gång avge hel vittnesutsaga, de kanske även i vissa fall inte ens behöver inställa sig till ett tilläggsförhör om tidigare vittnesmål inför domstol videodokumenteras. Detta bör inte heller ge någon allvarlig inskränkning i den tilltalades rätt till försvar då hon eller han och dennes försvarare närvarade vid det tidigare förhöret inför domstol.

9.2 Inspelning av polisförhör

Genom att spela in polisförhör med vittnen på videoband under förundersökningen skulle det kunna användas då vittnet vägrar vittna eller ändrar sina uppgifter vid huvudförhandlingen.⁴⁴⁵ Detta skulle ge bevisningen ett bättre värde än då det läses upp. Förfarandet bör även leda till att ett vittne vågar och orkar utge vittnesmål. Det anses heller inte allvarligt strida mot några rättsprinciper och det är även billigt och enkelt.⁴⁴⁶ Detta har redan använts med ett positivt resultat, i fall om våld i nära relationer och vid utredningar där allvarlig hotbild mot vittnet förekommit.⁴⁴⁷

Den främsta kritiken mot förslaget är att förhöret sker av polisen vilket inte ger ett vidare högt bevisvärde. Polisen kan ställa ”fel” frågor som leder vittnet eller som kan missförstås. Om en domare eller motsvarande utför detta förhör i stället, eller om polisen utbildas, skulle förhöret kunna få större värde och kanske kunna användas i större utsträckning än idag. Det finns de som redan stödjer användande av polisförhören i större utsträckning.⁴⁴⁸

Möjligheten till att komplettera ett muntligt förhör i domstol med uppgifter från polis- eller förundersökningsförhör beslutades dock att inte utvidgas. En utvidgning av dessa förhör anses inte, i det nu vilande lagförslag, ha

⁴⁴⁴ Prop.2004/05:131 s.105ff.

⁴⁴⁵ SOU 2004:1 s. 216.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ Ibid.

⁴⁴⁸ NLT 27 juli 2005.

samma rättssäkerhetskrav som förslaget att kunna använda sig av och spela upp videodokumenterat förhör som skett inför domstol under förundersökningen.⁴⁴⁹ Det ansågs att förhör av polis eller förhör som företagits under förundersökningen inte är offentliga och att det förskjuter tyngdpunkten från domstolarna.⁴⁵⁰

9.3 Förhör via telefon eller videokonferens

I anslutning till dessa förslag skulle även ytterligare användning, inom gällande lagstiftning, av telefonförhör och förhör via videokonferens, främst videoförhör, kunna bidra till att minska rädsla och obehagskänsla hos vittnen. Detta utan att i större grad inverka på rättssäkerheten för den tilltalade. Genom att slippa en direkt konfrontation med den tilltalade skulle sannolikt samarbetsviljan hos vittnen öka.

9.4 Vittnesstöd

Vad det gäller obehaget skulle en utvidgning av vittnesstödet som idag finns på tings- och hovrätter kunna stärka vittnen. Utvidgningen skulle handla om införandet av vittnesbiträden. Förslaget togs upp på mitten av 90-talet och avsågs för de vittnen som var i en särskild utsatt position genom att det fanns risk för allvarliga repressalier pga. deras vittnesmål.⁴⁵¹ Ett vittnesbiträde skulle närvara i domstolen under vittnesförhöret och kunna ge stöd även då till skillnad från dagens vittnesstödjare.

Vidare skulle vittnesbiträdet hos domstol begära att nödvändiga åtgärder vidtas så vittnet fritt kan lämna sin utsaga. Även att sköta kontakt med myndigheter åt det utsatta vittnet i fråga om skydd före och efter rättegången skulle ankomma på vittnesbiträdet. Förslaget uttrycker dock tydligt att vittnesbiträdet inte ska ha någon aktiv del i rättegången och inte heller påverka vittnets berättelse.⁴⁵² Även om det anses vara polis och åklagares uppgift att hjälpa vittnen skulle funktionen med vittnesbiträde ge mer jämvikt mellan de olika aktörerna i processen. Vittnesbiträden skulle enligt förslaget inte lagstodgas utan bestämmelser om målsägarbiträde ansågs kunna tillämpas analogt. Rätten till vittnesbiträde ska prövas av åklagare, då denne antas ha störst insikt i hur hotbilden ser ut. Domstolen ska dock också ex officio kunna besluta om vittnesbiträde.⁴⁵³

Vittnesbiträde bör ersättas av allmänna medel. Om den tilltalade döms för brottet ska denne stå för kostnaden i enlighet med återbetalningsskyldigheten.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ Prop. 2004/05:131 s. 164.

⁴⁵⁰ Ibid.

⁴⁵¹ Ds 1995:1 s. 35, SOU 1998:40 s. 283.

⁴⁵² Ds 1995:1 s. 35.

⁴⁵³ A.a. s. 36.

⁴⁵⁴ 31:1, 1 st RB, Ds 1995:1 s. 37.

10 Alternativa resonemang

Att komma till rätta med hotbilden mot vittnen är ingen lätt uppgift. Genom att belysa problemet i ett mer omfattande resonemang kan nya infallsvinklar på problemet utforskas. Även om dessa resonemang inte verkar utgöra trovärdiga alternativ i nuvarande situation kan problemets omfattning åskådliggöras. Resonemangen nedan är endast egna reflexioner runt påbörjade resonemang utifrån ett vidare perspektiv och det finns ingen ambition till utredning för konkreta förslag.

10.1 Avskaffande av vittnesplikten

Avvägning om behållandet av vittnesplikten ligger i om det kan anses rimligt att en enskild individ ska få ta ett stort enskilt ansvar i kampen mot brottsligheten. Då staten inte kan erbjuda ett tillräckligt skydd får den enskilde individen betala ett högt pris. Är det rimligt att tvinga någon till att avlägga vittnesmål om erforderligt skydd inte finns att tillgå?

Denna frågeställning är relevant och befogad. Resonemang runt möjligheten till att inte företa sanktioner enligt 36:21 RB mot ett hotat vittne kan leda till en relativ vittnesplikt.⁴⁵⁵ Resultatet av att vittnesplikten försvagas eller tas bort skulle drabba vårt rättsstatssamhälle hårt. Antagligen skulle det antalet vittnen som vill lämna vittnesutsaga minska drastiskt. Detta skulle utgöra ett hot för rättssäkerheten genom att all relevant bevisning inte skulle komma att läggas till grund för dom, vilket skulle påverka chansen till korrekta domar. Även chansen till att klara upp brott skulle minska.

10.2 Civilkuragelag

Orsaksteorierna till varför våld och hot om våld mot vittnen ökar är många. En grund som flertalet av dessa teorier vilar på är bristen på moral.

Utvecklingen har gått från ett religiöst samhälle, med religiösa värderingar, till ett sekulariserat vilket har gett en attitydförändring. Religiösa anknytningar har alltid lätt kunnat samla människor till uppslutning kring lagen.⁴⁵⁶ Andra värdesystem har svårare att få samma slagkraft. Det är också svårare att stå samlad runt en moral i den mångfald av moralbilder som idag finns. I stället blir lagstiftningen rena politiska beslut. Vi lutar oss också i stor utsträckning mot den offentliga kontrollapparaten vilket lett till oföretagsamhet och omedvetenhet hos den svenska befolkningen.⁴⁵⁷ Även familjens roll har förändrats.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Se kapitel 2.1.1.

⁴⁵⁶ Bergenlöv m. fl. Offer för brott s. 35.

⁴⁵⁷ Ds 1996:59 s. 11.

⁴⁵⁸ A.a. s. 9.

Dessa faktorer anses av många vara några av de främsta skälen till samhällsförändringen, men givetvis finns det fler faktorer som spelar in.

Det har blivit en hårdare stämning i samhället, ett samhälle där alla sköter sitt och inte har med andra att göra. Om man bryter mot denna ”kod” kan det innebära mindre trevliga följder. Det hänsynslösa våld som blev Marcus Gabrielsens⁴⁵⁹ död har berört många men det är få som vågar ingripa när de ser något som de egentligen tycker är fel. Det är inte längre, som tidigare konstaterats, endast den organiserade grova brottsligheten som utgör problem med hot och våld som skrämmer människor till passivitet.

Genom att göra människor uppmärksamma på medborgaransvar skulle medvetandet om medmänsklighet kanske leda till ingripande i vissa situationer då något sker som man inte tycker är rätt. En lag om civilkurage skulle bli en samling av moraluppfattningarna och kanske ge människor mod att ingripa om de visste att fler ställde upp. Samtidigt som gärningsmän skulle tänka en extra gång innan de företar gärningen då de vet att människor hjälper varandra oavsett om det gäller att förhindra misshandel eller vittna om en händelse. Det kan även handla om att endast säga ifrån när man ser någon som beter sig illa. Människor är idag inte vana att främmande människor säger ifrån och då kan reaktionerna skifta. Vidare om en gärningsman inte drabbas av allmänhetens fördömande ger det henne eller honom styrka.⁴⁶⁰ Genom att ingen reagerar ökar man brottslighetens makt.

Det måste ändå anses att det yttersta ansvaret att bekämpa brott ligger på staten.⁴⁶¹ Staten kommer dock inte ensam att klara av denna uppgift och det måste anses vara allas vårt ansvar.⁴⁶² Vi ser ett visst mått av medborgaransvar idag genom medborgare som sluter sig samman i exempelvis granssamverkan mot brott eller föräldrar på stan.⁴⁶³

I dag läggs större delen av resurserna på verkningar av redan begångna brott.⁴⁶⁴ Det är även viktigt att staten ser brottsligheten ur ett brottsförebyggande perspektiv, då det är först när staten visar vägen som medborgarna kommer att följa efter.

När vittnen behöver samhällets stöd för att våga vittna innebär det då att gärningsmännen blivit farligare? Eller har behovet av skydd skapats av att man ser vittnen som offer? Att vittnen målas ut som offer förstärker bilden av att de skulle vara svaga.⁴⁶⁵

⁴⁵⁹ Se kapitel 1.1

⁴⁶⁰ Bergenlöv m. fl. Offer för brott s. 45.

⁴⁶¹ Ds 1996:59 s. 55.

⁴⁶² A.a. s. 12.

⁴⁶³ A.a. s. 56.

⁴⁶⁴ A.a. s. 10.

⁴⁶⁵ Bergenlöv m. fl. Offer för brott s. 45

Kristdemokraten Göran Hägglunds förslag om en civilkuragelag har blivit omdebatterat. Madeleine Leijonhuvud har länge velat införa en sådan lag.⁴⁶⁶ Lagstadgat civilkurage finns både i Frankrike, Norge och Danmark.⁴⁶⁷ I dessa länder är medborgarna skyldiga att ingripa när någon annan är i fara om de inte utsätter sig själva för fara. I Sverige finns enbart regler om garantier⁴⁶⁸ där personer i viss ställning har ansvar att ingripa.

En civilkuragelag innebära att de som inte ingriper gör sig skyldig till något kriminellt. En negativ effekt av detta kan bli att personer inte är villiga att vittna då de själva gjort något kriminellt då de blev vittne till en gärning men inte ingrep. Vidare behöver man som vittne heller inte avslöja saker i sitt vittnesmål om det leder till att eget brott kan uppdagas.⁴⁶⁹

Om en civilkuragelag i praktiken skulle vara genomförbar är ovisst, men en attitydförändring i samhället krävs annars kommer skyddsåtgärder för att skydda vittnen hela tiden behövas utvidgas för att till slut kanske ändå få ge vika för kriminaliteten.

⁴⁶⁶ NLT 27 juli 2005.

⁴⁶⁷ Ibid.

⁴⁶⁸ Skydds- och övervakningsgaranter.

⁴⁶⁹ 36:6 RB.

11 Avslutande kommentarer

Ämnet vittnesskydd är mycket omfattande och komplicerat. Det är två viktiga intressen, den tilltalades rättssäkerhet och vittnes personsäkerhet, som alltid hamnar i strid med varandra. Avvägning dem emellan är alltid svårt att få jämn.

I vissa fall värderas vittnes personsäkerhet högt på bekostnad av den tilltalades rätt till försvar, främst när det gäller EK. Detta till trots att konventionen inte direkt behandlar vittnes intresse. Men att uppställa ett indirekt skydd, genom att begränsa den tilltalades rätt till insyn eller kännedom om vittnets identitet, tillgodoses även vittnes intresse. Särskilt att anonyma vittnesmål, under vissa förutsättningar, får läggas till grund för en fällande dom är något som gynnar vittnes intresse.

I andra fall värderas den tilltalades intresse på bekostnad av vittnets säkerhet. Då EK:s bestämmelser endast uppställer minimikrav anger Sverige en annan inställning i fråga om avvägningen mellan den tilltalades och vittnes intresse. Sverige ställer ett mer långtgående skydd för den tilltalade än EK då vi bl.a. inte tillåter anonyma vittnen. I stället har olika skyddsåtgärder för vittnen försökt att kompensera denna inställning.

Genom att hot kan komma till uttryck i så många olika former och riktas från så olika håll är det svårt att finna skyddsåtgärder för samtliga fall av våld och hot om våld mot vittnen. Trots den mängd av skyddsåtgärder som finns för hotade vittnen kvarstår ovilligheten att vittne. Är detta orsakat av att de åtgärder som finns är att anse som otillräckliga, ej utnyttjade eller felanvända?

Att skyddsåtgärder utnyttjas förutsätter att vittnen känner till dem. För att garantera detta bör en informationsskyldighet till vittnen om skydd införas, liksom den som idag finns för målsägare.⁴⁷⁰

Det är vidare viktigt att de åtgärder som uppställs till vittnes förfogande används på rätt sätt så man får ut maximal effekt av åtgärderna. Exempelvis då många av skyddsåtgärderna är preventiva förlora de stor del av sin betydelse om de inte just används förebyggande utan i stället inväntar ett angrepp. Används de inte korrekt kan det konstateras att utbudet av åtgärder är för dåligt och nästa steg blir då att tillåta åtgärder som på ett mer ingripande sätt begränsar den tilltalades rätt till försvar. Att skyddsåtgärderna används rätt är alltså en viktig faktor för att gällande skyddsåtgärder ska anses fungera.

⁴⁷⁰ Se kapitel 4.

Då det konstaterats att hotbilden mot vittnen ökar måste dock även möjligheten att åtgärderna är förlegade övervägas. Det har presenterats en rad nya förslag på hur situationen för vittnen ska bli bättre, alla utan att nämnvärt inskränka på den tilltalades rättssäkerhet. En skyddsåtgärd med maximal skyddseffekt, som inte inskränker den tilltalades rätt till försvar, skulle givetvis vara det mest eftersträvansvärda. Men är det verkligen möjligt att fortsätta arbeta efter inställningen att den tilltalades rätt till fullständig insyn ska stå fast när problemet runt vittnens situation växer? Det bör inte endast vara vittnen som ska ta smällen. Sverige har i ett antal beslut börjat luckra upp inställning om fullständig insyn för tilltalade när man exempelvis fick möjlighet att utelämnat hemvist, ålder och yrke om det inte behövs.

Otillräckliga åtgärder utgör även ett stort hot mot Sverige som rättsstat. Har samhället, hoten och situationen för vittnen kommit till den punkt där ett användande av anonyma vittnesmål ska kunna diskuteras på allvar?

Att till en början sträcka det så långt som till en allmän möjlighet för anonymitet kanske situationen ännu inte kräver. Det ska alltid eftersträvas att minst ingripande åtgärd ska tillämpas först. Däremot att åter se till KRIPUT-gruppens förslag om uppdelningen i relations- och tillfällighetsvittnen inför möjligheten till anonyma vittnesmål vore intressant.⁴⁷¹

Genom att ge tillfällighetsvittnen möjlighet till anonymitet skulle det väga upp vittnes säkerhet gentemot den tilltalade. Om man därigenom skulle komma åt de fall där hot mot vittnen främst förekommer är något som får förbli osagt.

Tillfällighetsvittnen har ingen relation till den tilltalade. Genom detta skulle risken för dolda motiv inte anses troligt och det skulle kanske vara försvarbart ur ett rättssäkerhetsperspektiv att hemlighålla vittnets identitet. Då tillfällighetsvittnes identitet inte heller bör ha någon betydelse i målet skulle begränsning i parts insyn pga. anonymiteten inte påverka domen. Samtidigt, om det mot all förmodan ändå skulle föreligga dolda motiv som bara den tilltalade och vittnet själv känner till, kommer dessa med stor sannolikhet att förbli dolda vilket utgör en stor risk för rättsäkerheten för den tilltalade. Även för samhället innebär detta en risk om fällande domar grundas på felaktiga uppgifter. Därför kan det tyckas att även tillfällighetsvittnen skulle behöva identifieras då de kan ha ett dolt motiv, en förutfattad mening, vara fientliga eller i största allmänhet opålitliga. Om detta resonemang skulle appliceras på vittnen i allmänhet, alltså inte enbart anonyma, bör man inte kunna använda sig av vittnen överhuvudtaget för även om ett vittne identifieras skulle inte det ge absoluta uppgifter om dennes förutfattade meningar eller pålitlighet. Även då vittnesidentitet är känd kan dolda motiv föreligga som inte heller den tilltalade känner till. Detta är givetvis att dra problemet till dess ytterlighet.

⁴⁷¹ Se kapitel 5.1.

Det är även tänkbart att genom att uppställa en möjlighet till anonymitet för vittnen skulle hotbilden riktas mot en annan kategori personer för att därifrån komma åt vittnets identitet eller förhindra lagföring.

Förfarandet med anonyma vittnen kan ytterligare få en mindre eftertraktad bakvänd effekt. Samtidigt som anonymiteten ska vara ett skydd för vittnen måste det även anses vara ett försök till att kunna lösa fler fall genom att få vittnen att våga framträda. Domstolen ska ta i beaktande då ett bevis kommer från ett anonymt vittne och eventuellt därför ge det ett lägre bevisvärde. Ett vittnesmål som i realiteten utgör mycket stark bevisning men som av olika anledningar företas under anonymitet och därmed riskeras att värderas lågt, skulle kunna leda till en friande dom. Anonymitet skulle då inte enbart ge vittnesskydd på bekostnad av den tilltalades intresse utan kanske även på samhällets strävan efter att upplära brott som i sin tur leder till fällande domar. Genom detta kan vittnen utsättas för fara utan resultat.

Av detta bör anonyma vittnen endast användas i så liten utsträckning som möjligt och bara om det är absolut nödvändigt. Ändå bör det anses försvarbart att erbjuda tillfällighetsvittnen den möjligheten, då vittnen inte ges möjlighet att välja att vittna pga. vittnesplikten. Det skulle även ligga i linje med våra nordiska grannländer.

Det ska tilläggas att Sverige redan idag, åtminstone i ett fall, redan har använt en anonym vittnesattest som, tillsammans med annan stödbevisning, legat till grund för fällande dom.⁴⁷²

Ännu en intressant fråga i samband med detta är att se till den tekniska bevisningen. Kommer utvecklingen inom tekniken att slå ut betydelsen av vittnen? Om vittnen skulle minska i betydelse skulle sannolikt även våld och hot om våld mot vittnen avta.

Offentlighet är något som måste värderas högt. Men då det sker på bekostnad av enskilda individer kanske viss slutenhet ändå kan vara att föredra, såsom vid förslaget om skyddad folkbokföring. Hur märkligt det än låter skulle tillämpningen av anonyma vittnen kanske kunna bidra till en större öppenhet i samhället som stort i den bemärkelsen att om vittnen skyddas genom att aldrig identifieras behöver de inte i lika hög grad skydd genom sekretess runt deras person som exempelvis folkbokföringsåtgärder. Detta är även positivt ur en ekonomisk aspekt då skyddsåtgärder är kostsamt både för enskild och stat.

Om utvecklingen fortsätter som den tidigare gjort är risken stor för att våld och hot mot vittnen normaliseras. Genom detta riskeras att kriminaliteten tar över allt mer. För att ändra på denna utveckling krävs en attitydförändring. Att höja skyddsåtgärder för vittnen i takt med en ökad hotbild är nödvändigt, men samtidigt farligt genom att det på sikt kan urholka

⁴⁷² Se kapitel 6.3.

rättssäkerheten. Då hotbilden verkar vara väl sammankopplad med brottsutvecklingen i samhället måste grunden för en förändring av hotbilden mot vittnen även ligga i en förändring av kriminaliteten.

Genom denna sammankoppling blir problemet otroligt omfattande. För att kunna kämpa mot kriminalitet och därigenom hot mot vittnen måste det ske en omvälvande förändring av samhällsstrukturen och samhällsattityderna. Problem med kriminalitet är något som varje stat kämpar med och det finns inga enkla demokratiska lösningar. Ett litet steg i rätt riktning är dock förslaget om en civilkuragelag. Även om införandet av sådan lag inte kan anses lämpligt då bedömningsfrågor om risk och den enskildes förutsättning att kunna ingripa skulle bli alltför svår bedömda. Flera viktiga synpunkter om just en ändring av samhällsattityden framkommer dock härigenom och detta är något mycket viktigt. De ultimata vore om antalet vittnen minskade genom att brott minskade.

Men i väntan på denna utopi måste mer snabbverkande och enkla åtgärder kunna vidtas.

I konkreta förslag på ytterligare skyddsåtgärder föreslås bl.a. ett nationellt program för personsäkerhet. Genom detta förslag på ökad säkerhet för vittnen måste det anses att den allmänna uppfattning både hos de styrande och hos folket är att nuvarande åtgärder inte är tillräckliga. Lagstiftaren visar också att de har tagit problemet med vittnesskydd på allvar.

Programmet presenterar en rad olika åtgärder varav de flesta redan finns att tillgå. Vissa nyheter som framarbetats är dock välkomnade, främst det nya skyddade boendet, den ekonomiska ersättningen och polishjälpen vid diverse kontakter och ärenden. Det är på förhand svårt att veta vilka effekter programmet kommer att få och hur restriktivt det i praktiken kommer att tillämpas. Även om remissinstanserna till stort tillstyrker förslaget påpekas vissa brister som förhoppningsvis kommer att korrigeras i lagförslaget.

De dubbleringar till nuvarande skyddsåtgärder som programmet skulle medföra måste anses onödiga. Genom detta riskeras även de personer som använder skyddsåtgärder som ligger utanför programmet att bli lidande. Då programmet är till för de allra allvarligaste situationerna av våld och hot om våld krävs det ändå inte att det måste handla om *allvarlig* brottslighet. För åtgärden fingerade personuppgifter, utom programmet, krävs det däremot allvarlig brottslighet. Effekten blir aningen märklig. För att personer utanför programmet och som är i behov av fingerade personuppgifter krävs alltså allvarlig brottslighet medan det för de inom programmet räcker med brottslighet, som är kravet för inträde i programmet.

Det har man löst genom att om vittne utanför programmet kan bli föremål för fingerade personuppgifter bör denna person, med hänsyn till hotets allvarlighet, befinna sig i programmet. Hot från icke organiserad brottslighet kräver för inträde i programmet att allvarlig situation av grov brottslighet exempelvis allvarligt våldsbrott ska föreligga. Detta skulle troligtvis ändå

ge att kravet för att få fingerade personuppgifter för hot från exempelvis en närstående skulle kräva både inom som utom programmet allvarlig brottslighet, medan person som hotas från organiserad brottslighet endast skulle behöva uppställa brottslighet. Det är en bedömning av betydelsen allvarlig, då hot från organiserad brottslighet nästintill presumeras som allvarligt. Ändå är det troligt att det krävs större krav på hotbilden för hot från icke grov eller organiserad brottslighet. Syftet med programmet är visserligen att bekämpa organiserad brottslighet men tyvärr kan det komma att ske på bekostnad av andra hotade personer, då statsresurserna inte är oändliga.

Det är olyckligt att programmet presumerar att hot från just grov- eller organiserad brottslighet utgör de allvarligaste hoten då hot från annat håll, exempelvis i nära relationer, inte kommer att prioriteras i lika hög grad.

Våld eller hot om våld från en närstående är minst lika problematisk och allvarlig som våld och hot om våld från organiserad brottslighet. Särskilt svårt är det om förföljaren och den hotade har gemensamma barn. Dessa hot ses också, pga. programmets uppbyggnad i en underliggande mening, vara mäns våld mot kvinnor inom de privata arenorna. Detta våld bör behandlas på samma sätt som de brott som det är frågan om vid inträde i det nationella säkerhetsprogrammet, som i underliggande mening är mäns våld mot andra män på de offentliga arenorna. Det är fel att de behandlas var och en för sig då "våld i nära relationer" kan uppfattas ha ett mindre skyddsvärde.

Vidare gällande programmets omfattning i fråga om personkrets. I förslaget uttrycks det att personkretsen ska vara snäv och endast vara till för de mest allvarliga hoten. Dels pga. att programmet är resurskrävande och dels då det är påfrestande för den enskilde.⁴⁷³ Att ekonomin till stor del är en avgörande faktor är inte svårt att föreställa sig. Att däremot göra inträdelse till programmets snävt för att det är påfrestande för den hotade är ett resonemang som är mer svårköpt. För ett vittne om lever under hot, oavsett var ifrån hotet kommer, innebär det en stor påfrestning med eller utan skyddsåtgärd. Att få en skyddsåtgärd beviljad måste ändå kännas som en bekräftelse på sin situation. Skyddet ger vidare en trygghet i att andra personer är införstådda med situationen och de är villiga att hjälpa till att avvärja hotet. Många kan nog vara beredda på att betala priset av påfrestelsen som skyddsåtgärden orsakar för att få känna denna bekräftelse och trygghet.

Programmet har dock en god intention och presenterar många bra åtgärder, men då mycket av det som presenteras redan finns att tillgå och då förslaget innehåller orättvisor om vilka som kan omfattas bör det omarbetas. Idén om ett omhändertagande program som stöttar och hjälper ett hotat vittne och som ställer sig som en motvikt till hotet är dock något som bör ligga kvar hos lagstiftarna.

⁴⁷³ Se kapitel 8.1.

Det nya lagförslaget, som inte hänförs till programmet, rörande användandet av videodokumenterade förhör inför domstol under förundersökningen är en positiv förändring för hotade vittnen då viss press på dem kan släppa genom att det har en tidigare dokumenterad utsaga att luta sig emot. De kan även slippa att ännu en gång få avge full vittnesutsaga. Det visar även att lagstiftaren har uppmärksammat problemet. Samtidigt kan dock spänningen öka för vissa genom vetskapen om att man blir filmad när man avger vittnesutsaga.

Vidare om videodokumenterade förhör så tillåter svensk praxis vid mål om sexualbrott mot barn att förundersökningsförhör med barnet förebringas inför domstol.⁴⁷⁴ Genom detta besparas barnet ännu ett smärtsamt förhör. Detta förfarande bör kunna användas i större utsträckning även på situationer där vittnen pga. rädsla inte vågar avge vittnesmål genom att hot har riktats mot dem. Det har också förslagits att videodokumenterade förhör som skett under förundersökningen eller av polisen i större omfattning skulle få användas. Detta förslag fick dock inget positivt mottagande. Då förfarandet till viss del får anses inskränka i den tilltalades rättssäkerhet bör det ske med försiktighet, men det är ändå något jag tycker borde kunna få tillämpas i särskilda situationer, utöver de som idag tillåts. Detta genom att om vittnen inte vågar avge sin utsaga stärks kriminaliteten, vilket leder till en ond spiral.

Om lagstiftarna tar situationen för vittnen på allvar och presenterar konkreta skyddsåtgärder bör detta visa att samhället är beredd att ta sitt ansvar. Fungerande skyddsåtgärder skulle visa att samhället har styrka att skydda vittnen och på så sätt respekterar deras samarbete. Detta skulle kanske ändra vittnens syn på rättsväsendet. Tilltron till det skulle kanske öka och attityden till att samarbeta ändras.

⁴⁷⁴ Se kapitel 2.1.

Litteratur- och källförteckning

Doktrin

Adell, Gunnar, *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, Riksåklagarens metodfrågor 1995:2, Malmö 1995.

Bergenlöv, Eva m.fl. *Offer för brott – Våldtäckt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, Falun 2002.

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis - en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, andra uppl. Stockholm 2002.

Diesen, Christian m. fl. *Förhör*, andra uppl. Stockholm 2004.

Ekelöf, Per Olof och Boman Robert, *Rättegång IV*, sjätte uppl. Göteborg 1995.

Holdgaard Bukh, Marianne, *Modafhøring av vidner – menneskeretlige krav til straffeprocessen*, Danmark 1998.

Hellner, Michael, *Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU*, rapport nr 11 juni 2003 (2003:11), Utges av svenska institutionen för Europapolitiska studier, Stockholm 2003.

Lindgren, Magnus m.fl. *Brottsoffer – från teori till praktik*, Stockholm 2003.

Offentligtryck

Ds 1993:29, brottsoffren i blickpunkten – åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.

Ds 1995:1, vittnen och målsägare i domstol.

Ds 1996:59, allas vårt ansvar – ett nationellt brottsförebyggande program.

Ds 2000:64, brottsoffers möjligheter att få del av uppgifter ur förundersökningar m.m.

Ds 2001:73, ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer.

SOU 1938:44, förslag till Rättegångsbalk.

SOU 1990:92, våld och brottsoffer.

SOU 1998:40, brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?

SOU 1998:46, om buggning och andra hemliga tvångsmedel.

SOU 1999:53, ekonomisk brottslighet och sekretess.

SOU 2000:25, den centrala polisen.

SOU 2001:103, en modernare rättegång.

SOU 2002:71, nationell handlingsplan mot våld i nära relationer.

SOU 2003:74, ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen.

SOU 2003:99, ny sekretesslag.

SOU 2004:1, ett nationellt program om personsäkerhet.

SOU 2004:61, en översyn av brottsoffermyndigheten.

Prop. 1981/82:141, om ändring i lagstiftningen om kriminalvården i anstalt m.m.

Prop. 1986/87:89, om ett reformerat tingsrättsförfarande.

Prop. 1987/88:137, om besöksförbud.

Prop. 1990/91:153, om ny folkbokföringslag m.m.

Prop. 1992/93:141, om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1993/94:143, brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.

Prop. 1996/97:135, ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättssak.

Prop. 1997/98:9, skydd för förföljda personer, samordningsnummer, m.m.
Prop. 1998/99:65, videokonferens i rättegång.
Prop. 2000/01:32, säkerhetskontroll i domstol.
Prop. 2000/01:79, stöd till brottsoffer.
Prop. 2001/02:59, hets mot folkgrupp m.m.
Prop. 2002/03:70, ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer.
Prop. 2004/05:131, en modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.

JO

Justitieombudsmännens berättelse 1984/85.
Justitieombudsmännens berättelse 1987/88.
Justitieombudsmännens berättelse 1995/96
Redogörelse 2002/03:JO 1, Justitieombudsmännens ämbetsberättelse.
JO beslut 1995-03-08

DV-rapport

2002:5, slutrapport – försöksverksamhet med videokonferens i allmän domstol.
2002:6, framtida riktlinjer för säkerhetsarbete i domstolsväsendet.
Rapport JU 2001-4716/KRIM 2004, slututredning av regeringsuppdrag avseende vittnesstöd.

RPS rapport

1990:4, vittnesskydd.

BRÅ-rapport

Nya regler i lagen om besöksförbud, delrapport, 2005.
Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning, 2005.

Artiklar

Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund 1986 s. 40, *Otillåtna inskränkningar av bevisföring och bevisvärdering*, Lars Heuman.

Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, nr 1 2001, *Fler advokater mordhotade*, Hans Hellberg.

Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, nr 2 2002, *Åklagare kräver högre säkerhet i domstolen*, Hans Hellberg.

Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, nr 5 2002, *Tilltron till rättsväsendet - vem bär ansvaret?*, Anne Ramberg.

Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund, nr 9 2002, *04 ska alla kunna få hjälp*, Hans Hellberg.

Advokaten, tidskrift för Sveriges advokatsamfund nr 6 2005, *Hotbilder och oberoende*, Anne Ramberg.

DN 7 feb. 2005, *Hot ökar mot unga vittnen*, Catharina B Tunestad.

DN 26 juli 2005, *Ingen fälld för mord på Kungsgatan*, Marcus Ålsnäs.

DN 28 juli 2005, *Hotade vittnen utan skydd*, Marcus Ålsnäs.

Europarättslig tidskrift 2004 s. 74, *Några synpunkter om konventets förslag såvitt gäller mänskliga rättigheter*, Ian Cameron.

Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet nr 6 94/95, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, Lars Heuman.

NLT 27 juli 2005, *Minskat förtroende för rättsväsendet*, TT.

SvJT 1998 s. 40, *Aktuella frågor – om vittnesplikten*, Bertil Wennergren.

SvJT 2000 s. 359, *Europadomstolens domar – första kvartalet*, Hans Danelius.

Rättsfall

RH 1995:32

RH 1997:95

RH 2001:71

NJA 1963 s. 555

NJA 1991 s. 512

NJA 1992 s. 532

NJA 1994 s. 497

RÅ 2001 ref 27

Europadomstolens domar

Asch mot Österrike (26.04.1991)

Beagen mot Nederländerna (27.10.1995)

Delta mot Frankrike (19.12.1990)

Doorson mot Nederländerna (26.03.1996)

Fitt mot Storbritannien (16.2.2000)

Isgró mot Italien (19.02.1991)

Jasper mot Storbritannien (16.2.2000)

Kostovski mot Nederländerna (20.11.1989)

Kurup mot Danmark (10.07.1985)

Lucá mot Italien (27.02.2001)

Lüdi mot Schweiz (15.06.1992)

Rowe and Davis mot Storbritannien (16.2.2000)

Saïdi mot Frankrike (20.09.1993)

Unterpertinger mot Österrike (24.11.1986)

Van Mechelen mot Nederländerna (23.04.1997)

Windisch mot Österrike (27.09.1990)

X mot Belgien (04.05.1979)

Rättsfall från EG-domstolen

Stauder (mål 29/69)

Internationale Handelsgesellschaft (mål 11/70)

Nold (mål 4/73)

Rutili (mål 36/75)

Rättsfall från Bundesverfassungsgericht

Solange I BVerfGE 37

Internet

www.eu-upplysning.se/templates/EUU/standardTemplate_1586.aspx (2/12 2005).

Övrigt

Remissammanställning Ju 2004/860/PO, ett nationellt program om personsäkerhet.

Brottsoffermyndighetens Vittnesstödshandbok, Umeå 2002.

LOV 1981-05-22 nr 25: Lov om rettegangsmåten i straffesaker (straffprocesseloven)

Bekendtgørelse af lov om rettens pleje, LBK nr 961 af 21/09/2004.

EG-domstolens yttrande 2/94 om gemenskapens anslutning till Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, REG 1996 I-1759. Europeiska gemenskapernas officiella tidning 96/C 180/01.

Europeiska unionens råd 23 nov. 1995 (95/C 327/04), Resolution om skydd för vittnen inom ramen för kampen mot den organiserade internationella brottsligheten.

Amsterdamfördraget om ändring av fördraget om Europeiska unionen, fördragen om upprättandet av Europeiska gemenskaperna och vissa akter som hör samman med dem, undertecknat i Amsterdam den 2 oktober 1997. Europeiska gemenskapernas officiella tidning 97/C 340/01.

Utkast till Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Europeiska gemenskapernas officiella tidning 2000/C 364/01.

Fördrag om upprättande av en konstitution för Europa. Europeiska unionen officiella tidning 2004/C 310/01.

Rådets rambeslut om vissa rättssäkerhetsgarantier i brottmål i Europeiska unionen, Bryssel den 28.4.2004. KOM (2004) 328 slutligt.

OJ C 103, 27.4.1997

OJ C 102, 16.5.1989

Europarådets rekommendation No. R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades rätt till försvar.